ישראל דוח זכויות אדם לשנת 2016

תקציר מנהלים

ישראל היא דמוקרטיה פרלמנטרית עם ריבוי מפלגות. למרות שאין לה חוקה, הכנסת החד-ביתית של 120 חברים חוקקה סדרה של "חוקי יסוד" הנוגעות לזכויות בסיסיות. יש חוקי יסוד, צווים ותקנות התלויים חוקית בקיומו של "מצב חירום", והם בתוקף מ-19 במאי 1948. על-פי חוקי יסוד בכוחה של הכנסת לפזר את הממשלה ולהורות על קיום בחירות. הבחירות הכלליות לכנסת שהתקיימו בשנת 2015, נחשבו חופשיות והוגנות, והוליכו להקמת ממשלת קואליציוניות בראשותו של ראש הממשלה בנימין נתניהו. נספח לדוח זה דן בנושא זכויות האזרח בשטחים הכבושים. דוח זה מתייחס לזכויות האזרח בישראל וברמת הגולן שבשליטת ישראל.

הרשויות האזרחיות שמרו על שליטה אפקטיבית על שירותי הביטחון. במשך השנה, על-פי משרד החוץ, מיליטנטים פלסטינים ביצעו 12 פיגועי טרור בתוך הקו הירוק שהובילו למותם של שבעה ישראלים ואזרח זר אחד, וכן פצעו 62 ישראלים. על-פי משרד החוץ, מיליטנטים פלסטינים שיגרו 46 רקטות אל ישראל, והיו 21 מקרים של ירי מרגמות או ירי מעבר לגבול מסוריה. מידע נוסף על מצב זכויות האדם בשטחים הכבושים מצוי בנספח.

הבעיות המשמעותיות ביותר בזכויות אדם היו פיגועי טרור שכוונו נגד אזרחים ואלימות חברתית על רקע דתי ופוליטי; אפליה מוסדית וחברתית נגד ערבים אזרחי ישראל, שרבים מהם מזדהים כפלסטינים, בייחוד בנגישות שוויונית להשכלה, דיור ולהזדמנויות תעסוקה; וכן אפליה מוסדית וחברתית נגד ישראלים ממוצא אתיופי ונגד נשים.

בעיות נוספות של זכויות אדם כללו מעצר מינהלי, לעתים מחוץ לתחומה של ישראל, של פלסטינים מהשטחים הכבושים; הכפשות של ארגונים לא ממשלתיים לזכויות אדם ((NGOs; היחס כלפי מבקשי מקלט ומהגרים לא מוסדרים; אפליה מוסדית וחברתית נגד יהודים לא-אורתודוקסים ומשפחות שנישאו בנישואי תערובת; ופגיעות בזכויות עובדים של ערבים וזרים.

הממשלה נקטה במספר צעדים כדי להעמיד לדין ולהעניש גורמים רשמיים במדינה שעברו עבירות בישראל, בלא קשר לדרגה או לוותק שלהם.

סעיף 1. כיבוד האדם ושלמות, כולל חופש מפני:

א. **מניעה שרירותית של חיים והרג בלתי חוקי או ממניעים פוליטיים**

נתקבלו דיווחים על ביצוע הרג שרירותי או מנוגד לחוק מצד הממשלה או נציגיה.

מספר התקפות הטרור שבוצעו על-ידי פרטים חמושים פחת במהלך השנה, בעוד שמתקפות של רקטות וירי מרגמות התרבו. על-פי משרד החוץ, קבוצות של מיליטנטים

שיגרו 46 רקטות מרצועת עזה, והיו 21 מקרים של ירי מרגמות או ירי מעבר לגבול מסוריה.

גל ההתקפות הלא מתואמות שהחל בספטמבר 2015 בעיקר על-ידי מפגעים בודדים שלא כוונו על-ידי ארגון כלשהו, פחת במשך השנה. על-פי משרד החוץ, במשך השנה גרמו התקפות טרור להרג של שמונה אנשים ולפציעת 62. בתוך הקו הירוק, מיקומם של התקפות כלל את מערב ירושלים, תל אביב-יפו, נתניה, פתח תקוה, רהט, ורמלה. מרבית התוקפים היו פלסטינים מהגדה המערבית, וארבעה היו ערבים אזרחי ישראל. מספר גבוה הרבה יותר של התקפות התרחשו בגדה המערבית ובירושלים (ראו נספח).

לדוגמה, בר ברחוב דיזנגוף בתל אביב היה אתר של התקפת טרור ב-1 בינואר כאשר האזרח הערבי ישראלי נשאת מלחם הרג שני בני אדם, פצע שמונה נוספים, ואחר כך הרג נהג מונית. כוחות הביטחון הרגו את מלחם אחרי חיפוש שנמשך שבוע.

ב-8 ביוני בני הדודים הפלסטינים חאלד ומחמוד מחאמרה ירו בלקוחות בשוק תל-אביבי, והרגו ארבעה ישראלים. הרשויות תפסו את שני המחבלים וב-4 ביולי האשימו אותם ברצח בבית המשפט המחוזי בתל אביב. הרשויות האשימו את יונס עאייש מוסה זין מאותה עיירה בגדה המערבית באשמת סיוע לביצוע פיגוע טרור. המשפטים נמשכו נכון לסוף השנה.

ב-25 באוקטובר חיילים מצרים ירו והרגו את האזרח הערבי-ישראלי נימר אבו עאמר, שהתלווה אל קרובי משפחתו שביצעו עבודות תחזוקה בגדר הגבול בין ישראל למצרים על-ידי קבלן עבור משרד הביטחון. נכון ל-1 בנובמבר החקירה נמשכה.

ב. היעלמויות

לא היו דיווחים על היעלמויות ממניעים פוליטיים במהלך השנה.

ג. עינויים וסוגים אחרים של יחס ועונשה אכזריים, לא אנושיים או משפילים

החוק אינו מתייחס לפשע ספציפי של עינויים, אבל הוא אוסר על פעולות כגון תקיפה ולחץ מצד נושא משרה ציבורית. ב-1999 פסק בית המשפט העליון שלמרות שעינויים והפעלת כאב פיזי או נפשי מנוגדים לחוק, ניתן לפטור את החוקרים של שירותי הביטחון הכללי (שב"כ) מהעמדה לדין פלילי אם השימוש בשיטות אלה נעשה במקרים חריגים בהם נקבע כי קיים איום מיידי או מצב של "פצצה מתקתקת". ארגוני זכויות אדם כמו "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" (PCATI), "די-סי-איי פלסטין", ו-Military Court Watch דיווחו ש"שיטות חקירה פיזיות" המותרות על-פי החוק הישראלי ושאנשי כוחות הביטחון השתמשו בהן עשויות להחשב כעינויים. השיטות כללו הכאות, אילוץ אדם להישאר בתנוחה מכאיבה למשך משכי זמן ארוכים, ולחץ מכאיב של אזיקים או ריסונים אחרים המופעל על אמת היד. הממשלה התעקשה שהיא אינה משתמשת בשיטות חקירה האסורות על-ידי אמנת האו"ם נגד עינויים (UNCAT).

ארגונים לא ממשלתיים המשיכו להעביר ביקורת על נוהלי עיכוב אחרים שאותם כינו התעללות, כולל בידוד, מניעת שינה והתעללות נפשית כגון איומים לחקור בני משפחה או להרוס את בית המשפחה.

במאי עיתון "הארץ" דיווח שחיילים ישראלים התעללו בשלושה קטינים פלסטינים מרצועת עזה במשך שלושה ימים אחרי מעצרם באוקטובר 2015. ההתעללות כללה את הפשטתם, בעיטה בהם, מניעת שינה, הכאתם בקת רובה, וגרימת כוויות באמצעות בדלי סיגריות. אחרי ששלושת הקטינים השלימו את ריצוי גזר דינם של ארבעה עד שישה חודשים, הרשויות שחררו אותם ממעצר והחזירו אותם לעזה. צה״ל אמר שהטענות נמצאות בחקירה על-ידי הפרקליט הצבאי הראשי.

הממשלה הקימה את ועדת טירקל ליישום הממצאים של הדו״ח מ-2010 מטעם הוועדה הציבורית לבחינת התקרית הימית – היירוט והתפיסה על-ידי חיל הים הישראלי של ספינות שהביאו ציוד הומניטרי שיועד לעזה. בעקבות פרסום הדו״ח השני של ועדת טירקל ב-2013, שבחן את מנגנוני המדינה לחקירת הפרות לכאורה של חוקי המלחמה, הקימה הממשלה ב-2014 צוות של אנשי מקצוע בראשות יוסף צ׳חנובר להמלצה על צעדים מעשיים ליישום המלצות הדו״ח.

דו״ח צ׳חנובר, שפורסם בספטמבר, מצא שככלל, המנגנונים הפנימיים של המדינה לחקירה ולהעמדה לדין עקב טענות על פשעי מלחמה, שרבות מהן נפתחו בעקבות ובתגובה לדו״ח ועדת טירקל – היו מספיקים ובלתי-מוטים. קבוצות החברה האזרחית ביקרו את ועדת צ׳חנובר על דחיית החלטה להטיל אחריות על מפקדים צבאיים ובכירים אזרחיים בגין עבירות שבוצעו על-ידי הכפופים להם. ועדת צ׳חנובר בחרה במקום זאת להמליץ כי: "שאלת העיגון המפורש של אחריות המפקד הצבאי והבכירים האזרחיים בחוק הישראלי תמשיך להבחן על-ידי הצדדים הרלבנטיים לפני שתוכרע." הדו״ח גם המליץ על הגברת והבהרת הפיקוח האזרחי (באמצעות התובע הכללי) על מערכת המשפט הצבאית. ביולי הקבינט הבטחוני אימץ את המלצות הדו״ח. בהקשר של דו״ח צ׳חנובר, ובתגובה ללמעלה מ-60 תלונות על אלימות חיילים שהצבא סגר ללא תגובה מ-2014 עד ספטמבר, בית המשפט העליון קבע שיש לבדוק תלונות תוך 14 שבועות.

הרשויות המשיכו לטעון שהשב״כ מחזיק עצירים בבידוד רק במקרים קיצוניים וכאשר לא קיימת שום חלופה אחרת אפשרית וכי הוא אינו משתמש בבידוד כאמצעי לקידום החקירה, לאילוץ הודאה, או כעונש. הממשלה דחתה טענות שחקירות של קטינים הפרו את האמנה, וטענה שרפורמות שיושמו מאז 2008 שיפרו את היחס כלפי קטינים פלסטינים, כולל ההקמה של בית דין צבאי לקטינים, העלאת גיל הבגרות ל-18 שנים, הכנסת חוק התיישנות מיוחד עבור קטינים, שיפור הודעות למשפחות קטינים ולקטינים עצמם לגבי זכויותיהם, והפחתת תקופות מעצר (ראו נספח). מפקח עצמאי לתלונות נגד חוקרי השב״כ במשרד המשפטים טיפל בתלונות של התנהגות בלתי הולמת והתעללות בעת החקירות.

בניגוד למקרים פליליים שנחקרו על-ידי המשטרה על פשעים עם מעצר מירבי של 10 שנים או יותר, שבהם התקנות דורשות חקירה, תקנה זמנית שהוארכה פוטרת את השב"כ מהקלטה קולית וחזותית של חקירות של "חשודים בטחוניים". דו"ח צ'חנובר המליץ על התקנת מצלמות בכל חדרי החקירות של השב"כ, שישדרו לחדר פיקוח באמצעות מעגל סגור בזמן אמת. צוות היישום של הממשלה המליץ על מיקום חדר הפיקוח הזה במתקן של השב"כ שבו לא מתנהלות חקירות ושהוא יהיה נגיש וזמין לגוף מפקח מטעם משרד המשפטים בכל עת. על-פי ההמלצות, הגוף המפקח יכין תזכיר תמציתי על מה שראה המפקח, אך שום רישום אחר לא יישמר. במקרה שהגוף המפקח מאמין שחוקרים השתמשו באמצעים בלתי-חוקיים בעת החקירה, על המתבונן לדווח על כך למפקח על תלונות נגד חוקרי השב"כ במשרד המשפטים. ארגונים ממשלתיים לזכויות אדם שביקרו את המנגנון הזה כבלתי מספיק למניעה ולזיהוי של עינויים היות ואין הקלטה של חקירות לצורך נשיאה באחריות לאחר מעשה ולביקורת שיפוטית, הגישו עתירה לבית המשפט העליון המתנגדת לו ביוני 2015. התיק נותר פתוח נכון ל-7 בנובמבר.

על-פי "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל", למרות למעלה מ-800 תלונות על עינויים שהוגשו על-ידי עצירים בישראל מאז 2001 – שב-15 אחוזים מאותם מקרים הממשלה אישרה שהעינויים התרחשו – הממשלה מעולם לא הגישה תביעה פלילית נגד חוקר. הרשויות מעולם לא האשימו אף חוקר שב"כ על עינויים בעת חקירה, אך הם טענו שכל תלונה נחקרת ונבחנת בדרג של סגן פרקליט המדינה, לכל הפחות. חלק מהתלונות הובילו לפעולה משמעתית. "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" דיווח על 41 מקרים של עינויים לכאורה נכון ל-13 בספטמבר.

"הוועד נגד עינויים" של האו"ם בבחינתו את עמידת המדינה באמנת האו"ם נגד עינויים המליץ, בין 50 המלצות אחרות, שהממשלה תאפשר בדיקות רפואיות עצמאיות עבור כל העצירים. "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" הוסיף שיש להכשיר סגל רפואי ולציידו כדי לזהות, לתעד ולדווח על כל הטענות והראיות על עינויים.

"הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" אמר שהשיטה של הממשלה לחקירת טענות על התעללות בעצירים הייתה מסובכת ומקוטעת. לדוגמה, טענות נגד המשטרה והשב"כ נחקרות על-ידי שתי מחלקות נפרדות – המחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) במשרד המשפטים ועל-ידי משרדו של פרקליט המדינה, כשבשתיהן יש הליכים שונים. "היחידה הארצית לחקירות סוהרים" אחראית לחקירת טענות נגד אנשי שירות בתי הסוהר בישראל (שב"ס). "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" דיווח שההפרדה הזאת יצרה מערכת לא-מאורגנת המאופיינת בזמני תגובה משתנים ובסטנדרטים מקצועיים שונים. "הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" ציין שלעתים הקרבנות לא ידעו מהן הזיקות המוסדיות של המבצעים ושתלונות לעתים הועברו מארגון אחד לשני במשך חודשים או שנים, כאשר כל רשות מכחישה את סמכותה השיפוטית לגבי המקרה.

בדצמבר 2015 דחה בית המשפט העליון עתירה של עצירים שנחקרו על מעורבות לכאורה בהתקפת טרור בדומה שבגדה המערבית, ביולי 2015. עורכי הדין של העצירים

טענו שהשב״ס מנע מהעצירים להיפגש עם עורך דין וכן שחוקרי השב״ס השתמשו בשיטות בלתי חוקיות נגד העצירים, כולל כוח פיזי ומניעת שינה. האגודה לזכויות האזרח בישראל קראה למשרד המשפטים לחקור את הטענות. משרד המשפטים לא נקט שום פעולה במשך השנה.

השב״כ דיווח שמספר פשעי השנאה של יהודים ירד באופן משמעותי אחרי ההתקפה בדומה, כולל רק מקרה אחד בשמונת החודשים הראשונים של השנה, לעומת 14 פשעי שנאה ב-2015 לפני ההתקפה. דו״ח של "הארץ" מספטמבר טען שהממשלה מנעה ייעוץ של עורכי דין לעשרות יהודים שנעצרו על-ידי השב״כ בשנים האחרונות למשך עד שלושה שבועות, שלטענת עורכי דינם התמקד באופן לא הוגן במתנחלים.

ב-22 במאי היכו שוטרי מג״ב בלבוש אזרחי את האזרח הערבי מייסם אלקיעאן מחוץ לסופרמרקט שבו הוא עבד במרכז תל אביב. אחרי שביקשו לראות את תעודת הזהות שלו, השוטרים היכו את אלקיעאן באופן חמור. השוטרים טענו אחר כך שהוא תקף אותם, אך בית המשפט המחוזי בתל אביב הורה לשחרר אותו יום אחרי מעצרו. ב-31 במאי יחידת החקירות הפנימית של המשטרה הודיעה שהיא חוקרת את המקרה. נכון ל-4 בנובמבר המקרה עדיין מצוי בחקירה.

חקירת הממשלה על מותו של האסיר הפלסטיני ערפאת ג׳רדאת, שנפטר בהיותו במעצר בכלא מגידו ב-2013, הסתיימה באוגוסט 2015 כאשר שופט קבע שסיבת המוות אינה ידועה, אחרי שנלקחו בחשבון דעות משפטיות שונות. הוא קבע שמרבית החבלות שלו נגרמו ככל הנראה על-ידי מאמצים להחיותו וכי החבלות האחרות לא הובילו למותו של ג׳רדאת.

תנאים בבתי כלא ובמרכזי מעצר

החוק מספק לאסירים ועצירים את הזכות לתנאים שאינם פוגעים בבריאותם ובכבודם. התנאים במתקני מאסר קבועים המנוהלים על-ידי השב״ס בדרך כלל עומדים בסטנדרטים הבינלאומיים, על-פי "הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום", אך בביקור של "לשכת עורכי הדין" של ישראל לצורך בדיקה ב"נווה תרצה", בית כלא לנשים, התגלו ליקויים חמורים, כולל תנאים פיזיים בלתי מקובלים, שימוש לרעה בבידוד, ואלימות נגד אסירות. מהגרים אפריקנים ומבקשי מקלט העצורים במתקן המעצר "חולות" התלוננו על קור עז בחורף, חום בקיץ, ואיכות גרועה של המזון. על-פי משרד החוץ, הרשויות סיפקו לעצירים מיטה, בגדים, מגבות נקיות, מזון, טיפול רפואי בחינם, ותנאי מגורים עם מיזוג אוויר. המתקן הציע שיעורים והכשרה מקצועית, ועצירים מקבלים דמי קיום חודשיים של 480 ש״ח ($127). אך ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שמעטים מקרב העצירים השתתפו בשיעורים, והרשויות באופן שגרתי קצצו בקצבה החודשית של העצירים בגלל עבירות קלות.

מאז 2014 יש לארגונים לא ממשלתיים גישה ל"חולות", ובספטמבר הממשלה דיווחה שחמישה ארגונים לא ממשלתיים ביקרו במתקן על בסיס תקופתי. המוקד לפליטים

ולמהגרים דיווח שנציגיו קיבלו גישה לכלא סהרונים על-ידי מסירת השם ומספר הזיהוי של העציר שביקש את הסיוע שלהם לרשויות, אך לא התאפשר להם להסתובב ולהיפגש עם עצירים במתקן באופן חופשי בעת שהותם שם ולכן לא הצליחו להשיג שמות ומספרים אישיים של עצירים החדשים. משרד הנציב העליון של האו״ם לפליטים (UNHCR) דיווח שהוא קיבל גישה מוסדרת למתקני המעצר סהרונים, גבעון וחולות על-ידי הגשת בקשה מראש. הצלב האדום דיווח שהשב״ס איפשר לו גישה לאנשים מוגנים, כולל מהגרים ששהו במעצר.

היו דיווחים על יחס גרוע והתעללות מצד "נחשון", יחידת התחבורה של השב״ס. לדוגמה, במאי "הארץ" דיווח ש"נחשון" מנעה מעצירים לשתות מים או להשתמש בשירותים במשך 11 שעות בעת העברה שגרתית מרמלה לבית כלא בצפון ישראל. השוטרים נתנו להם סנדוויצ׳ים. על-פי הדו״ח, נסיבות אלה גרמו לחלק מהעצירים להשתין בתוך רכב ההובלה, ועקב כך כל העצירים ישבו בתוך השתן למשך שארית הנסיעה.

<u>תנאים פיזיים</u>: נכון ל-18 בדצמבר, על-פי הממשלה, היו 9,555 אסירים במתקני השב״ס בישראל ובשטחים הכבושים שהיו אזרחי ישראל, 10,488 אסירים שהיו תושבי ישראל, ו-6,599 אסירים פלסטינים. נכון ל-8 בספטמבר הממשלה דיווחה על 49 קטינים שהיו אזרחים או תושבים של ישראל, ו-77 קטינים פלסטינים. מבין סך כל אוכלוסיית האסירים, 6,815 הוגדרו כאסירים בטחוניים נכון ל-18 בדצמבר. עצירים אלה היו נתונים לעתים קרובות לתנאים קשים יותר מאלה של אוכלוסיית האסירים הכללית, כולל מקרים רבים של מעצר מנהלי, הגבלות על ביקורי משפחה, חוסר זכאות לחופשות זמניות ושהייה בכלא בתנאי בידוד. על-פי צוות בין-משרדי שהוקם כדי לבחון את בעיית הגזענות נגד ישראלים ממוצא אתיופי, אחוז הקטינים ממוצא אתיופי בכלא היה כמעט פי עשרה מהאחוז שלהם באוכלוסיה, וכלל 18.5 אחוז מהעצירים בכלא אופק לקטינים, נכון לחודש יוני. נתונים ממשרד הסניגוריה הציבורית שדווחו על-ידי "הארץ" בספטמבר, גילו ששיעור הקטינים הישראלים ממוצא אתיופי שהורשעו בפשעים ונידונו למאסר במקום לקבל טיפול היה כמעט 90 אחוזים מהם, שיעור שהוא פי שלושה מהאחוז של קטינים יהודים שאינם ממוצא אתיופי וכמעט כפול מהאחוז של קטינים שהם ערבים אזרחי ישראל. המגזין +972 דיווח בספטמבר שהוא השיג נתונים לפיהם 60 אחוזים מהאסירים בישראל שהיו כלואים בבתי כלא ישראלים היו ערבים.

בתגובה לעתירה מצד "האגודה לזכויות האזרח בישראל", בינואר הורה בית המשפט העליון לממשלה להסביר תוך 120 יום מדוע גודלו של תא מעצר ממוצע היה פחות מ-4 מטרים רבועים. על-פי "האגודה לזכויות האזרח בישראל", הגודל הממוצע היה פחות מ-3 מטרים רבועים. הממשלה השיבה שהיא תנקוט צעדים על מנת לצמצם את מספר האסירים, ובכך להגדיל את מרחב המחיה הממוצע לכל אסיר. שימוע המשך נקבע להערך בפברואר 2017.

בשנת 2015 הכנסת העבירה חוק המאשר הזנה בכפייה של אסירים השובתים רעב תחת תנאים מסוימים; אך ארגון רופאי ישראל הכריז שחקיקה זאת אינה אתית, והמליץ

לרופאים לסרב לבצע הזנה בכפייה. אסירים בטחוניים ארגנו מספר שביתות-רעב בלתי מוגבלות במשך השנה כדי לדרוש מהממשלה לשים קץ למעצרים מנהליים וכדי למחות על התנאים בבתי הכלא. מוחמד אלקיק, עיתונאי פלסטיני שנעצר בחשד של זיקה וקשר עם חמאס, סיים שביתת רעב בת 94 ימים בפברואר, אחרי שהרשויות הסכימו לא להאריך את מעצרו המנהלי אחרי ה-21 במאי. הרשויות הכניסו את בילאל כאיד למעצר מנהלי ב-13 ביוני, בדיוק לפני שהוא השלים לרצות גזר דין של 14 וחצי שנים על ניסיון לרצח וחברות ב"חזית העממית לשחרור פלסטין", והוא קיים שביתת רעב במשך 71 יום לפני שהגיע להסכם דומה עם שירותי הביטחון באוגוסט. מיולי עד ספטמבר האחים מחמוד ומוחמד אל-בלבול קיימו שביתת רעב במשך למעלה מ-70 יום, ומאלק אל-קאדי שבת רעב במשך למעלה מ-60 יום, לפני שהגיעו להסכמים דומים. "רופאים למען זכויות אדם" בטאו התנגדות עזה להמשך הכבילה באזיקים של עצירים לאורך שביתת הרעב שלהם – הן ביד והן ברגל במקרה של מוחמד אל בלבול – שלטענת "רופאים לזכויות אדם" לא הייתה מבוססת על סכנה כלשהי אחרי חודשיים של שביתת רעב, אלא על מאמצי הממשלה לשבור את שביתת הרעב. הממשלה אמרה שהשב"ס צמצם את אמצעי הריסון למינימום ההכרחי, ושהוא מעריך מחדש את הצורך בשימוש באמצעי ריסון מדי כמה ימים.

ב-11 באוגוסט בית המשפט המחוזי בבאר שבע פסק שרופאים עצמאיים כמו "רופאים למען זכויות אדם", הנציג המוסמך של בילאל כאיד, לא יוכלו לבדוק אותו כי "הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום" כבר בודק אותו. "הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום" ציינה שהרופא שלהם מעריך את המצב הרפואי הכולל ואת הטיפול בעצירים המקיימים שביתת רעב אך אינו פועל בתפקיד של רופא מטפל. על-פי "רופאים למען זכויות אדם", בניגוד לחוק זכויות החולה הישראלי, הקובע שלמטופל יש זכות לקבל עותק של התיק הרפואי שלו, המרכז הרפואי ברזילי סירב לספק את תיקו של כאיד, ובמקום זאת הפנה את "רופאים לזכויות אדם" לשירות בתי הסוהר.

הפלסטיני יאסר דיאב חמדונה, בן 41, מת בכלא ישראלי ב-25 בספטמבר. כלי תקשורת פלסטינים דיווחו שהסיבה הייתה שבץ או התקף לב והאשימו את השב"ס בהזנחה רפואית. משרד החוץ אמר שהוא התמוטט בעת התעמלות והוכרז כמת אחרי שקיבל טיפול רפואי שלא הצליח. נכון ל-6 בנובמבר, על-פי המשרד, תשעה אסירים נוספים גם הם נפטרו בבתי כלא של השב"ס: מתוכם שישה עקב התקף לב או פגיעה לבבית, שניים כתוצאה מהתאבדות, ואחד מסרטן.

ארגונים לא-ממשלתיים דיווחו על העדר גישה לשירותים משפטיים וחברתיים בבתי מעצר למהגרים בלתי-מוסדרים. עובדים סוציאליים סיפקו טיפול פרטני חברתי ותומך, עם דגש על זיהוי והספקת שירותים לקורבנות סחר בבני אדם, קרבנות התעללות וקרבנות של הטרדה מינית.

<u>מנהל:</u> בעוד שהרשויות בדרך כלל אפשרו ביקורים מצד עורכי דין וטענו שכל עציר שביקש להיפגש עם עורך דין התאפשר לו הדבר, אך זה לא היה נכון בכל המקרים. ארגונים לא-

ממשלתיים טענו שהרשויות לא תמיד הרשו לעצירים פלסטינים, כולל קטינים, להיפגש עם עורך דין בשלב הראשוני של מעצרם. הגבלות תנועה על כניסה למדינה השפיעו על הגישה של עורכי דין ואורחים אחרים לחלק מהעצירים הפלסטינים. הממשלה העניקה היתרים לבני משפחה מהגדה המערבית באופן מוגבל והגבילה את הנכנסים מעזה באופן חמור יותר. בנובמבר 2015 השב״ס פרסם, על-פי הדיווח, תקנות שהגבילו את חברי הכנסת לביקור אחד מדי חודש, אך משרד החוץ הכחיש שקיימת תקנה כזאת.

החוק מתיר לאסירים להגיש עתירה לרשויות החוק בטענה של תנאי כלא ירודים, והממשלה הודיעה שהרשויות חקרו טענות מהימנות בדבר תנאים לא אנושיים, תיעדו חקירות מסוג זה ופרסמו את התוצאות. מבקר המדינה משמש כנציב תלונות הציבור והוא חוקר את תלונות הציבור נגד מוסדות הממשלה, כולל שירות בתי הסוהר.

ניטור עצמאי: הצלב האדום נהג לנטר את מתקני השב״ס בעניין נוכחות מהגרים בלתי חוקיים, כולל חולות וסהרונים, ואת שני מרכזי המעצר של צה״ל. הצלב האדום הבינלאומי ניטר את כל המתקנים בהתאם לתקנים שלו, מלבד במקרים דחופים או בודדים שעליהם דנו באופן דו-צדדי עם הרשויות הנוגעות בדבר (כלומר, בנוגע להרכב הצוות המבקר והתנאים לראיונות ללא נוכחות עדים). הוועד הציבורי נגד עינויים המשיך ללחוץ על קיום רפורמות מבניות, כולל החובה לצלם את מהלכן של חקירות. משרד הסנגוריה הציבורית אחראי רשמית לניטור ולדיווח בנוגע לתנאים בבתי כלא, והדבר נעשה פעם לשנתיים. הדיווח האחרון פורסם ביולי 2015.

ד. כליאה או מעצר שרירותיים

החוק אוסר על כליאה או מעצר שרירותיים, והממשלה יישמה ככלל איסורים אלה למען כל האזרחים. תושבי ישראל ברמת הגולן שאינם אזרחים כפופים לאותם חוקים כמו אזרחי ישראל. אנשים ממוצא פלסטיני שאינם אזרחים, שנעצרו על רקע ביטחוני, נכפפו לסמכות שיפוט צבאית גם אם הם נעצרו בישראל (ראו נספח).

לגבי מהגרים בלתי חוקיים, התיקון האחרון לחוק מניעת הסתננות שהועבר בשנת 2014, מאפשר לממשלה לעצור למשך שלושה חודשים מהגרים ומבקשי מקלט שנכנסו לישראל אחרי דצמבר 2014 במתקן המעצר סהרונים "לצורך זיהוי ועל מנת לבדוק אפשרויות להעברת האדם לארץ אחרת." החוק קובע גם שהרשויות חייבות להביא מהגרים בלתי חוקיים שנלקחו למעצר לשימוע תוך חמישה ימים ולהודיע להם מהם זכויותיהם, כולל הזכות לקבל ייעוץ משפטי. לאחר 3 חודשים בסהרונים הממשלה רשאית להחזיקם למשך 12 חודשים במתקן חולות, מתקן חצי-פתוח באזור מרוחק, המנוהל על-ידי השב״ס. הרשויות סגרו את חולות משעה 10:00 בערב ועד 06:00 בבוקר, ודרשו התפקדות יומית בשעה 10:00 בערב (ראו סעיף 2.ד.). הרשויות לא הגבילו את העצירים לשהות בתוך חדריהם במשך הלילה, אך הם לא יכלו לצאת מהמתקן.

זמן קצר אחר כך הרשויות החליפו את 1,178 המהגרים האריתריאים והסודנים ששוחררו ממתקן חולות אחרי הפסיקה של בית המשפט העליון בעצירים חדשים שנעצרו למשך 12

חודשים. בהתאם להחלטת בית המשפט העליון, הרשויות יכולות להחזיק עצירים למשך שנה בלבד בלי להאשים אותם בביצוע עבירה כלשהי. הממשלה אסרה על אלה ששוחררו מחולות להתגורר או לעבוד בתל אביב או באילת, שם יש להם קהילות תומכות וגישה למתקני רפואה מוגבלים וכן לשירותים חברתיים נוספים הזמינים לאוכלוסיית המהגרים. באוגוסט הרשויות הפסיקו לזמן מבקשי מקלט מדארפור או מסודן לחולות; ואולם, עצירים רבים מדארפור העצורים כבר בחולות לא קיבלו שחרור מוקדם.

התיקון האחרון לחוק מניעת ההסתננות מאפשר גם לרשויות לשלוח את אלה שלא חידשו את הוויזה שלהם במועד למתקן חולות למשך עד 120 יום. משרד הפנים סיפק שירותי חידוש בתל-אביב, בבאר-שבע ובאילת. "המוקד לפליטים ולמהגרים" (HRM) דיווחו שהרשויות דורשות ממבקשי מקלט הפונים לחידוש הוויזה שלהם לספק עותק של הסכם שכירות ותלוש משכורת נוכחית כתמיכה בבקשתם, אך המבקשים לא יכלו להשיג מסמכים אלה ללא ויזה, וכך נוצר מעגל שוטה. החוק אוסר על מעצר בחולות בהתבסס על גורמים מסוימים כולל גיל, בריאות, מגדר, או מעמד מוגן אחר. הרשויות יכולות לשלוח אנשים שהפרו כללים מסוימים בחולות לכלא סהרונים. המוקד לפליטים ולמהגרים דיווח שהרשויות שלחו למעלה ממחצית העצירים בחולות לסהרונים לתקופות זמן של עד מספר חודשים עקב הפרות שונות.

תפקיד המשטרה ומנגנון הביטחון

השב״כ תחת סמכותו של ראש הממשלה נלחם בטרור ובריגול במדינה ובשטחים. המשטרה, כולל משטרת הגבולות ומשטרת ההגירה, כפופות למשרד לביטחון פנים. צה״ל אחראי לביטחון חוץ, ואין לו סמכות שיפוט על אזרחים ישראליים. כוחות השב״כ הפועלים בשטחים הכבושים כפופים לצה״ל במבצעים ולצורך תחקיר מבצעי. דו״ח צ׳חנובר (ראו סעיף 1.ג.) הבהיר שמשרד המשפטים וחוקריו וצה״ל וחוקריו נוהגים לחלק ביניהם את האחריות החקירתית והתביעתית במקרים שבהם המשטרה פעלה בכפוף לצה״ל. רשויות אזרחיות הקפידו לפקח ביעילות על הש״ב ועל כוחות המשטרה, ולממשלה יש מנגנון יעיל לחקירה ולענישה של מעשי התעללות ושחיתות. הממשלה נקטה צעדים לחקור האשמות בדבר השימוש בכוח מופרז על-ידי המשטרה והצבא. ארגונים לא ממשלתיים המשיכו לבקר את המספר הנמוך במיוחד של כתבי אישום שהוצאו יחסית למספר החקירות שנפתחו והאחוז הגבוה של תיקים שנסגרו עקב מחדלים חקירתיים מצד המשטרה הצבאית. במאי הארגון הלא ממשלתי בצלם הודיע שהוא יחדל להפנות תלונות למערכת אכיפת החוק הצבאית.

המחלקה לחקירת שוטרים (מח״ש) במשרד המשפטים אחראית לחקירת תלונות נגד גופי השב״כ, כולל מקרים שבהם מעורבים המשטרה ומג״ב, שהתרחשו בתחומי ישראל ובירושלים ומקרים שהתרחשו בשטחים הכבושים שבהם לא היה שימוש בכלי נשק. ב-2015 מח״ש בחנה למעלה מ-3,500 מקרים והגיעה להחלטות ב-640 מהם, מתוכם 102 מקרים הסתיימו בהגשת כתבי אישום פליליים (שהובילו ל-87 הרשעות) ו-85 הסתיימו

בהליכים משמעתיים. מח"ש סגרה 974 תיקים ללא חקירה נוספת, וסגרה עוד 843 תיקים אחרי בדיקה מקדמית.

האחריות החקירתית על האשמות בהתעללות מצד צה"ל, כולל תקריות שבהן היו מעורבים כלי נשק ושבהן המשטרה פעלה בכפוף לצה"ל בשטחים הכבושים, נותרת אצל משרד הביטחון במחלקה לחקירות פליליות של המשטרה הצבאית. במשך השנה הרשויות אסרו או עצרו ארבעה חיילים, הרשיעו 11 (כולל תשעה שהועמדו לדין בשנים קודמות), וגזרו עונשים על 12 (כולל 10 שהועמדו לדין בשנים קודמות).

ארגונים לא ממשלתיים לזכויות אדם המשיכו לטעון שמנגנוני אחריותיות קיימים מונעים חקירות פנימיות רציניות מצד רשויות הצבא והם לוקים בפגמים מבניים חמורים המונעים מהם לנהל חקירות מקצועיות.

הליכי מעצר והיחס לעצירים

על מנת לעצור חשוד, המשטרה חייבת להחזיק בצו מעצר המבוסס על ראיות מספיקות שהוצא על-ידי פקיד המוסמך לכך. ההוראות הבאות חלות על עצירים, לא כולל אלה העצורים במעצר מנהלי: הרשויות דאגו ככלל ליידע לאלתר אנשים כאלה בנוגע לאישומים נגדם; החוק מתיר לרשויות לעצור חשודים מבלי להגיש נגדם כתבי אישום, למשך 24 שעות, לפני הבאתם בפני שופט, ובמקרים חריגים – עד 48 שעות; הרשויות בדרך כלל מכבדות את הזכויות האלה לגבי אנשים שנאסרו במדינה; קיימת מערכת שחרור בערבות מתפקדת, והעצירים יכולים לערער על החלטות השוללות שחרור בערבות; והרשויות התירו לעצירים להיוועץ מבעוד מועד בעורך דין, כולל עורך דין של המדינה לחסרי אמצעים, ולהתקשר לאלתר לבני משפחה.

הרשויות עצרו את רוב העצירים הפלסטינים שנעצרו על-ידי כוחות הביטחון הישראלים בשטחים הכבושים מחוץ לתחומם, בישראל. הממשלה אמרה שההקמה של בתי כלא חדשים בגדה המערבית עלולה להשפיע באופן שלילי על תנאי חייהם של העצירים ולהשפיע על תושבים מקומיים שעל אדמתם ייבנו בתי הכלא החדשים. הרשויות העמידו אותם לדין תחת המשפט הצבאי הישראלי החל בשטחים הכבושים, השולל הרבה זכויות שהחוק הישראלי היה מעניק להם. על-פי הנסיבות של כל מקרה, כגון החומרה של העבירה שבה מדובר, מעמד של קטין, סכנת בריחה או גורמים אחרים, הרשויות העניקו או מנעו שחרור בערבות למי שאינם אזרחים והם ממוצא פלסטיני העצורים בגין הפרות ביטחוניות.

הרשויות יכולות להעמיד לדין פלילי אנשים שנעצרו מסיבות ביטחוניות או להחזיק בהם כעצירים מנהליים או כלוחמים בלתי-חוקיים, על-פי משטר חוקי אחד מבין שלושה. הראשון, על-פי חוק זמני בהליך הפלילי המתחדש שוב ושוב מאז 2006, השב"ס רשאי להחזיק פרטים החשודים בביצוע עבירות ביטחוניות עד 48 שנות לפני הבאתם בפני שופט, עם מקרים חריגים מוגבלים שבהם יכול השב"ס לעצור חשוד עד 96 שעות לפני הבאתו בפני שופט בכיר בבית משפט מחוזי. במקרים הקשורים לביטחון, הרשויות

רשאיות להחזיק אדם עד 35 ימים בלי להגיש נגדו כתב אישום (לעומת 30 יום במקרים שאינם קשורים לביטחון), והחוק מאפשר לבית המשפט להאריך את החזקתו של עציר מסיבות ביטחוניות לתקופה ראשונית של עד 20 יום לחקירה ללא הגשת כתב אישום (לעומת 15 יום במקרים שאינם ביטחוניים). הרשויות יכולות למנוע מעצירים ביטחוניים גישה לעורך דין למשך עד 21 יום לפי חוקי ישראל ועד 60 יום לפי תקנות צבא.

השני, חוק סמכויות שעת חירום מתיר למשרד ההגנה להחזיק אדם במעצר מנהלי עד שישה חודשים ללא הגשת כתב אישום, עם אפשרויות חידוש בלתי מוגבלות. נכון לאוקטובר הרשויות הוציאו צווי מעצר מנהלי נגד 20 אזרחים ישראלים, מרביתם ערבים. ב-2015, בעקבות מספר התקפות הצתה בזדון בישראל ובגדה המערבית, הממשלה הודיעה שהיא תרחיב את המעצר המנהלי לקיצונים ימניים החשודים בפעילות טרוריסטית. משרד החוץ דיווח שנכון לתחילת דצמבר הרשויות הנפיקו 1,764 צווים למעצר מנהלי נגד 1,037 בוגרים פלסטינים, 29 צווי מעצר מנהלי נגד 19 קטינים פלסטינים מעל גיל 14, ושום צו כזה לקטינים מתחת לגיל 14. בנוסף, הרשויות הנפיקו 106 צווי הרחקה נגד 42 בוגרים ישראלים, 42 צווים נגד 11 קטינים ישראלים, שבעה צווים נגד בוגרים פלסטינים, ושום צו נגד קטינים פלסטינים (ראו נספח).

השלישי, חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים מתיר להחזיק עציר עד 14 יום לפני שיובא בפני שופט בית משפט מחוזי לביקורת, ולמנוע גישה לייעוץ משפטי עד 21 יום באישור היועץ המשפטי לממשלה, והוא מתיר מעצר לתקופה בלתי מוגבלת בכפוף לביקורות בית משפט מחוזי פעמים בשנה עם אפשרות ערעור בפני בית המשפט העליון.

בעוד החוק הבינלאומי מאפשר את השימוש במעצר מנהלי בתרחישים נדירים של "פצצה מתקתקת", ארגוני החברה האזרחית וחלק מחברי הכנסת המשיכו לבקר את הממשלה על שימוש מופרז באמצעי זה, והוסיפו שהנוהג הנו בלתי-דמוקרטי היות ולא נערך הליך תקין. הממשלה טענה שהיא מוציאה צווי מעצר מנהלי "נגד אלה המתכננים התקפות טרור, או אלה המתזמרים, מסייעים, או עוזרים בדרכים פעילות אחרות לביצוע של מעשים כאלה כאשר הראיות נגד אנשים אלה אינן יכולות להחשף מסיבות בטחוניות", וזהו אמצעי מניעה שהוא מוצא אחרון. הממשלה אמרה שהיא משתמשת בצווי הרחקה מנהליים רק "כאשר נחוץ להגן על הביטחון והסדר וכאשר לא ניתן להשתמש בצעדי עונשין מסיבות שונות."

<u>מעצר שרירותי:</u> דיווח שנתי ממשרד הסנגוריה הציבורית ב-4 בספטמבר שפך אור על הגשת כתבי אישום בנושאים בעלי חשיבות פעוטה או נגד אנשים העוברים על החוק כדי להשיג צרכים בסיסיים כגון מזון, חשמל, מים או דיור. ב-2015 היו טענות על מעצרים שרירותיים של אזרחים ערבים בעת הפגנות, וכן מעצרים כאלה של ישראלים ממוצא אתיופי.

<u>מעצר לפני משפט:</u> מעצר מנהלי המשיך להוביל למעצר ארוך לפני משפט עבור עצירים ביטחוניים שהיו ברובם פלסטינים; אולם חלקם היו יהודים ישראלים או ערבים אזרחי

ישראל. הרשויות החזיקו במרבית העצירים למשך פחות משנה אבל חלקם הוחזקו יותר משנה ומספר קטן מהם למשך יותר משנתיים.

האפשרות של עצירים לאתגר את החוקיות של מעצר לפני בית משפט: עציר מנהלי רשאי לערער בפני בית משפט צבאי לערעורים על כל החלטה להארכת מעצרו ואחר כך בפני בית המשפט העליון, ועצירים פלסטינים וישראליים אכן נהגו כך דרך קבע. בתי המשפט הצבאיים רשאים להישען על עדות סודית שהעצירים ועורכי דינם מנועים מלשמוע אותה, בהחלטתם להאריך מעצר מנהלי. לא קיימת מערכת שבמסגרתה הרשויות עשויות להתיר לחבר בצוות ההגנה לראות מידע מסווג המשמש להצדקת החזקתו של עציר במעצר מנהלי. כמה מהצעירים היהודים שנעצרו, שנטען שהם שייכים לארגונים קיצוניים, הקשו על תוקף המעצר שלהם ועל השימוש במעצר מנהלי, מעצר בית, וצווים מנהליים המרחיקים אותם מאזורים מסוימים בגדה המערבית.

<u>עיכוב ממושך של מבקשי מקלט שנדחו או אנשים ללא מדינה:</u> חוק למניעת הסתננות מגדיר כל מי שחוצה את הגבול בניגוד לחוק בתור "מסתנן" ומתיר לרשויות לעכב מהגרים בלתי חוקיים, כולל מבקשי מקלט וילדיהם.

בשנת 2014 בית המשפט העליון ביטל את הסעיף בחוק למניעת הסתננות שאיפשר למהגרים בלתי חוקיים, כולל פליטים ומבקשי מקלט, להיות עצורים במתקן הפתוח חולות ללא הגבלת זמן. באוגוסט 2015 קבע בית המשפט העליון את הגבול לשנה אחת. כתוצאה מכך שוחררו 1,178 מבקשי מקלט מחולות; הרשויות החליפו אותם כעבור זמן קצר במבקשי מקלי אחרים. הממשלה עדיין מורשית להחזיק מהגרים בלתי חוקיים, כולל פליטים ומבקשי מקלט בכלא סהרונים למשך שלושה חודשים עם הגיעם לארץ ואחר-כך להעבירם לחולות למשך 12 חודשים. פסיקת בית המשפט העליון אישרה את השימוש במתקן חולות להחזקת מהגרים בלתי חוקיים, אך לתקופה מוגבלת.

לפי חוק הכניסה לישראל, משרד הפנים והמשטרה פיתחו מתאר של שיתוף פעולה המאפשר את מעצרם של מהגרים בלתי חוקיים, כולל פליטים ומבקשי מקלט החיים בקהילה והחשודים בפעילות פלילית, על סמך צו מנהלי במקום באמצעות ההליך המשפטי.

ה. **מניעת משפט ציבורי הוגן**

החוק דואג למערכת משפט עצמאית, והממשלה מכבדת ככלל את עצמאותה של מערכת המשפט. (הנספח סוקר משפטים בבית משפט צבאי של פלסטינים ואחרים בשטחים הכבושים.)

הליכי משפט

החוק קובע שלאדם יש זכות למשפט הוגן ופתוח לציבור, ומערכת שיפוט עצמאית אוכפת ככלל זכות זו. חריגים לזכות למשפט ציבורי כוללים חששות לביטחון הלאומי, הגנה על

האינטרס של קטין או של אדם שנחוצה לו הגנה מיוחדת, ושמירה על זהותו של מאשים או של נאשם במקרה של עבירת מין.

נאשמים נהנים מזכויות כגון חזקת החפות, הזכות לקבל הודעה מפורטת ובמועד על האישומים נגדם, להיות נוכחים במשפטם, הזכות למשפט הוגן ופתוח לציבור ללא עיכובים מיותרים, וכן לקבלת זמן ומתקנים הולמים להכנת הגנתם. לא ניתן להכריח אותם להעיד או להודות באשמה, ומותר להם להתייעץ עם עורך דין, או במקרה של אדם נצרך, לקבל שירות מעורך דין על חשבון הציבור. לנאשמים יש זכות לקבל מתורגמנות חינם לפי הצורך מרגע האישום ועד כל הערעורים. זכותו של נאשם לחקור עדים המעידים נגדו, להציג עדים ועדויות מטעמו, לעיין בראיות נגדו ולערער בפני בית המשפט העליון. התביעה מחויבת באופן כללי לספק את כל הראיות להגנה בעקבות הגשת כתב אישום. על סמך עילה ביטחונית יכולה הממשלה להימנע מחשיפת ראיות מסוימות שנאספו אך לא ייעשה בהם שימוש בהליך נגד הנאשם בית המשפט העליון בבתי משפט אזרחיים או בית הדין לערעורים בבתי דין צבאיים יכולים לבחון את ההחלטה למנוע חשיפה של ראיות כנ״ל להגנה. דיני הראיות במקרים של ריגול שנשפטו בבית משפט פלילי אינם שונים מדיני הראיות הרגילים – השימוש בראיות סודיות אסור על-פי חוק.

משרד המשפטים קבע שהחוק מאפשר לבתי המשפט לשקול ראיות סודיות בבחינתם את התיקים של פלסטינים שהורשעו בבתי משפט אזרחיים וניתן להם שחרור על תנאי ממעצר כחלק מחילופי שבויים ואחר-כך נאסרו שוב עקב הפרת תנאי השחרור שלהם, היות והרשויות ראו את כל דיון בוועדת השחרורים כפרוצדורלי.

ב-2 באוגוסט בתגובה לגל הפיגועים שהתחילו בספטמבר 2015, שרבים מהם בוצעו על-ידי קטינים, הכנסת העבירה "הצעת חוק הנוער" הנותנת תוקף חוקי למעצר ילדים מגיל 12 אם הם יורשעו בפשעים חמורים כגון רצח, ניסיון לרצח, או הריגה.

משפטים עם רקע ביטחוני או צבאי פתוחים לציבור אך היות והרשויות מקיימות אותם במחנה צבאי, אנשים מהציבור זקוקים לאישור כניסה מהצבא על מנת להיכנס. הרשויות ניהלו משפטים מסוימים בדלתיים סגורות, בלי לפתוח אותם לציבור מסיבות ביטחוניות או לצורך הגנה על זהותו של קטין.

בתי משפט צבאיים נותנים חלק מהזכויות הדיוניות הניתנות בבתי משפט אזרחיים הדנים בתיקים פליליים, אף כי שיעור ההרשעות של פלסטינים שנאשמו בפשעים שונים גבוה הרבה יותר. דיני הראיות הנהוגים במשפטים של פלסטינים ואחרים הכפופים לחוק השיפוט הצבאי בשטחים הכבושים זהים לדיני הראיות הנהוגים במקרים פליליים. על-פי משרד המשפטים, החוק אינו מתיר להרשיע אדם רק על סמך הודאה באשמה. הממשלה טענה שכללי הראיות החלים במשפטים צבאיים היו אותם כללים כפי שחלים בבתי משפט אזרחיים והם אינם מרשים הצגת ראיות סודיות שלא סופקו לנאשמים או לעורכי-דינם. נאשמים במשפטים מסוג זה רשאים להסתייע בעורך דין, והשופט עשוי למנות עורך דין לנאשם. עצירים חסרי אמצעים אינם מקבלים אוטומטית ייעוץ משפטי חינם במשפטים

צבאיים, אך כמעט כל העצורים קיבלו ייעוץ משפטי אפילו במקרים זוטרים. כתבי אישום נקראו בעברית, ואם הנאשם אינו מוותר על זכותו זו – גם בערבית. הרשויות תרגמו את כל כתבי האישום בבתי משפט צבאיים לערבית לפחות מתרגם סימולטני אחד היה נוכח בשימוע בבית משפט צבאי, אלא אם כן הנאשם מוותר על זכותו זו. נאשמים יכולים לערער באמצעות בית הדין הצבאי לערעורים ואחר-כך לבית המשפט העליון.

אסירים ועצירים פוליטיים

לא היו דיווחים על אזרחים שהוחזקו כאסירים או כעצירים פוליטיים. אך "האגודה לזכויות האזרח בישראל" עתרה לבית המשפט העליון ב-2013 בקשר לנוהג של השב״כ לזמן פעילים פוליטיים החשודים בפעילות "חתרנית" לחקירה תחת אזהרה, שפירושה שהם עלולים להיות מואשמים בביצוע פשע. בתגובה הממשלה אישרה שקיים נוהל סודי מסווג המסדיר סיוע של משטרת ישראל לשב״כ בתהליך הזימון. נכון ל-4 בנובמבר התיק היה עדיין תלוי ועומד בבית המשפט העליון.

הליכים וסעד במערכת המשפט האזרחית

מערכת משפט עצמאית ונטולת פניות פוסקת בתביעות פיצויים על הפרות זכויות אדם או הפסקתן. קיים סעד מנהלי, וצווי בית המשפט נאכפו בדרך כלל. על-פי חוק, פלסטינים יכולים להגיש תביעה על-מנת לקבל פיצוי באמצעות תביעות אזרחיות במקרים מסוימים, אפילו כאשר תביעה פלילית אינה מצליחה והפעולות שננקטו נגדם נחשבות חוקיות.

השבת רכוש

ב-35 הכפרים הלא מוכרים בנגב נטען על-ידי שבטים בדואים שונים, הממשלה ראתה את כל המבנים כמבנים בלתי-חוקיים וברי הריסה. במקרים של הריסת בתים ללא הסכמה מצד התושבים ליישוב מחדש במקומות אחרים, הממשלה הטילה קנסות על התושבים לכיסוי העלויות של מהלך ההריסה. בדואים רבים, שעל בתיהם או המבנים שלהם הוציאה הממשלה צווי הריסה בחרו להרוס את המבנים בעצמם על מנת להימנע מקנסות.

על-פי הארגון הלא ממשלתי "פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי", בשנים האחרונות הממשלה אישרה תכניות להקמת 15 עיירות ויישובים חדשים באזור הנגב, שמרביתם מיועדים לאוכלוסיה היהודית. הרשויות אישרו תכניות ליישובים ששמותיהם "חיראן", "דיה" ו"נווה גוריון" במקומם של כפרים בדואים קיימים. הרשויות תכננו את "דיה" שיחליף את הכפר הבלתי מוכר אל-קטמאת ואת "נווה גוריון" שיחליף כמה בתים בכפר המוכר ביר הדאג׳. ב-9 באוקטובר הממשלה הרסה שבעה בתים בביר הדאג׳, שלטענת "פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" שייכים למשפחה מורחבת שהועברה לשם על-ידי הממשלה לפני 13 שנים. בתגובה, ב-16 באוקטובר כ-1,500 משתתפים הפגינו על יד המועצה האזורית רמת נגב. "הפורום לדו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" ציין שהנגב מיושב בדלילות, כאשר רק 8 אחוזים מהאוכלוסיה חיים על 60 אחוזים מאדמת ישראל, כך שיש מספיק מקום להקים יישובים חדשים בלי להחריב יישובים קיימים.

בינואר בית המשפט העליון פסק שוב שצווי פינוי שהוצאו נגד תושבי הכפר הבלתי-מוכר "אום-אל-חיראן", שלשם הם הועברו על-ידי הממשל הצבאי הישראלי ב-1956 הם ברי-תוקף. "הפורום לדו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" דיווח שעבודות בינוי בחיראן התקדמו והתרחבו במשך השנה, והגיעו עד כמה מטרים מהבתים הבדואים ב"אום-אל-חיראן", והתושבים סבלו מהאבק שנגרם בגלל הבנייה. נכון לנובמבר קבוצה של 30 משפחות יהודיות שתכננו לעבור לחיראן נותרו בקרוונים ביער שמחוץ לאום-אל-חיראן בעודם ממתינים לקבלת הקרקע. הממשלה הציעה חלקות אדמה ופיצוי כספי לאנשי הכפר שיסכימו להתיישב מחדש בעיירה הבדואית הסמוכה חורה, במרחק כ-5 קילומטרים מהמקום, אך מנהיגי הכפר דחו את האפשרות הזאת כי לפי המועצה המקומית חורה, לא היה שם מספיק מקום אפילו לגידול הטבעי בעיירה ובגלל חששות שהדבר יאלץ את אנשי הכפר לזנוח אורח חיים כפרי מסורתי יותר לטובת אורח חיים עירוני שאליו נלוות בעיות כמו סמים, פשע והתפוררות המבנה המסורתי של המשפחה/החמולה. מנהיגי הכפר ביטאו פתיחות לכמעט כל אופציה שתאפשר להם להישאר במקומם, כולל חיים זה לצד זה עם שכנים יהודים ביישוב מורחב. הרשויות תכננו הריסת מבנים שהיו עוקרים ממקומם כ-30 עד 40 בני אדם במשפחה מורחבת אחת ל-22 בנובמבר, אך בית משפט השלום בבאר שבע דחה את ההריסה לטובת ערעור ברגע האחרון, שבית המשפט דחה ביום המחרת. נכון ל-30 בנובמבר אנשי הכפר המיועדים הסכימו לעבור לחורה והתחילו להרוס את הבתים בעצמם כדי להימנע מתשלום קנסות גבוהים וכדי להשתמש שוב בחומרי הבנייה.

יישובים בדואים אחרים כמו עתיר ואל-עראקיב עמדו בפני פינוי עקב תכניות הייעור של הממשלה, בעוד שהמשכו המתוכנן של כביש חוצה ישראל ישפיע על כ-400 מבנים. במאי 2015 דחה בית המשפט העליון את טענות הבדואים על בעלות באל-עראקיב, יישוב קטן בצפון הנגב שאותו הרסה הממשלה למעלה מ-100 פעמים מאז 2010. תושבי אל-עראקיב בדרך כלל בונים מחדש את המחסה שלהם תוך יום אחד אחרי ההריסה. ביולי קק״ל עבדה באל-עראקיב במשך 10 ימים, והכינה קרקע בארבעה מגרשים כהכנה לנטיעת עצים בחורף.

הממשלה ציינה שהמדיניות שלה באזורים הבדואים היא להרוס "מבנים חדשים בלתי חוקיים שאינם מאוכלסים" שנבנו ללא רישיונות אחרי 2010 והמצויים באזורים שהיא קבעה שהם קרקעות המדינה ושלא שייכים לשום רשות מקומית. "פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" רשם 982 הריסות בתים ב-2015, ירידה מ-1,073 הריסות ב-2014. הריסות בתים על-ידי הרשויות הישראליות התרבו במקצת ל-365 ב-2015 מ-355 ב-2014, בעוד שבדואים הרסו את השאר כדי להימנע מקנסות. במאי דו״ח של מבקר המדינה קבע: "המעגל המתמשך של בנייה לדיור והריסת מבנים אלה מעמיק את הניכור של התושבים הבדואים בנגב כלפי המדינה ואינו תורם להסדרת יישובם."

הממשלה קיימה תכנית לעידוד מעברם של בדואים מכפרים שלא הוכרו ליישובים מבוססים, ובה הציעה אדמה במחיר מוזל ופיצוי על הרס מבנים בלתי חוקיים למי שיסכימו לעבור ליישובי הקבע המיועדים. הבדואים סירבו לעתים להשתתף בתכנית זאת כי

לטענתם הם בעלי הקרקע או שהממשלה נתנה להם בעבר רשות לשבת במקומותיהם הנוכחיים. "פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" טען ששבע העיירות שהקימה המדינה לא יכולות להכיל את הגידול הטבעי שלהן עצמן, ולא כל שכן את ההגעה של תושבים חדשים. הריסות בהוראת בית המשפט והדחייה של אתרי המיקום מחדש המיועדים שלהם מסיבות של צפיפות יתר השאירו חלק מהתושבים תקועים בין קווי המדיניות הזאת. בנוסף, בדואים רבים התלוננו שהמעבר לעיירות שתוכננו על-ידי הממשלה ידרוש מהם לוותר על תביעות שלהם על קרקע שעליה הם ישבו במשך מספר דורות ויפריד אותם ממקור פרנסתם. מצד שני, הממשלה טענה שקשה ולא יעיל לספק שירותים לאשכולות של מבנים בכל רחבי הנגב שהתעלמו מהליכי תכנון. חלק מהבדואים המשיכו לבקש הכרה חוקית ל-3,200 התביעות שלהם לחלקות קרקע המבוססות על נוהגים של בעלות על קרקע ומכירה טרם הקמת המדינה ב-1948, למרות שבכל המקרים, בית המשפט העליון פסק לטובת הממשלה.

ארגונים לא ממשלתיים ומנהיגי הבדואים ציינו שהיישום של תכנית הממשלה לפיתוח הנגב עם הריסות הבתים והיישוב מחדש של חלק מהיישובים הבדואים שהיו כרוכים בה נמשך בהעדר חקיקה ספציפית לטפל בתביעות הבדואים על הקרקע. "פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי" העלה דאגות שהמדיניות של שר החקלאות והפיתוח הכפרי אורי אריאל החריפה את הפערים בין כפרים בדואים מוכרים ולא-מוכרים.

ו. התערבות שרירותית או בלתי חוקית בפרטיות, במשפחה, בבית או בתכתובת

החוק אוסר על פעולות כאלה, והממשלה כיבדה ככלל איסורים אלה. מערכות משפט נפרדות פוסקות בנושאים כגון נישואים וגירושים לקהילות יהודיות, מוסלמיות, נוצריות ודרוזיות. מדי שנה כ-20,000 נישואים אזרחיים, נישואים של חלק מן היהודים הלא אורתודוקסים, נישואים בטקס לא אורתודוקסי, נישואים בין יהודים ללא יהודים או נישואים בין אישה מוסלמית לגבר לא מוסלמי – חייבים להיערך מחוץ למדינה כדי שיהיו חוקיים. זאת משום שבתי הדין הדתיים מסרבים להכיר בנישואים אלה ואין במדינה חוק המאפשר נישואים אזרחיים. אזרחים יהודים רבים מתנגדים לשליטה האורתודוקסית הבלעדית בהיבטים שונים של חייהם האישיים. לדוגמה, הרבנות האורתודוקסית לא החשיבה כיהודים בערך 337,000 אזרחים הרואים עצמם כיהודים שעלו לארץ או כיהודים או כקרובי משפחה של יהודים; לכן, הם אינם יכולים להינשא או להיקבר בבתי קברות יהודיים בארץ. לרבנות האורתודוקסית הייתה הסמכות לטפל בגירושין של כל זוג יהודי ללא קשר כיצד הם נישאו, והגירושין של זוג כלשהו שבו אחד מבני הזוג חושב את עצמו או עצמה כיהודי. הממשלה טענה ש-24 בתי קברות במדינה משרתים עולים שהרבנות האורתודוקסית אינה מחשיבה כיהודים. על-פי הערכה, כ-15,000 יהודים משיחיים, המאמינים שישו הוא המשיח והמחשיבים את עצמם ליהודים, נתקלים גם כן בחדירה זו לחיי הפרט שלהם שכן בעיני הרבנות האורתודוקסית הינם כופרים. הרשויות לא ביצעו באופן מלא חוק שדרש מהממשלה להקים בתי קברות אזרחיים.

חוק האזרחות והכניסה לישראל, הנמצא בתוקף עד אפריל ועד בכלל ומתחדש מדי שנה, אוסר על פלסטינים מהגדה המערבית או מעזה, כולל אלה הנשואים לתושב או לאזרח ישראלי, לקבל מעמד של תושב בירושלים או בישראל אלא אם משרד הפנים קובע קביעה מיוחדת, בדרך כלל מסיבות הומניטריות. החוק מאפשר את הכניסה של בני זוג של ישראלים ב"היתר שהייה" אם בן הזוג הזכר הוא בן 35 או יותר ובת הזוג בת 25 או יותר. הרשויות דרשו מתושבי מזרח ירושלים שעברו להתגורר במקומות אחרים לוותר על תעודת הזהות הירושלמית שלהם. הממשלה יכולה לבטל את תוקפם של תעודות זיהוי ירושלמיות של אנשים ששהו מחוץ לירושלים למשך שבע שנים, והממשלה יכולה לבקש לבטל את תעודת הזהות הירושלמית של פלסטיני אם אדם זה משיג אזרחות או תושבות בארץ אחרת. הדרך היחידה להיות כשיר לקבלת אישור לתושבות בירושלים ולקבלת תעודת זהות היא על סמך התושבות של הורי האדם או בן/בת זוגו. אין שום תהליך הגירה, ובדרך כלל לא ניתן לקבל בחזרה מעמד של תושב ירושלים אם הרשויות ביטלו מעמד כזה לאותו אדם. (הביטול של תעודות זהות עבור תושבים פלסטינים במזרח ירושלים נדונה ביתר פירוט בנספח.)

סעיף 2. כיבוד חירויות האזרח כולל:

א. חופש הביטוי והעיתונות

ככלל החוק דואג לחופש ביטוי, כולל חופש הביטוי של העיתונות, והממשלה מכבדת באופן כללי זכויות אלה. השילוב של עיתונות עצמאית, מערכת משפט יעילה ומערכת פוליטית דמוקרטית מתפקדת מקדם את חופש הביטוי והעיתונות.

אולם על-פי חוק קריאה לאנשים בשמות "נאצים" או "פשיסטים" היא עבירה פלילית. בית המשפט מטיל חבות נזיקין על כל אדם הקורא באופן פומבי לחרם כלכלי, תרבותי או אקדמי נגד מדינת ישראל והשטחים הכבושים הנשלטים על-ידי ישראל. מתלוננים חייבים להוכיח נזק כלכלי ישיר על מנת לתבוע נזיקין תחת החקיקה נגד חרם. ב-2015 בית המשפט העליון אישר את החוקתיות של חוק זה. החוק מרשה גם לשר האוצר להתקין תקנות המטילות סנקציות מנהליות על אלה הקוראים לחרם כזה, כולל הגבלות על השתתפות במכרזים לחוזים עם הממשלה ומניעת הטבות ממשלתיות.

<u>חופש הדיבור והביטוי:</u> החוק אוסר דיבורי שנאה ותכנים העלולים להסית לאלימות או להפליה מטעמים של גזע, מוצא, דת, לאומיות ומגדר. חוק המלחמה בטרור, שהועבר ביוני ונכנס לתוקף בנובמבר, מפליל כ"מעשי טרור" דיבור התומך בטרור, כולל שיבוח בציבור של ארגון טרור, הצגת סמלים, ביטוי של סיסמאות, ו"הסתה". לא היו הרשעות תחת החוק נכון לסוף השנה.

ב-18 ביולי הכנסת העבירה חוק שהגדיל את העונש על חילול דגל ישראל משנה אחת לשלוש שנים בכלא והגדיל את הקנס משווה ערך לשמונה דולרים ל-58,400 ש״ח ($15,500).

במקרים של אמירות המהוות הסתה לאלימות או דברי שנאה, החוק מסמיך את המשטרה להגביל את חופש הביטוי.

חופש העיתונות והתקשורת: כלי התקשורת העצמאיים היו פעילים ונתנו ביטוי לטווח רחב של השקפות ללא הגבלה. ואולם בדצמבר "האגודה לזכויות האזרח בישראל" פרסמה דו״ח שפירט מגוון של התקפות חקיקתיות ורטוריות על התקשורת לאורך השנה מצד נושאי תפקידים נבחרים, בייחוד ראש הממשלה נתניהו, וביטאה דאגה לנוכח ההשפעה המצננת של התקפות אלה על חופש העיתונות. בספטמבר 2015 הכנסת תיקנה את חוק השידור הציבורי על מנת לאסור על עיתונאים בשידור הציבורי להביע את הדעות שלהם. לאחר מכן, מועצת העיתונות הישראלית המריצה את הממשלה לבטל את החוק, באומרה שהוא מפר את חופש הדיבור. הכנסת ביטלה את התיקון בנובמבר 2015.

באפריל הארגון לחופש העיתונות Freedom House הוריד את הדירוג של ישראל מחופשית לחופשית בחלקה עקב "ההשפעה הגוברת של "ישראל היום", שהמודל העסקי שלו המסובסד על-ידי בעליו סיכן את היציבות של אמצעי תקשורת אחרים, וההרחבה הבלתי מוגבלת של תכנים תמורת תשלום – חלקם במימון ממשלתי – שטבעם לא זוהה בבירור למען הציבור."

ב-23 ביולי המשרד לביטחון הפנים שלל מערוץ הטלויזיה מנצרת "מוסאוא" לשדר במשך שישה חודשים בטענה שהרשות הפלסטינית מממנת אותו. הרשויות אסרו קודם לכן את פעילות התחנה למשך שישה חודשים ביולי 2015 כשהיא הייתה נקראת "פלסטין 48".

הממשלה סגרה כלי תקשורת הקשורים לפלג הצפוני של התנועה האיסלאמית בעקבות הוצאתה אל מחוץ לחוק של קבוצה זאת בנובמבר 2015

צנזורה או הגבלת תכנים: כל ארגוני אמצעי-התקשורת חייבים להגיש לצנזור הצבאי כל חומר הנוגע לנושאים צבאיים ספציפיים או לנושאים של תשתיות אסטרטגיות כגון אספקת דלק ומים. ארגונים עשויים לערער על החלטות הצנזור בבית המשפט העליון, והצנזור אינו יכול לערער על החלטת בית המשפט. בעוד שבעבר הצנזורה הצבאית ביקשה לבחון מידע רגיש טרם פרסומו רק באמצעי תקשורת גדולים, "הארץ" דיווח בפברואר שהצנזור הצבאי הרחיב את הבקשה שתחול גם על כ-30 בלוגרים ומנהלים של דפי פייסבוק ציבוריים.

חדשות שנדפסות או משודרות בחו״ל חייבות לעבור צנזורה ביטחונית. במהלך השנה הממשלה לא הטילה קנסות על עיתונים או על אמצעי תקשורת להמונים מסוג אחר בגין הפרת תקנות הצנזורה. הממשלה כרגיל מחוקקת הוראות מגבילות לגבי מידע ביטחוני רגיש ודורשת מכתבים זרים וכן מהתקשורת המקומית לציית להוראות אלה. על-פי נתונים שסופקו על-ידי הצבא לבקשת מגזין +972, "מקומית" ו"התנועה לחופש המידע", מ-2011 עד אוגוסט הצנזור הצבאי אסר על פרסומם של 1,936 מאמרים ופסל מידע מתוך 14,196 מאמרים.

בינואר משרד פרקליט המדינה ביקש צו מבית המשפט שיורה לארגון הלא ממשלתי "שוברים שתיקה" לגלות את זהותו של אדם ששירת ב"מבצע צוק איתן" ושהעיד לפני הארגון על הביצוע לכאורה של פשעי מלחמה במשך המבצע. "שוברים שתיקה" טענו שהחקירה נעשתה ממניעים פוליטיים ושמסירת מידע זה למעשה תאלץ את הארגון להפסיק את פעילותו. נכון לסוף השנה, התיק נותר תלוי ועומד בבית משפט השלום בפתח תקוה.

ביטחון לאומי: בנובמבר 2015 הממשלה השתמשה בחוקי חרום כדי להוציא אל מחוץ לחוק את התנועה האסלאמית הצפונית, בטענה שתנועה זאת מסיתה לאלימות ובטענה שהיא משתפת פעולה עם חמאס ועם האחים המוסלמים. ח״כ אחמד טיבי ופוליטיקאים ערבים אחרים מישראל טענו שהמניע להחלטה זאת הוא כנראה פוליטי, ולא איום כלשהו על ביטחון המדינה. הממשלה הוציאה צו הפסקה מנהלי על פעילותן של 17 ארגונים הקשורים לתנועה.

חופש האינטרנט

לא היו הגבלות ממשלתיות על הגישה לאינטרנט. הממשלה ניטרה דואר אלקטרוני, חדרי צ׳ט אינטרנטיים, ואת היישומון הפופולרי WhatsApp מסיבות בטחוניות. הגישה לאינטרנט הייתה זמינה במידה רבה, וכ-73 אחוז מתושבי המדינה ניצלו אותה בקביעות.

באוקטובר 2015 הרשויות אסרו את דארין טאטור, אזרחית ערבייה מישראל, באשמת הסתה לאלימות, טרור ותמיכה בארגון טרור כתוצאה משירים, תמונות, ומדיה אחרת שהיא פרסמה באינטרנט. הרשויות עצרו אותה למשך שלושה חודשים ואז שחררו אותה למעצר בית עד סיום ההליכים המשפטיים שנמשכו בסוף השנה. טאטור טענה שתרגומים של דבריה שפורסמו בערבית על-ידי המשטרה היו גרועים ומעוותים.

בדצמבר 2015 הרשויות אסרו את עורך הדין טארק ברגוט, שהיה חלק מקבוצת עורכי דינו של טרוריסט פלסטיני לכאורה והאשימו אותו שפרסם חומרים בפייסבוק ששיבחו טרוריסטים ועודדו התקפות נוספות. בית המשפט שחרר את ברגוט וציין שהחומרים שהוא פרסם תורגמו מערבית לעברית באופן גרוע ושיש לו חופש ביטוי כפי שמשתקף מדפי פייסבוק.

במשך התפרצות של שריפות בנובמבר המשטרה עצרה את הערבי אזרח ישראל אנס אבודעבס למשך שלושה ימים בחשד של הסתה אחרי שהוא פרסם מסר עוקצני בפייסבוק. הפרסום "מגזין 972+" דיווח שהמשטרה ניסתה לתרגם את המסר תוך שימוש ב"גוגל תרגם".

בעקבות הסכם שדווח בין נושאי תפקידים ממשלתיים לבין "פייסבוק" בספטמבר להסיר תכנים שהממשלה דיווחה עליהם כהסתה, הארגון הלא ממשלתי "עדאלה" ביטא חשש חמור שהתכנים המיועדים ישפיעו באופן לא מידתי על אזרחים ערבים. הם ציטטו מחקר שהראה ש-70 אחוזים מבין 175,000 הפוסטים המסיתים בישראל ב-12 החודשים

שהסתיימו במאי פורסמו בעצם על-ידי יהודים ישראלים ימניים נגד ערבים ויהודים שמאלניים, אך רק 18 אחוזים מאלה שנעצרו על עבירות הקשורות להסתה היו יהודים. מחקר של "קרן ברל כצנלסון" שפורסם בנובמבר דיווח על למעלה מששה מיליון ביטויים גזעניים שעלו לאינטרנט בישראל במשך שנה אחת.

חופש אקדמי ואירועי תרבות

החוק אוסר על מוסדות המקבלים מימון ממשלתי להשתתף בציון ה"נכבה" או ה"אסון" המתייחס לעקירתם של 80 אחוז מהאוכלוסייה הפלסטינית הערבית במלחמת העצמאות ב-1948.

ביוני נשיאת אוניברסיטת בן-גוריון הפכה החלטה להעניק את "פרס ברלסון להבנה בין יהודים לערבים" לארגון הלא ממשלתי "שוברים שתיקה" מסיבה שהארגון "אינו נמצא בקונצנזוס הלאומי". למרות החלטתה של נשיאת האוניברסיטה, מרצים באוניברסיטה העניקו בטקס שנערך בנובמבר לארגון פרס חלופי. "שוברים שתיקה", קבוצה של יוצאי צבא שמטרתם לסיים את הכיבוש הישראלי בגדה המערבית, היה מטרה לרטוריקה שלילית מאוד בשיח במדינה במשך השנה.

הארגון הלא ממשלתי "מוסאוא" טען שאין מועסקים ערבים בקרב חמש קרנות לקולנוע החולשות על כ-60 מיליון שקלים (16 מיליון דולר) שהוקצבו על-ידי הממשלה לקולנוע הישראלי, ושהממשלה כמעט לא בחרה סרטים ערבים למימון.

ב. **חופש התכנסות והתאגדות שלווה**

החוק מתיר חופש התכנסות וההתאגדות, והממשלה מכבדת ככלל זכויות אלה.

באפריל ובמאי אלפי ישראלים ממוצא אתיופי ותומכיהם נאספו במחאה נגד אלימות ואפליה משטרתית בעקבות הפרסום של סרטון שהראה שוטרים המכים את חייל צה״ל ממוצא אתיופי דמאס פקאדה בחולון, סמוך לתל אביב. בנקודות מסוימות ההפגנות הובילו להתנגשויות עם המשטרה. כתוצאה מההפגנה נפצעו 56 שוטרים ו-12 מפגינים; הרשויות עצרו 43 בני אדם. המשטרה הקימה ועדה לבדוק את האירועים. נושאי תפקידים בממשלה, כולל הנשיא וראש הממשלה, נפגשו עם פיקאדה ועם נציגי הקהילה האתיופית בעקבות הפגנות והבטיחו שהמשטרה תערוך חקירה יסודית ושקופה. הממשלה ביטלה את האישומים נגד אחד השוטרים שעצרו את פיקאדה וגם נגד פיקאדה עצמו, לאחר שהגיעה למסקנה שפיקאדה לא יזם את העימות. על-פי הארגון הלא ממשלתי "טבקה", פרקליט המדינה רמז ביוני שהוא יבחן מחדש את האישומים נגד השוטר. "טבקה" עתרה לבית המשפט העליון על מנת לאלץ את התובע הכללי להגיב לשאלה של בחינת האישומים מחדש, והתיק נמשך נכון ל-9 בדצמבר.

הוועדה המשטרתית שנוצרה כדי לחקור את האירועים הובילה לנקיטת מספר צעדים לקראת רפורמה של השותפות עם הארגון הלא ממשלתי האתיופי-ישראלי, כולל פרוייקט

ניסויי למצלמות על גופם של שוטרים שהתחיל באוגוסט, וכן קוד התנהגות חדש למשטרה.

חופש התכנסות

החוק מספק את הזכות הזאת והממשלה בדרך כלל כיבדה אותו.

ארגונים לא ממשלתיים לזכויות אדם טענו שבשנים קודמות, המשטרה עסקה במעצרים המוניים של מפגינים ערבים, בטענה שאין להם רישיון, למרות שהחוק הישראלי אינו דורש רישיון בנסיבות מסוימות, או אחרי הסתה מצד פרובוקטורים ישראלים שהתחזו לערבים. לא היו מעצרים המוניים כאלה במשך השנה.

היו מקרים מסוימים ב-2015 שבהם המשטרה דרשה ממארגני הפגנות לקבל אחריות פלילית על כל הפרת סדר או התנהגות אסורה מצד משתתפים בהפגנה לפני שהיא אישרה בקשה לרישיון. בעקבות הגשת עתירה לבית המשפט העליון על-ידי "האגודה לזכויות האזרח בישראל", המשטרה הסכימה לוותר על התנאי הזה והאגודה לזכויות האזרח משכה את עתירתה.

בדצמבר 2015 הממשלה רופפה תקנות משטרתיות כדי לאפשר את השימוש באש חיה כאמצעי ראשון נגד מפגינים הזורקים אבנים או מתקני תבערה.

חופש ההתאגדות

החוק מספק את הזכות הזאת והממשלה בדרך כלל כיבדה אותו.

ארגונים לא ממשלתיים ישראלים ופלסטינים, בייחוד אלה המתמקדים בבעיות של זכויות אדם והם ביקורתיים כלפי הממשלה, טענו שהממשלה מנסה להטיל אימה ולעצור את המימון שלהם מחו״ל (ראו סעיף 5). על-פי "האגודה לזכויות האזרח בישראל", החוק אוסר רישום של ארגון או מפלגה אם מטרותיה כוללות את הכחשת קיומה של מדינת ישראל או את האופי הדמוקרטי של המדינה. מפלגה פוליטית לא תירשם אם מטרותיה כוללות הסתה לגזענות או תמיכה במאבק מזוין, מדינת אויב או ארגון טרור נגד מדינת ישראל.

ג. **חופש הדת**

ראו את הדוח של משרד החוץ של ארה״ב *International Religious Freedom Report* באתר www.state.gov/religiousfreedomreport/.

ד. **חופש תנועה, עקורים בתוך המדינה, הגנה על פליטים ואנשים חסרי מדינה**

החוק מאפשר חופש תנועה במדינה, נסיעות לחו״ל, הגירה והחזרה למולדת, והממשלה כיבדה ככלל זכויות אלה בנוגע לאזרחיה.

הממשלה שיתפה פעולה עם נציבות האו״ם לפליטים (UNHCR) וארגונים הומניטאריים אחרים במתן סיוע והגנה לעקורי פנים, לפליטים, לפליטים שבים, למבקשי מקלט, לאנשים בלי מדינה או לאנשים אחרים הדורשים התייחסות מישראל, למעט כמפורט להלן.

יחס רע כלפי מהגרים, פליטים ואנשים חסרי מדינה: קהילות עם ריכוז גבוה של מהגרים אפריקנים שימשו לעתים מטרות לאלימות. עיריית תל אביב הקדישה יחידה משטרתית מיוחדת להילחם באלימות ופשע בקהילות המהגרים. בנוסף, אופי המדיניות של הממשלה לגבי חוקיות העבודה אילץ פליטים רבים לעבוד במשרות "בלתי רשמיות", ובכך חשף אותם ליחס גרוע ולנוהגי עבודה שנויים במחלוקת מצד מעסיקיהם.

מיד בעקבות ההריגה של חייל על-ידי תוקף בדואי ישראלי באוקטובר 2015 בבאר שבע, ירה מאבטח במבקש המקלט הבטום זרהום מאריתריאה שהמאבטח חשב בטעות שהוא תוקף שני. קבוצה של עוברי אורח שהיו במקום היכו את האריתריאי הפצוע, שמת מפצעיו אחרי כן. הפתולוגים אישרו אחר כך שסיבת המוות הייתה הירי שפגע בו. בינואר הרשויות הגישו כתבי אישום נגד אביתר דמרי, דוד מויאל, החייל יעקב שמבה, וקצין השב״ס רונן כהן על גרימת נזק גופני בכוונה חמורה. התיק תוכנן להימשך בפברואר 2017.

<u>נסיעות לחו״ל:</u> אזרחים היו ככלל חופשיים לנסוע לחו״ל, בתנאי שלא חלו עליהם מחויבות לצבא או הגבלות מנהליות. הממשלה רשאית למנוע צאתם של אזרחים מהמדינה משיקולים ביטחוניים. הרשויות מונעות מאזרחים לנסוע למדינות הנמצאות רשמית במצב מלחמה עם ישראל בלי היתר מהממשלה. המגבלות כוללות נסיעה לסוריה, עיראק, איראן, לבנון, תימן, וערב הסעודית.

הארגון עדאלה טען שהאיסור על נסיעות לארצות ערביות רבות מפלה באופן לא פרופורציוני אזרחים ערבים ישראלים וציין שהרשויות לא עצרו ישראלים יהודים עם חזרתם מנסיעות דומות לארצות בלתי-מאושרות. כל אזרחי ישראל נדרשו על-ידי הממשלה להציג היתר מיוחד כדי להיכנס לאזור A בגדה המערבית (האזור המוגדר בהסדר הביניים כאזור שבו האחריות האזרחית והביטחונית מוטלת על הרשות הפלסטינית), אם כי הממשלה התירה כניסתם של אזרחים ערבים ללא היתרים. במרץ 2015 בית המשפט העליון דחה בקשה מטעם האגודה לזכויות האזרח בישראל שביקשה משדה התעופה לבטל את הנוהג של הזדקקות לאפיון גזעי לגבי אזרחים ערבים.

בשנת 2014 בית המשפט העליון אישר מדיניות שלא איפשרה לפלסטינים מעזה להיכנס לישראל על מנת לקבל גישה לבתי המשפט לצורך תביעת פיצוי על נזקים שנגרמו להם על-ידי כוחות הביטחון, באומרו שהוא רוצה "לתת הזדמנות" לנוהלים והנחיות חדשים המקלים על כניסה למדינה שאומצו על-ידי פרקליט המדינה. משרד החוץ אמר בנובמבר שעזתים שיוכיחו שכניסתם לישראל נחוצה כדי שהמשפט שלהם ינוהל באופן אפקטיבי

ותוצאות המשפט משפיעות על צורך הומניטרי מקבלים אפשרות להיכנס. נטל ההוכחה נותר על המתלונן להצדיק את הבקשה להיכנס לישראל מטעמים הומניטריים.

אזרחות: התיקון ל"חוק הלאום" משנת 2011 מאפשר את שלילת אזרחותו של אדם מטעמי "הפרת נאמנות למדינת ישראל". נכון ל-9 בנובמבר מאף אחד לא נשללו אזרחותו או מעמדו כתושב קבע. ב-29 במאי שר הפנים אריה דרעי הגיש בקשה לבית המשפט המחוזי בחיפה לבטל את אזרחותו של עלא זיוד, שאותו הרשיע בית המשפט על ארבעה ניסיונות לרצח באוקטובר 2015 בפיגוע דריסה. בנוסף, ב-26 ביוני דרעי ביקש שפרקליט המדינה יבטל את אזרחותו של לוקמאן עטון ואת מעמדו כתושב קבע במזרח ירושלים של חליל עאדל חליל, בעקבות ניסיונותיהם להצטרף לדאעש בסוריה. כל שלושת הבקשות היו תלויות ועומדות נכון ל-9 בנובמבר.

ב-21 באוקטובר, אחרי שראש הארגון הלא ממשלתי בצלם קרא למועצת הביטחון של האו״ם לנקוט צעדים כדי למנוע את גידול ההתנחלויות הישראליות בשטחים הכבושים, ח״כ דוד ביטן, יו״ר הקואליציה השלטת, אמר לתקשורת שההערות היו "הפרת אמון מפורשת על-ידי אזרח ישראלי נגד המדינה, וככזה עליו למצוא לעצמו אזרחות אחרת." אך הממשלה לא נקטה צעדים כלשהם כדי לשלול ממנו את אזרחותו.

הגנה על פליטים

גישה לקבלת מקלט: מאז 2008 הרשויות העניקו למרבית מבקשי המקלט "ויזה לשחרור על תנאי" הדורשת חידוש כל חודש עד ארבעה חודשים. הממשלה נתנה לפרטים אלה צורה מוגבלת של הגנה קבוצתית עם חופש תנועה, הגנה נגד דיכוי או החזרה לארצותיהם המדכאות, וגישה בלתי פורמלית כלשהי לשוק העבודה. גישה לטיפול רפואי, מחסה והשכלה היו זמינים בצורה לא עקבית. אך סביבת ההגנה הידרדרה באופן משמעותי מאז אימוץ בסוף 2011 של מדיניות וחקיקה המיועדים להרתיע מבקשי מקלט עתידיים על-ידי הפיכת החיים לקשים עבור אלה המצויים כבר בארץ. פעולות אלה קיצצו עוד יותר את זכויות האוכלוסייה ועודדו את העזיבה של אלה הנמצאים כבר בארץ.

היחידה לקביעת מעמד פליט (RSD) של רשות האוכלוסין וההגירה מטפלת בבקשות מקלט ומפרסמת מידע לגבי הדרך להגשת פניות במשרדיה ובאתר האינטרנט שלה. יחידת RSD הקימה מערכת ממוחשבת לקביעת פגישות בערבית ובטיגריניה (אריתריאית).

שיעורי ההכרה בבמעמד פליט היו נמוכים מאוד. בתקופה 16-2012 הממשלה קיבלה 28,915 בקשות מקלט, כולל 4,901 ממגישי בקשות סודניים,7,848 מאריתריאים, 7,130 מאוקראינים, ו-4,221 מגיאורגים. מבין אלה, על-פי משרד החוץ, הממשלה אישרה 27 בקשות, דחתה 4,764 וסגרה 4,750 מסיבות אחרות כמו יציאה מישראל או חוסר שיתוף פעולה. במשך השנה, הממשלה אישרה רק ארבע בקשות מקלט ודחתה 2,609. נכון לאוגוסט, 326 בקשות שהוגשו ב-2009 עדיין היו תלויות ועומדות, ונכון לסוף השנה, 19,374 מקרים היו עדיין תלויים ועומדים, כולל 11,238 של אוקראינים וגיאורגים. בעוד

שהממשלה האריכה את אי הסילוק ו"ויזות לשחרור על-תנאי" למספר סודנים מדארפור, היא העניקה מעמד פליט למבקש מקלט סודני בפעם הראשונה ב-21 ביוני.

בנוסף לשיעורים נמוכים אלה, על-פי ארגונים בינלאומיים, העדר השקיפות בתיעוד ובשלבי הדיון של התהליכים הממשלתיים ערער עוד יותר את האמון במערכת, והשפיע על ההשקפות לגבי הלגיטימיות של המשטר הממשלתי הנהוג לגבי מבקשי מקלט. המוקד לפליטים ולמהגרים, המרכז לקידום פליטים אפריקאים, ה-UNHCR והקליניקה לזכויות פליטים של אוניברסיטת תל אביב ביטאו המשך דאגה ביחס לנגישות, ליעילות ואי משוא הפנים של היחידה לקביעת מעמד פליט.

הרשויות העניקו בהתחלה מעמד מוגן לאוכלוסייה זאת ומנעו מהם לבקש מעמד פליט, מדיניות שהשתנתה מאוחר יותר ללא מסירת הודעות לחלק ניכר מהאוכלוסייה. אלא שחלק מפרטים אלה הגישו בקשות באמצעות ה-UNHCR עם הגעתם (והם ממשיכים להיות בעלי תיקים ב-UNHCR שהממשלה לא ביקשה או קיבלה להעברה). אחרים התייאשו מהגשת בקשה עקב מדיניות הממשלה המזמנת את אלה שהגישו בקשות למעצר בחולות וכן עקב השיעור הנמוך מאוד של קבלת תביעות למעמד פליט.

בשנת 2015 הממשלה אימצה נוהג של דרישה ממגישי בקשות לקביעת מעמד של פליט למסור הצדקה מקובלת לכך שלא הגישו בקשה כזאת במשך השנה הראשונה לשהותם בארץ. לאחר מכן הממשלה דחתה את מרבית הבקשות עם ההצדקות שהתקבלו מפרטים אלה. בספטמבר בית דין לערעורים פסק שבקשות מקלט של אריתריאים אינן צריכות להידחות מיידית על בסיס בריחה מגיוס לצבא. משרד הפנים ערער מייד על הפסיקה והתיק היה תלוי ועומד בסוף השנה. בנובמבר בית דין אחר לערעורים הפך את הפסילה המקיפה על-ידי הממשלה של בקשות שהוגשו למעלה משנה אחרי הכניסה לישראל. תגובת הממשלה לפסיקה של נובמבר הייתה תלויה ועומדת נכון ל-10 בנובמבר.

הממשלה המשיכה לתת לאריתריאים ולסודנים מחוץ למעצר מסמכי "שחרור על-תנאי", אך המקבלים חייבים לחדש את המסמכים האלה כל חודש עד ארבעה חודשים. רק שלוש לשכות של משרד הפנים במדינה מחדשות את האשרות האלה. ב-2015 הרשויות זימנו 12,425 מבקשי מקלט ל"חולות" לתקופת מעצר של שנה אחת, למרות שהיו רק 3,360 מיטות. ארגונים לא-ממשלתיים דיווחו שחלק ממבקשי המקלט לא הופיעו, בעוד שאחרים הגיעו ל"חולות" אחרי שהתפטרו ממקומות העבודה שלהם ואף עזבו את מקומות מגוריהם, ורק אחרי זה התברר שאין מספיק מקום במתקן. משרד החוץ דיווח שהרשויות זימנו 3,396 בני אדם במשך השנה.

ביולי בית המשפט המחוזי בבאר שבע הורה על שחרור מבקש מקלט שהוחזק למשך התקופה הארוכה ביותר בכלא, אדם מגינאה שהיה עצור בכלא סהרונים למשך 10 שנים. ב-23 באוגוסט הרשויות שחררו אותו לחודש אחד בתנאי שהוא ייצא מהמדינה. נתונים שהתקבלו על-ידי "המוקד לפליטים ולמהגרים" בכפוף ל"חוק לחופש המידע" גילו שנכון

ליולי 2015 היו 16 מהגרים שהיו עצורים במשך למעלה משלוש שנים, 30 מהגרים שהיו עצורים בין שנתיים עד שלוש שנים, ו-31 מהגרים שהיו עצורים בין שנה לשנתיים.

פקידי ממשל ואמצעי תקשורת המשיכו לכנות את מבקשי המקלט בשם "מסתננים", אפיינו אותם כקשורים ישירות לעלייה בפשע, במחלות ובשוטטות.

<u>החזרה:</u> הממשלה סיפקה הגנה מסוימת מפני גירוש פליטים או החזרתם למדינות שבהן חייהם או חירותם יכולים להיות מאוימים, והצהירה התחייבותה לעקרון של אי-החזרה. במשך השנה 465 מהגרים ומבקשי מקלט לא חוקיים יצאו מהמדינה במסגרת תכנית "חזרה מרצון", לעומת 3,381 ב-2015 ו-6,414 ב-2014. הממשלה סיפקה למרבית החוזרים כרטיס משולם לאוגנדה או לרואנדה, למרות שהממשלות בארצות ההן לא סיפקו הבטחות לשהות חוקית או לזכותם לעבוד, למרות שמשרד החוץ טען שהמדינות המקבלות מחויבות לאפשר לפרטים שעברו לשם להישאר שם ולעבוד. בשנת 2015 בית משפט בבאר שבע אישר את החוקיות של הסודיות של הסכמים אלה בתגובה לבקשה מטעם ארגונים לא ממשלתיים. הממשלה נתנה לאלה שעזבו מענק ששולם בדולרים בסך $3,410 ולפני עזיבתם, רשות האוכלוסין וההגירה ובתי הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין ומסתננים צפו בסרטונים מוקלטים של ראיונות שנערכו ועיינו בהצהרות בכתב של אלה שבחרו להשתתף בתכנית החזרה מרצון על מנת לוודא שהם אכן עזבו מרצונם הם. הממשלה טענה בספטמבר שלא היו מקרים ידועים של פציעה או נזק לאף אחד מבין המהגרים שעברו למקומות אחרים אחרי שהגיעו למדינה המקבלת ושהם קיבלו את כל זכויותיהם במסגרת ההסכמים.

קואליציה של ארגונים לא ממשלתיים התומכים במבקשי מקלט (כולל אמנסטי אינטרנשיונל, המוקד לפליטים ומהגרים והמרכז לקידום פליטים מאפריקה) עוררה שאלות בקשר למדיניות הממשלה של שליחת מהגרים לארץ זרה. קבוצות אלה דאגו שארצות היעד לא היו מוכנות לטפל במבקשי המקלט ולפי דעתם במקרים מסוימים העברה כזאת עלולה להחשב כהסגרה לארצות מדכאות. משמר זכויות האדם (HRW) וארגונים לא ממשלתיים אחרים דיווחו שמדיניות ההחזרה מרצון הובילה לכך שפרטים רבים שבו למדינות המוצא שלהם דרך הארצות הזרות ששם הם לא קיבלו רשות להישאר עם הגעתם או שצורכי ההגנה שלהם לא מולאו על-ידי הרשויות. אך בתגובה לעתירה מטעם ארגוני זכויות אדם הממשלה הבטיחה בנובמבר 2015 להרחיב את הניטור של ביצוע הסכמים אלה במדינות זרות, על-פי "הארץ". HRW (המשמר לזכויות אדם) והמוקד לפליטים ומהגרים תיעדו את היחס של חלק מהחוזרים שהרשויות בסודן ובאריתריאה אסרו עם שובם לסודן ולאריתריאה ולפי הדיווח אותן רשויות עקבו אחריהם, היכו אותם, איימו עליהם ובמקרים מסוימים אף עינו אותם. בנובמבר התקשורת דיווחה שסודן הוציאה צווי מעצר ל-3,300 אזרחים שחזרו לשם מישראל. ממשלת ישראל הכחישה שמישהו מבין אלה שעזבו בכפוף לאחד ההסכמים האלה חווה דיכוי, רדיפה או הטרדה ואישרה שכולם קיבלו את הזכויות שניתנו להם על-פי תנאי ההסכמים.

במרץ 2015 הממשלה הודיעה על מדיניות חדשה לגרש מהגרים מאריתריאה ומסודן על-ידי שליחתם למדינות אחרות באפריקה. הממשלה הסבירה שנוהל זה יחול בהתחלה על אלה המוחזקים בחולות (2,000 באותה עת) שמעולם לא הגישו בקשות למקלט או על אלה שהגישו בקשות שנדחו. עד נובמבר 2015 הודיעו הרשויות ל-43 אנשים שעליהם לעזוב את ישראל לארץ באפריקה או להיעצר באופן בלתי מוגבל. ארגונים לא ממשלתיים הגישו תביעה לבית המשפט בה ערערו על הבטיחות של מדיניות זאת, ובית המשפט העליון החליט שלמשך הדיון בתביעה זאת אותם מהגרים הנוגעים בדבר יישארו מחוץ למעצר. באותו חודש בית המשפט המחוזי בבאר שבע פסק נגד בקשת המהגרים והארגונים הלא-ממשלתיים, ואמר שהממשלה יכולה לעשות שימוש בהליך זה לצורך העברת מהגרים לארצות אחרות. בית המשפט המליץ שהממשלה תעכב את היישום בפועל עד שימוסד תהליך לניטור אלה העוזבים במסגרתו. בעקבות ערעור לבית המשפט העליון במרץ, הממשלה הגישה תשובה סודית לגבי ההסכמים עם ארצות אפריקאיות, שנחשפה באופן חלקי למתלוננים. "הקליניקה לזכויות פליטים" של אוניברסיטת תל אביב אמרה שחלקים מההסכמים היו בלתי-כתובים, כאשר החלק הכתוב אינו כולל מנגנון פיקוח כלשהו, והזכויות שהובטחו על-פי ההסכם כוללות רק את הזכות לעבוד ולהשאר במקום למשך תקופה בלתי מוגדרת של זמן ולא היו הבטחות לביצוע נאות או סנקציות על הפרה. נכון לסוף השנה לא ידוע על מהגרים כלשהם שנאסרו על-פי מדיניות זאת.

הממשלה טענה שהיא הגיעה להסכמה עם שתי ארצות זרות על ההעברה אליהן של מהגרים מסודן ומאריתריאה, ופרקליט המדינה התנה את אישורו למדיניות ההעברה באישורן של הגנות מסוימות במדינות אלה. על-פי ה-UNHCR, אם יוחזרו לארצות המוצא שלהם, פרטים אלה יהיו חשופים להפרות חמורות של זכויות אדם, כולל סכנת מוות, עינויים ומאסר עולם. אומנם על-פי הממשלה, מ-2010 עד 2015 12,300 מהגרים יצאו מהארץ למדינות זרות בטוחות או לארצות המוצא שלהם מרצונם הם ולא היו מקרים של הפרת העקרון של אי הסגרה לידי מדכאים.

<u>חופש התנועה:</u> ה-UNHCR וארגונים לא ממשלתיים הביעו דאגה לנוכח פעולות הממשלה במתן סיוע והגנה לחלק מהפליטים, ממבקשי המקלט ואנשים אחרים בעלי עניין, כולל לקורבנות הסחר, אולם לא לאחרים. ה-UNHCR וארגונים לא ממשלתיים העלו דאגות מסוימות בגין השימוש של הממשלה בהחזרה מרצון של מהגרים עצורים כביכול, כולל מבקשי מקלט, וכן עקב הימנעות הממשלה מלספק קביעה של מעמד אישי עצמאי כפליט עבור מרבית המהגרים ממוצא אפריקני מדרום לסהרה, כולל אריתריאים וסודנים. ה-UNHCR וארגונים לא ממשלתיים העלו גם התנגדויות וקראו לשינוי בהמשך השימוש של הממשלה בחוקים "נגד הסתננות" המטילים מעצר ארוך-טווח על כל הפרטים הנכנסים למדינה באופן לא חוקי. החוק המתוקן למניעת הסתננות מעניק לרשויות את שיקול הדעת לעצור פרטים אלה למשך שלושה חודשים בכלא ובעקבות כך לעוד 20 חודש ב"מעצר פתוח". באוגוסט 2015 פרסם בית המשפט העליון פסיקה על תנאי לגבי החוק למניעת הסתננות שהפחיתה את פרק הזמן המירבי שמותר לממשלה לעצור מהגרים ב"חולות" מ-20 חודשים ל-12 חודשים (ראה סעיף 1.ד.).

הממשלה דיווחה על הגעתם של 18 מהגרים לא חוקיים במשך השנה, לעומת 168 ב-2015 והעזיבה של 3,088, כולל 792 תחת תכנית ה"יציאה מרצון" למדינה שלישית, וכן היציאה של 325 מבקשי מקלט, כולל 77 למדינה שלישית. 18 המהגרים הבלתי חוקיים שהגיעו במשך השנה כללו 14 מסודן, שלושה מטורקיה, ואחד מסין.

הממשלה דיווחה שמתקן "חולות" היה בקיבולת כמעט מלאה לאורך כל השנה, ובו גרו 2,892 מבקשי מקלט נכון ל-21 בספטמבר, בנוסף ל-621 עצירים ב"סהרונים" ו-99 בגבעון. תיקון לחוק למניעת הסתננות, שעבר ב-2014 החריג מהחזקה בחולות את כל הנשים והילדים, גברים היכולים להוכיח שיש להם אישה או ילדים בישראל שאותם הם מפרנסים, הכיר בקרבנות סחר בבני אדם, אנשים מעל גיל 60, וכאלה שבריאותם עלולה להיות מושפעת לרעה עקב המעצר בחולות. על-פי ה-UNHCR, נכון לאפריל 2015 הרשויות יכולות כעת לשלוח אנשים שעברו עינויים ל"חולות"; על-פי משרד החוץ, החוק פוטר קרבנות של סחר בבני אדם.

ב-2015 משרד הפנים שחרר ארבעה קרבנות עינויים שזוהו ממתקן סהרונים, שלושה מהם שהו בכלא למשך ארבע שנים, והעניק ל-25 אנשים עיכובים זמניים על התייצבות במתקן "חולות" בתגובה לעתירות מטעם המוקד לפליטים ולמהגרים. הממשלה טענה שהיא לא תשלח גברים שיש להם משפחות החיות בארץ לחולות. אבל הליכים רגולטוריים אילצו משפחות רבות להיפרד כי לראשי המשפחה הזכרים לא היה תיעוד חוקי נאות על מנת להוכיח את מעמדם כנשואים ובעלי נתמכים, ועל כן הם נדרשו להתייצב במתקן חולות. על-פי ארגונים לא ממשלתיים, בעיות אלה בתיעוד נוצרו לעתים כאשר מכח הנסיבות משפחות נאלצו לברוח מארצות המוצא שלהם ללא תעודות חשובות, כולל תעודות נישואין. חלק מהמהגרים ומבקשי המקלט התחתנו בישראל אך היססו לרשום את מעמדם במערכת היחסים עקב חשש מהשלכות חוקיות ובגלל שהרשויות לא הכירו בנישואין שלהם.

<u>העסקה:</u> פליטים מעטים אשר קיבלו הכרה השיגו אשרות עבודה הניתנות לחידוש. בשנת 2015 רבים ממבקשי המקלט שהיו ברשותם אשרות עבודה B/1 הורדו ממעמד זה, ומרביתם החזיקו אשרה מסוג A52, שבה כתוב במפורש "זו אינה אשרת עבודה". הממשלה איפשרה למבקשי מקלט לעבוד במגזר הבלתי פורמלי אך לא לפתוח עסקים משלהם או להרשם לתשלום מע״מ, למרות שהחוק אינו אוסר על פעילויות אלה. בשנת 2015 משרד הפנים ניהל מסע תקשורתי להזהיר מעסיקים נגד העסקתם של עובדים זרים בלתי חוקיים. למרות ההעדר של זכות חוקית לתעסוקה, המדיניות של הממשלה שפורסמה הייתה לא להעמיד לדין מבקשי מקלט או את מעסיקיהם בגין העסקתם.

הרשויות אסרו על מבקשי מקלט ששוחררו ממתקן חולות להגיע לאילת ולתל-אביב, באופן חלקי על-מנת למנוע מהם לעבוד שם, ופקידי עירייה באזורים אחרים אמרו שהם יתנגדו למעבר של מבקשי מקלט אל יישוביהם. למרות זאת, התקשורת דיווחה ב-2015 שחברות כוח אדם שלחו נציגים למתקן חולות כדי לראיין את אלה ששוחררו לגבי העסקה אפשרית בבתי מלון בים המלח או במקומות אחרים מחוץ לתל אביב ולאילת.

הממשלה שומרת על הזכות לדרוש מע״מ שלא שולם ולהטיל קנסות משמעותיים נגד בעלי עסקים עקב הפעלת עסקים ללא פטור ממס. מבקשי מקלט מאפריקה במתקן הפתוח חולות אינם מורשים לעבוד מחוץ למתקן, אך חלקם עבדו בתוך המתקן עבור תשלום שהיה פחות משכר המינימום. חלק מהשירותים שמספק המתקן היו תלויים בעבודת העצירים. חלק מהעצירים התקינו דוכנים מחוץ למתקן למכירת מזון או סחורות אחרות, אך הרשויות מדי פעם הרסו את הקיוסקים שלהם על יסוד דאגות תברואתיות או בגלל האיסור נגד העסקה.

החוק אוסר על מהגרים לשלוח כסף לחו״ל, מגביל את הסכום שהם יכולים לקחת איתם בעת יציאתם לשכר המינימום עבור מספר החודשים שבהם שהו בארץ, ומגדיר את הוצאת כספים אל מחוץ למדינה כפשע של הלבנת הון.

נגישות השירותים הבסיסיים: הגישה לשירותי בריאות, מחסה והשכלה הייתה זמינה על בסיס לא עקבי. פליטים שהוכרו זכו לקבל שירותים סוציאליים, כולל גישה למערכת הבריאות, אבל הממשלה לא העניקה למבקשי מקלט הטבות סוציאליות כגון ביטוח בריאות. הממשלה אמרה שהיא מספקת שירותי מרפאה, כולל שירותי מעבדה, דימות רפואי ושירותי אשפוז כלליים ונפשיים במתקן חולות עבור פרטים המוחזקים שם, כולל מבקשי מקלט. ה-UNHCR דיווח שבגישת עציר לשירותי בריאות סופק תרגום לעתים קרובות על-ידי עציר אחר, ובכך נפגע החיסיון שלהם ובאופן פוטנציאלי הייתה לכך השפעה על איכות הטיפול. הממשלה נתנה חסות למרפאה ניידת ולתחנות לטיפול באם ובילד בדרום תל אביב, שהיו נגישים למהגרים ולמבקשי מקלט. המרפאה סיפקה שירותים רפואיים ורפואת שיניים, הערכות וטיפול לגבי מחלות המועברות ביחסי מין, וכן טיפול בנשים הרות וטיפול רפואי לתינוקות.

שני ספקים חשובים של טיפול רפואי למבקשי מקלט הפסיקו להעניק טיפולים לא דחופים במשך הקיץ. קליניקת "גשר" ביפו, שהייתה הספק היחיד של שירותי בריאות הנפש למבקשי מקלט הודיעה בסוף יולי שהיא תפסיק לקבל מטופלים חדשים. בבית חולים "איכילוב" בתל אביב, שבעבר כיסה את העלות של טיפול במבקשי מקלט מתוך התקציב שלו, אזל המימון לכך בתחילת אוגוסט. שתי הקליניקות שנותרו בתל אביב שבה התגוררו מרבית מבקשי המקלט הציעו שירותים רפואיים מוגבלים בלבד.

הגנה זמנית: הממשלה סיפקה הגנה זמנית בעיקר למבקשי מקלט מאריתריאה ומסודן. משרד הפנים המשיך לדחות את הבקשות של כמעט כל העצירים האריתריאים, והגיע למסקנה שעריקות מהצבא אינן מהוות עילה לחשש סובייקטיבי מפני רדיפה, והתעלם מראיות נוספות שהוצגו על התנאים השוררים באריתריאה אם יחזרו לשם פרטים. אך בספטמבר בית דין לערעורים פסק שבקשות ממבקשי מקלט שברחו מגיוס באריתריאה אינן יכולות להידחות באופן גורף ויש לדון בהן כל אחת בנפרד. הממשלה הגישה ערעור מיידי על הפסיקה, והתיק היה תלוי ועומד נכון ל-10 בנובמבר.

אנשים מחוסרי אזרחות

למרות היותם זכאים לאזרחות ישראלית מאז 1981, כ-20,000 דרוזים, על-פי הערכה, הגרים בשטחים שנתפסו מסוריה ב-1967 סירבו במידה רבה לקבל אזרחות ישראלית ומעמדם כאזרחי סוריה היה לא ברור. הם החזיקו תעודות זהות ישראליות, שבהן הייתה אזרחותם רשומה כ"בלתי מוגדרת". כלי תקשורת דיווחו שמספר הדרוזים הסורים שביקשו אזרחות ישראלית עלה מאז 2011.

סעיף 3. החופש להשתתף בהליך הפוליטי

החוק מספק לאזרחים את היכולת לבחור בממשלתם בבחירות חופשיות והוגנות מדי תקופה מסוימת, בהצבעה חשאית ועל בסיס זכויות בחירה אוניברסליות ושוות, תוך כדי הבטחת חופש הביטוי של רצון העם.

בחירות והשתתפות פוליטית

בחירות אחרונות: משקיפים סברו שהבחירות לכנסת שנערכו במרץ 2015 היו חופשיות והוגנות. ב-2014 העלה שינוי בחוק את אחוז החסימה בבחירות לכנסת מ-2 אחוזים מהקולות ל-3.25 אחוזים מהקולות, עלייה שחלק מארגוני החברה האזרחית ביקרו אותה עקב ההגבלה על חופש הייצוג ועקב ההשפעה הפוטנציאלית שלה על מפלגות המייצגות את המיעוט הערבי. ארבע המפלגות שהן בעלות רוב ערבי המיוצגות בכנסת התאחדו לסיעה אחת, הרשימה המשותפת, שזכתה ב-13 מושבים והפכה לסיעה השלישית בגודלה בכנסת.

מפלגות פוליטיות והשתתפות פוליטית: חוקי יסוד אוסרים על מועמדות של מפלגה או פרט שאינם מכירים בקיומה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי או באופייה הדמוקרטי של המדינה, או המסיתים לגזענות. למעט זאת, המפלגות פועלות בלי הגבלה ובלי התערבות חיצונית. התנועה האסלאמית הצפונית אשר נאסרה בנובמבר 2015, המשיכה בנוהג שלה לאסור על חבריה לרוץ לתפקיד מקומי או ארצי ושל החרמת הבחירות.

ב-19 ביולי הכנסת העבירה חוק המאפשר את הדחתו של חבר כנסת עד תום הקדנציה אם יצביעו 90 מתוך 120 חברי הכנסת על סילוקו בעקבות בקשה של 70 חברי כנסת, כולל לפחות 10 מהאופוזיציה. המפלגה של חבר כנסת שהודח תוכל להחליף את חבר הכנסת בחבר הבא המופיע ברשימת המפלגה, והחבר שהודח יוכל להיבחר שוב בבחירות הבאות. החוק הוגש בפברואר אחרי ששלושה חברי כנסת ערבים-ישראלים ביקרו את הוריו של טרוריסט פלסטיני והשתתפו בדקת דומיה כדי לכבד את הטרוריסט שנהרג. מתנגדי החוק בכנסת ובחברה האזרחית טענו שהממשלה ייעדה את החוק להיות מכוון למחוקקים ערבים ושהוא פגע בעקרונות דמוקרטיים כמו ייצוג של בוחרים ובחופש הביטוי.

ב-22 בדצמבר המשטרה עצרה את ח״כ באסל גטאס מ"הרשימה המשותפת" אחרי שהוא הסכים להסרת חסינותו הפרלמנטרית לצורך חיפוש ומעצר. הרשויות חשדו בו שהוא הבריח טלפונים סלולריים וכרטיסי SIM לשני אסירים הקשורים לחמאס.

<u>השתתפות של נשים ומיעוטים:</u> אף חוק אינו מגביל את ההשתתפות של נשים ושל בני מיעוטים בתהליך הפוליטי, והם השתתפו בחיים הפוליטיים על סמך אותו בסיס חוקי כמו גברים או אזרחים שאינם שייכים למיעוט כלשהו. על-פי חוק ניתן מימון נוסף של 15 אחוזים במימון מפלגות לרשימות המתמודדות בבחירות עירוניות אם לפחות שליש מהמועמדים הן נשים. למרות שמנהיגים פוליטיים וחברתיים בכירים באים לעתים קרובות מקרב קציני צבא שהם ברובם גברים, נשים השתתפו בפוליטיקה בצורה רחבה, כולל בעמדות מנהיגות עד ראש הממשלה. נשים מתמודדות עם מחסומים תרבותיים משמעותיים במפלגות המייצגות תנועות דתיות שמרניות ואת המיעוט הערבי, למרות שבבחירות שנערכו ב-2015 נבחרו שתי נשים כחברות כנסת המיוצגות ברשימה המשותפת. בעקבות הבחירות של 2015 לכנסת שמכהנים בה 120 חברים, נבחרו 29 חברות כנסת נשים ו-15 חברי כנסת ערבים. נכון לחודש ספטמבר הקבינט שבו 21 חברים כלל ארבע נשים ואישה אחת ודרוזי אחד שהתמנו כסגני שרים; לא היו ערבים חברים בקבינט. בפעם הראשונה, אזרחית ערביה מישראל, עאידה תומא סולימאן, מונתה לכהן כיו"ר ועדה קבועה בכנסת, הוועדה למעמד האישה. בקרב 15 חברי בית המשפט העליון היו 4 נשים וערבי אחד.

בתקופה שלפני הבחירות המקומיות ב-29 בנובמבר בית המשפט המחוזי בבאר שבע הפך בספטמבר החלטה של משרד הפנים למנוע מכ-5,000 בדואים המתגוררים במועצה האזורית אל קסום את הזכות לבחור בגלל שתעודות הזהות שלהם ציינו את זיקתם השבטית במקום את מקום מגוריהם.

בדצמבר, תוך התייחסות לאמירתו של ראש הממשלה נתניהו ביום הבחירות במרץ 2015 ש"בוחרים ערבים נוהרים לקלפיות בהמוניהם", אמר ח"כ דוד ביטן "הייתי מעדיף שהערבים לא יגיעו בהמוניהם לקלפי ושלא יגיעו לקלפי בכלל. "הכי טוב יהיה אם הם לא יצביעו."

סעיף 4. שחיתות והיעדר שקיפות בממשלה

החוק מטיל עונשים פליליים על שחיתות מצד גורמים רשמיים, והממשלה מיישמת ביעילות את החוק. היו דיווחים על שחיתות של גורמים רשמיים, אולם לא הייתה בעיה של אי-ענישה.

<u>שחיתות:</u> הממשלה המשיכה לחקור ולהעמיד לדין דמויות פוליטיות בכירות. ב-18 בספטמבר המשטרה עצרה למעלה מ-20 נושאי תפקידים במפלגת בל"ד, כולל חברי מפלגה בכירים. האישומים נגדם כללו הסתרת מיליוני שקלים של תרומות מישראל ומחו"ל. חברי הכנסת של בל"ד דחו את ההאשמות כ"רדיפה פוליטית". החקירה נמשכה נכון ל-1 בנובמבר.

בספטמבר המשטרה עצרה והכניסה למעצר בית את ראש עיריית נתניה מרים פיירברג עקב אי-גילוי אינטרס כספי הנוגע לפרוייקט דיור יוקרתי. החקירה נמשכה נכון ל-10 בנובמבר.

משרד פרקליט המדינה הודיע בספטמבר שהוא יזמן את שר התיירות לשעבר סטס מיסז׳ניקוב לשימוע לפני האשמתו יחד עם עוד 15 חברים במפלגת "ישראל ביתינו" באשמת שחיתות.

חקירת ממשלה את "החברה הלאומית לתשתיות תחבורה" שהייתה ידועה בעבר כ"מע״ץ" החלה לקראת סוף 2015 ונמשכה נכון לספטמבר. "הארץ" דיווח שהמשטרה המליצה על הגשת כתבי אישום נגד למעלה מ-40 חשודים ו-11 חברות בשחיתות, כולל לפחות חבר כנסת לשעבר אחד.

באפריל 2015 הרשויות הרשיעו את הרב ישעיהו פינטו במתן שוחד לקציני משטרה בכירים בקשר לחקירה של הונאה מצד ארגון צדקה שבראשו הוא עמד. כחלק מעיסקת טיעון שלפיה מסר פינטו עדות נגד מפקד לשעבר ביחידה הארצית לחקירת פשעים מנשה ארביב, זכה פינטו להפחתה בגזר דינו ונגזר עליו עונש של שנה אחת בכלא שהוא הוא התחיל לרצות את עונשו בפברואר וכן קנס של מיליון ש״ח ($265,000). חקירתו של ארביב נמשכה בסוף השנה.

במאי 2015 הממשלה הגישה כתבי אישור נגד עורך הדין רונאל פישר, רב-פקד בדימוס ערן מלכה, התובעת המחוזית רות בלום-דוד, ועוד כמה אנשי עסקים. הרשויות האשימו את הנאשמים בלקיחה של ובמתן שוחד, ובמירמה והפרת אמונים, קבלת נכסים במירמה בנסיבות מחמירות, הלבנת הון או בשיבוש הליכי חקירה, כל אחד על-פי תפקידו או תפקידה במעשי השחיתות. הרשויות טענו שרב-פקד בדימוס ערן מלכה, קצין בכיר ביחידה לחקירת פשעים להב 433, היה דמות מפתח בשיבוש הליכי חקירה של הרשת. בספטמבר 2015 הרשויות גזרו על מלכה שמונה שנים בכלא. התיקים של בלום-דוד ושל פישר נמשכו נכון לנובמבר.

בדצמבר 2015 האשים בית משפט בתל אביב את הח״כ לשעבר ושר התעשייה, המסחר והעבודה בנימין בן אליעזר באישומים של מתן שוחד, מירמה, הפרת אמונים, הלבנת הון, ובהעלמת מס. בן-אליעזר נפטר ב-28 באוגוסט לפני שהתיק הגיע לסיום.

במאי 2015 בית המשפט המחוזי בירושלים גזר על ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט שמונה חודשי מאסר, בעקבות הרשעה במירמה והפרת אמונים בפרשת "מעטפות הכסף" טלנסקי. בדצמבר 2015 בית המשפט העליון פסק בערעור של אולמרט לגבי אישומים נפרדים מ-2014 בפרשת "הולילנד", וקיבל את הערעור שלו על חלק מהאישומים אך קיים את גזר הדין של 18 חודשים במאסר עקב מתן שוחד. אולמרט התחיל לרצות את גזר דינו בפברואר.

<u>גילוי פיננסי:</u> בעלי תפקידים בכירים כפופים לחוקים לגילוי פיננסי מקיף ונציבות שירות המדינה מאמתת את הצהרותיהם. הרשויות אינן מפרסמות את המידע הנמסר בגילוי זה ללא הסכמת האדם שמסר את הגילוי. אין ענישה פלילית ספציפית על אי-ציות.

<u>גישת הציבור למידע:</u> החוק דורש מסוכנויות ממשלתיות להפוך את התקנות הפנימיות, ההליכים המנהליים וההנחיות לזמינות לציבור. לא כל הסוכנויות הממשלתיות קיימו את החוק באופן אפקטיבי.

סעיף 5. עמדת הממשלה בעניין חקירות בינלאומיות ולא ממשלתיות הנוגעות להפרות לכאורה של זכויות אדם

מספר רב של ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים פעלו ללא הגבלה מהממשלה כשהם חוקרים ומפרסמים את ממצאיהם על מקרים הנוגעים לזכויות אדם. גורמים ממשלתיים שתפו ככלל פעולה עם ארגונים לא ממשלתיים, נענו להשקפותיהם והזמינו דרך קבע ארגונים לא ממשלתיים שהיו ביקורתיים כלפי הממשלה להשתתף בשימועים בנושא הצעות תחיקה בכנסת. ארגונים לא ממשלתיים של זכויות אדם צריכים לעתור ישירות לביהמ״ש העליון בכל הנוגע למדיניות הממשלה, והם רשאים לעתור לביהמ״ש העליון בשם יחידים. יחידה במשרד החוץ שמרה על קשר עם ארגונים לא ממשלתיים בינלאומיים ומקומיים מסוימים.

ארגונים לא-ממשלתיים ישראלים ופלסטינים, בייחוד כאלה המתמקדים בבעיות של זכויות אדם והביקורתיים כלפי הממשלה טענו בכל זאת שהממשלה ביקשה להפחיד ולהכפיש אותם. ב-11 ביולי הכנסת העבירה חוק שדרש מארגונים לא ממשלתיים שקיבלו למעלה ממחצית המימון שלהם מממשלות זרות לציין את העובדה הזאת בכל הפרסומים הרשמיים שלהם, כאשר הם מבקשים להשתתף בפגישה בכנסת, ובכל תקשורת שלהם עם הציבור (בטלויזיה, ברדיו, בשלטי חוצות או בדוא״ל). החוק היה מתוכנן להיכנס לתוקף ב-1 בינואר 2017 כאשר הדיווח הראשון מארגונים לא ממשלתיים למשרד המשפטים נקבע ליולי 2018. החוק מטיל קנס על ארגונים לא-ממשלתיים המפרים את הכללים האלה בגובה 29,200 ש״ח ($7,700). משרד המשפטים האמין של-27 ארגונים לא ממשלתיים קיבלו למעלה ממחצית המימון שלהם מממשלות זרות, שמתוכם 25 היו ארגונים לזכויות אדם. ארגונים לא ממשלתיים העבירו ביקורת נגד החוק ככזה המכפיש ארגוני שמאל, המקבלים מימון בינלאומי מממשלות זרות כתופעה רווחת יותר, בעוד שנדחו דרישות דומות עבור ארגונים הממומנים על-ידי תורמים בינלאומיים פרטיים, מה שרווח יותר אצל ארגונים ימניים. הממשלה טענה שהחוק תורם לשקיפות ולזכות הציבור לדעת איזה ממשלות מממנות באופן פעיל ארגונים לא ממשלתיים והדגישה שהחוק אינו מטיל מגבלות כלשהן על מימון ארגונים לא ממשלתיים, ואינו מפלה על בסיס אוריינטציה פוליטית, אינו מגביל את הפעילות של ארגונים לא ממשלתיים או מגביל את זכותם להתאגד, או מטיל עליהם התחיבויות כספיות נוספות או סנקציות.

בעקבות נאום של מנכ״ל בצלם חגי אלעד לפני מועצת הביטחון של האו״ם שקרא לסיום הכיבוש הישראלי בגדה המערבית, שרת המשפטים איילת שקד האשימה אותו ב"שיתוף פעולה עם האויבים שלנו בטרור הפוליטי הנערך נגדינו באו״ם", ושר התיירות יריב לוין קרא למעצרו של אלעד על בסיס "בגידה וסיוע לאויב".

ב-27 באוקטובר ועדת הכספים של הכנסת אישרה את חידוש ההנחה במס לארגון "אמנסטי אינטרנשיונל – סניף ישראל" על תרומות למשך שנה אחת בלבד, בעוד שמרבית הארגונים הלא ממשלתיים האחרים קיבלו אישור לשלוש שנים. ההודעה לעיתונות של הכנסת אמרה שבמשך השנה "רשות המיסים תבחן שוב את הארגון כדי לקבוע אם הוא עומד בקריטריונים החוקיים לקבלת הנחה כזאת במיסים ואם הוא פועל בצורה שמסכנת את ביטחון המדינה או לא".

משרד הפנים המשיך למנוע מאזרחים זרים הקשורים עם ארגוני זכויות אדם פלסטינים וארגוני סולידריות מסוימים כניסה למדינה. הרשויות דרשו מחלק מהאזרחים הזרים לחתום על תצהירים על כך שהם מבינים ש"כל הפעולות המשפטיות הרלבנטיות" יינקטו נגדם, "כולל גירוש ומניעת כניסה לישראל למשך תקופה של עד עשר שנים", אם הם יעברו דרך המדינה לאזורים שבשליטת הרשות הפלסטינית ללא אישורים מתאימים. לדברי הממשלה זה נעשה על בסיס אינדיבידואלי, ולא על סמך הפעילויות או המצעים של הארגונים לא ממשלתיים שאליהם היו קשורים אישים אלה.

פעילים של ארגונים לא ממשלתיים, כולל "בצלם", "המרכז לפלורליזם יהודי", ו"שוברים שתיקה" קיבלו איומי מוות, שהתגברו בתקופה שבעלי תפקידים ממשלתיים קראו להתנגד לפעילותם.

על-פי משרד הביטחון, ב-2015 הממשלה הגבירה את האכיפה של קנסות על יצואני נשק ישראלים שעברו על החוק, כולל איסור על יצוא למדינות שבהן מתרחש רצח-עם. ב-2015 קנסות הגיעו לסך 2.8 מיליון ש״ח ($741,000), גידול של 40 אחוזים לעומת 2014.

<u>האו״ם או גופים בינלאומיים אחרים:</u> הממשלה שיתפה ככלל פעולה עם האו״ם ועם גופים בינלאומיים אחרים. הממשלה המשיכה את חברותה במועצה לזכויות אדם של האו״ם, כולל תהליך "הביקורת התקופתית האוניברסלית", למרות שהיא הודיעה שהיא מתכוונת להפסיק את כל התיאומים עם UNESCO באוקטובר בעקבות אימוץ החלטה שהשמיטה אזכור כלשהו של הקשר היהודי להר הבית/אל חרם א-שריף. יתר על כן, הממשלה מנעה מהשליח המיוחד של מועצת זכויות האדם של האו״ם על המצב בשטחים הפלסטינים שנכבשו ב-1967 קבלת גישה אל הגדה המערבית.

<u>גופים ממשלתיים למען זכויות אדם:</u> מבקר המדינה שימש גם כנציב תלונות הציבור בנושאים של זכויות אדם. נציב תלונות הציבור חקר תלונות נגד גופים סטטוטוריים הנתונים לפיקוחו של מבקר המדינה, כולל משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, חברות ומוסדות של המדינה, תאגידים ממשלתיים ועובדיהם. נציב תלונות הציבור רשאי להשתמש בכל אמצעי חקירה רלוונטי, ובסמכותו להורות לכל אדם או גוף לסייע בחקירה.

סעיף 6. הפליה, התנכלות חברתית וסחר בבני אדם

נשים

אונס ואלימות במשפחה: אונס, כולל אונס של נשים נשואות על-ידי הבעלים שלהן, הוא עבירה שהעונש עבורה יכול להגיע עד 16 שנות מאסר או עד 20 שנות מאסר על אונס בנסיבות מחמירות או אם המבצע אונס או מבצע עבירה מינית בקרוב משפחה. הממשלה אכפה ביעילות במהלך השנה את חוקי האינוס. ב-18 בדצמבר הרשויות העניקו לנשיא לשעבר משה קצב שחרור על-תנאי אחרי שהוא סיים לרצות חמש שנים מתוך גזר דין של שבע שנים בגין אונס.

הממשלה קיבלה 4,246 תלונות על עבירות הקשורות למין והגישה 760 כתבי אישום נכון ל-7 בספטמבר, לעומת 5,877 תלונות והגשת 1,133 כתבי אישום במשך כל שנת 2015.

נכון ל-15 בדצמבר תשע נשים נהרגו על-ידי בעלים או בני זוג ועוד שבע נשים נהרגו על-ידי קרובי משפחה במה שהממשלה הגדירה "רצח עקב סכסוכים משפחתיים" וקבוצות לזכויות נשים הגדירו כ"רצח נשים". לדוגמה, אמנה יאסין, שהייתה בחודש התשיעי להריונה, נדקרה למוות ב-23 באוגוסט הרשויות העמידו לדין את בעלה על רצח. קבוצות לזכויות נשים ערביות ויהודיות מחו נגד מה שלתפיסתם היה חוסר פעולה מצד המשטרה ואדישות חברתית או תמיכה בפעולות כאלה. הממשלה טענה שהמשטרה פיתחה תהליכים ואימנה חוקרים מיוחדים לעסוק באלימות במשפחה, עבירות מין, וההפרה של צווי הגנה בקהילות שונות, כולל הקהילה הערבית. ארגונים לא ממשלתיים, כולל נשים נגד אלימות, נע״ם, ויוזמת קרן אברהם, פעלו בקהילות ערביות ומעורבות נגד רצח נשים.

בפברואר צה״ל הורה לכל החיילים הקרביים שאינם בתפקיד לשאת את כלי הנשק שלהם בעקבות התקפת טרור בגדה המערבית שבה נהרג חייל בלתי חמוש. המשרד לביטחון פנים המשיך להרשות למאבטחים חמושים לקחת את כלי הנשק שלהם הביתה בתום המשמרות שלהם, נוהג שהושב על כנו ב-2014 אחרי שהמשרד אסר עליו ב-2013 כאשר קואליציה של ארגונים לא ממשלתיים העלתה חששות על השיעור הגבוה של רצח נשים על-ידי מאבטחים שהשתמשו בנשק השירות שלהם. המשרד הודיע על תקנות חמורות החלות על אחסון כלי נשק בבית ובמקומות ציבוריים.

על-פי מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, רוב קרבנות האונס נמנעו מלדווח לרשויות על האונס בגלל לחץ חברתי ותרבותי. נשים השייכות לקהילות אורתודוקסיות יהודיות, מוסלמיות, בדואיות ודרוזיות מסוימות נתונות ללחץ חברתי קשה מאוד שלא לדווח על אונס או על אלימות במשפחה. מומחים בתחום של עבודה סוציאלית ומניעת אלימות במשפחה הבליטו את אי הרצון של נשים ערביות רבות להיעזר בשירותים החברתיים עקב לחצים חברתיים והזדהות אישית כפלסטינים. ב-2015 הממשלה שיתפה פעולה עם יוזמת קרן אברהם לגבי תוכנית נסיונית לספק הכשרה לאנשי מקצוע בתחום האלימות במשפחה בתוך הקהילה הערבית, המקבצת יחד אנשי אכיפת החוק, עובדים סוציאליים, ארגונים לא ממשלתיים ומנהיגים דתיים על מנת לתאם שירותים עבור קרבנות של אלימות במשפחה.

משרד הרווחה והשירותים החברתיים הפעיל 14 מקלטים לקרבנות של אלימות במשפחה ומוקד לדיווח טלפוני על התעללות. ב-2015, 755 נשים נזקקו למקלט, עלייה של 20 אחוזים לעומת 2014. התקנות מאפשרות לנשים להישאר במקלט לתקופה של עד שנה. שניים מבין מקלטים אלה הוקדשו לסיוע לנשים מתוך הקהילה הערבית, ועוד שניים הוקדשו לטיפול באוכלוסייה מעורבת של נשים ערביות ויהודיות. כשליש מתוך 103 מרכזים למניעה ולטיפול באלימות במשפחה ברחבי המדינה פעלו בקהילות ערביות ובערים אם אוכלוסיה ערביות-יהודיות מעורבות. ב-2015, 103 מרכזי מקלט טיפלו בלמעלה מ-14,000 מקרים של טענות על התעללות. משרד הרווחה והשירותים החברתיים סייע לנשים המעורבות בזנות, כולל מקלטי חירום, מרכזי יום ומעונות תרפויטיים.

הרשויות הקימו מועצה בין-משרדית מיוחדת בראשות סמנכ״ל המשרד לביטחון פנים לטפל בבעיה המתמשכת של אלימות במשפחה. ב-2014 הגישה המועצה ממצאי ביניים והמלצות לוועדה לקידום נשים ולשוויון מגדרי בכנסת.

<u>מנהגים מסורתיים מזיקים נוספים:</u> על-פי דיווח ב"הארץ" בפברואר, בין 30 ל-50 אחוזים מהמשפחות הבדואיות בנגב היו פוליגמיות. באוגוסט 2015“ הארץ” דיווח ששר המשפטים ופרקליט המדינה הודיעו ש"יינקטו צעדים לאכוף את החוק נגד פוליגמיה", תוך עבודה בשיתוף פעולה עם ספקי שירותים חברתיים. חלק מהאנשים מהקהילה הערבית ביטאו דאגה שאמצעים אלה ישפיעו לרעה על נשים וילדים מבחינה כספית והמליצו להתמקד קודם כל בחינוך ובבתי הדין השרעיים העורכים נישואים. אחרים בישרו על הצעד הזה.

מקרים של רצח במשפחה של נשים המשיכו להתרחש בתוך הקהילה הערבית, ותרמו למספר לא פרופורציונלי של הריגות של נשים ערביות (ראו גם "אונס ואלימות במשפחה" לעיל).

המשטרה ערכה הערכות שבועיות לגבי נשים מאוימות על מנת לקבוע את רמת האיום ואת ההגנה הנדרשת ועבדה עם מכונים ממשלתיים לרווחה חברתית וארגונים לא ממשלתיים על מנת להגן על נשים מאוימות.

<u>הטרדה מינית:</u> הטרדה מינית אסורה על-פי חוק, אולם היא נפוצה מאוד. לפי החוק על הרשויות להודיע למי שיש חשש שנפל קורבן להטרדה, על הזכות לקבל סיוע. חומרת העונש על הטרדה מינית תלויה בחומרת המעשה ובשאלה אם הדבר היה כרוך בסחיטה. המשטרה הודיעה לכל הקרבנות הידועים על זכויותיהן לקבל סיוע מאיגוד מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית בישראל. על-פי חוק ניתן לקרבנות לעקוב אחרי ההתקדמות בתיקים שלהם באמצעות מערכת ממוחשבת ומוקדים טלפוניים למידע. הרשויות הגישו 223 כתבי אישום על הטרדה מינית ב-2015 ו-170 נכון ל-12 בספטמבר. אומנם ב-2015 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ערכה סקר עבור המשרד לביטחון פנים לפיו 98 אחוזים מהקרבנות של הטרדה מינית לא פנו למשטרה. במאי מצא סקר שערך ערוץ 2 הישראלי

ש-28 מבין 32 חברות כנסת עברו תקיפה מינית, כולל שתיים אחרי שהן כבר שירתו כחברות כנסת.

נמשכה ההטרדה על רקע של הפרדה מגדרית בחלק מהמקומות הציבוריים, כולל באוטובוסים ציבוריים. ב-2015 בית משפט בבית שמש פסק והעניק פיצויים בסך 60,000 ש״ח ($16,000) לטובת ארבע נשים אורתודוקסיות מקומיות שהתלוננו שהעירייה לא צייתה לפסיקה קודמת לסלק שלטים במקומות ציבור המבקשים מהציבור להתלבש באופן צנוע.

משרד התחבורה והבטיחות בכבישים הפעיל מוקד של 24 שעות ביממה לדיווח על תלונות בקשר לתחבורה הציבורית, כולל הפרדה בין נשים לגברים באוטובוסים.

זכויות רבייה: לזוגות ולפרטים קיימת זכות להחליט על המספר, המרווחים והמועד של הולדת ילדים; לנהל את בריאותם הרבייתית, ולקבל גישה למידע ואמצעים לעשות זאת, ללא הפליה, אילוצים או אלימות. נוהגים מסורתיים בקהילות יהודיות אורתודוקסיות לעתים הובילו נשים לבקש אישור מרבנים כדי להשתמש באמצעים למניעת הריון.

לנשים ערביות-ישראליות, בייחוד מהאוכלוסיה הבדואית הייתה גישה מוגבלת לשירותי רפואה והיו להן אינדיקטורים בלתי-מספקים לגבי מחלות, מוות ותוחלת חיים. בכפרים הבלתי-מוכרים הערבים-בדואים בנגב היו מעט מאוד מתקנים רפואיים או שירותי רפואה. על-פי "רופאים לזכויות אדם – סניף ישראל" היו רק שליש מכמות הרופאים הנחוצים, מחסור חמור בשירותים, ומחסור בתשתיות נאותות.

הפליה: החוק מספק מעמד משפטי זהה לנשים ולגברים. בבתי המשפט הפליליים והאזרחיים נשים וגברים נהנו מאותן זכויות, אבל בנושאים מסוימים בתי דין דתיים – הפוסקים בדיני משפחה, כולל גירושין – מגבילים את זכויות הנשים היהודיות, הנוצריות, המוסלמיות והדרוזיות. נשים וגברים שאינם משתייכים לקבוצה דתית מוכרת התמודדו עם אפליה נוספת. באוגוסט, בתגובה לעתירה למען ארגוני זכויות לנשים לגבי ההעדר של מנהיגות נשית בממסד הדתי, בית המשפט העליון הורה על המינוי של סגנית מנכ״ל לבתי הדין הרבניים.

על-פי חוק אישה יהודיה רשאית לבקש גט, אבל גם הבעל וגם האישה חייבים לתת את הסכמתם לכך כדי שהגירושין ייכנסו לתוקף. יש גברים המסרבים לתת גט, ולכן יש אלפי עגונות שנאסר עליהן להינשא מחדש והן אינן יכולות ללדת מבלי שהילד ייחשב ממזר. במקרים נדירים כלל זה התרחש להיפך, כשנשים סירבו להתגרש מגברים. בתי דין רבניים לעתים הענישו את הבעל המסרב לתת גט לאשתו, אך גם סירבו לתת גט ללא הסכמת הבעל.

אישה מוסלמית יכולה לבקש ולקבל גט בבית הדין השרעי בלי הסכמת בעלה בתנאים מסוימים, וחוזה נישואים עשוי להתיר נסיבות אחרות שבהם היא יכולה לקבל גט בלי הסכמת בעלה. גבר מוסלמי יכול להתגרש מאשתו ללא הסכמתה ומבלי לעתור לבית

הדין. נוצרים רשאים לבקש להיפרד או להתגרש רשמית באמצעות בתי הדין הכנסייתיים שלהם, על-פי הזרם שאליו הם משתייכים. גירושין במגזר הדרוזי נערכים בהצהרה בעל פה של הבעל בלבד, ואחר כך נרשמים דרך בתי הדין הדתיים של הדרוזים. הנשים הדרוזיות נושאות נטל בלתי מידתי בגירושין, והן נדרשות לעזוב לאלתר את הבית עם ילדיהן. בית משפט אזרחי למשפחה או בית דין דתי מיישב משמורת לילדים, דמי מזונות וענייני רכוש לאחר הגירושין, מה שמעניק העדפה לאב אלא אם ניתן להראות שילד "זקוק" במיוחד לאמא שלו.

החוק אוסר אמנם על הפליה בהעסקה ובשכר על רקע מגדרי והוא מאפשר להגיש תביעות ייצוגיות, אולם נמשך פער בשכר בין גברים לנשים. על-פי נתונים שפורסמו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במרץ 2015, ההכנסה החציונית של נשים הייתה 26.7 אחוז נמוכה יותר מזו של גבר. מרכז המחקר של הכנסת דיווח שב-2015, 32 אחוזים מהנשים הערביות בין הגילאים 25 ל-64 היו מועסקות, לעומת 74 אחוזים מהגברים הערבים ו-80 אחוזים מהנשים היהודיות. הממשלה מסבסדת מעונות יום ותכניות אחרי שעות בית הספר כדי לעודד השתתפות בתעסוקה של אמהות ומציעה הכשרה מקצועית לחד-הוריים.

הרשות לקידום מעמד האישה ליד משרד ראש הממשלה פועלת לעידוד השתתפותן של נשים בממשלה ובמגזר הפרטי ונאבקת בהטרדה מינית ונגד אלימות במשפחה. בכל עיר, רשות מקומית ומשרד ממשלתי הרשות דורשת להעסיק יועץ שיפעל בנושאים הנוגעים לקידום האישה. החלטת ממשלה דורשת משרים למנות נשים לדירקטוריונים של חברות בבעלות ממשלתית עד שיגיע הייצוג ל-50 אחוזים; על-פי דיווח מפברואר ב"כלכליסט", שש מבין 10 החברות הממשלתיות הגדולות ביותר הגיעו ל-50 אחוזים. על-פי חוק לפחות אחת משני הנציגים של הממשלה בוועדה למינוי דיינים תהיה אישה; ביולי 2015 הרשויות מינו שבעה גברים וארבע נשים לוועדה.

הפליה בצורת הפרדה מגדרית נמשכה בחלק מן המקומות הציבוריים, כולל מרפאות ציבוריות והכותל המערבי. ברחבה המרכזית של הכותל המערבי ישנם אזורי תפילה נפרדים עבור נשים וגברים שבהם התקנות מונעות מנשים להוביל תפילות, לשיר בקול רם או להחזיק ספר תורה או לקרוא ממנו. ב-31 בינואר בעקבות שלוש שנים של משא ומתן, הקבינט העביר הסכם להכפיל את גודלו של אזור התפילה הלא-אורתודוקסי שמדרום לרחבה המרכזית, ש"נוהל בגישה פלורליסטית" וששימש את התנועה הקונסרבטיבית לתפילה ולטקסים. החלטת הקבינט קראה גם ליצירת כניסה יחידה עבור כל המתפללים שתחליף את הכניסה הנפרדת המשמשת לגישה אל החלק הלא-אורתודוקסי. אך הממשלה עיכבה את ביצוע ההסכם לאורך כל השנה, והובילה את הארגונים הלא-ממשלתיים התומכים בשוויון כגון "נשות הכותל" להכריז שההסכם התמוטט. ב-7 ביוני המשטרה עצרה לזמן קצר את לזלי זקס, מנהלת "נשות הכותל", לחקירה בגין אישומים על הפרת הסדר הציבורי אחרי שהיא הבריחה ספר תורה פרטי אל רחבת הכותל המערבי לשימוש בעת עריכת תפילה שוויונית. ב-2 בנובמבר, במחאה נגד הימנעות הממשלה מביצוע ההסכם של ה-31 בינואר מנהיגי התנועה ליהדות קונסרבטיבית והתנועה

הרפורמית הצטרפו אל "נשות הכותל" בביצוע פעולה של מרי אזרחי על-ידי הבאת 14 ספרי תורה אל האזור של הכותל המערבי המיועד לנשים.

על-פי דיווחים תקשורתיים, בדצמבר 2015, בכנס בבני ברק, רבנים מובילים בקהילה האשכנזית החרדית פרסמו הוראה למנהלים של מוסדות חרדיים לא להכיר בתארים של נשים הלומדות במוסדות אקדמיים. הם גם אסרו אל נשים חרדיות ללמוד במכללות ובאוניברסיטאות, ואמרו שהשכר הגבוה יותר של נשים כתוצאה מהשכלה גבוהה הנו "סכנה לכל המבנה של משק הבית".

באפריל תחנת הרדיו "רשת בית" דיווחה שבבתי חולים בתל אביב ובירושלים הונהגה באופן שגרתי הפרדה בין נשים יהודיות לנשים ערביות במחלקות יולדות, למרות שלא הייתה מדיניות רשמית כזאת.

ילדים

רישום ילודים: ילדים מקבלים אזרחות בלידתם בתוך המדינה או מחוץ לה אם לפחות הורה אחד הוא אזרח. לידות אמורות להרשם תוך 10 ימים מלידתם, ועל-פי חוק, לידות נרשמות בארץ רק אם ההורים הם אזרחים או תושבי קבע. כל ילד שנולד בבית חולים ישראלי מקבל מסמך רשמי מבית החולים המאשר את הלידה, את פרטי האם, ואת פרטי האב על סמך הצהרה משותפת שנעשית הן על-ידי האב והן על-ידי האם. ישראל אחראית לרישום ילודים פלסטינים בירושלים, אולם תושבי ירושלים הפלסטיניים דיווחו על עיכובים בהליך.

על-פי המועצה הלאומית למען הילד, ל-161,462 ילדים במדינה לא הייתה אזרחות ישראלית והם לא נהנו מהזכויות הנלוות אליה; אולם, מרבית ילדים אלה לא היו חסרי-מדינה כי הם היו זכאים לאזרחות אחרת או לדרכון פלסטיני. המועצה ציינה שמספר זה לא כלל את הילדים של מבקשי מקלט או מהגרים לא חוקיים. זה כלל ילדים של עובדים זרים חוקיים ולא חוקיים וילדים מנישואים מעורבים, בפרט בין ערבים ישראלים לתושבים פלסטינים בשטחים הכבושים. הממשלה אמרה שמעמדו של ילד נובע ממעמדו של הורה שלו; אם אחד ההורים הוא אזרח ישראלי והשני אינו, אזי הילד יוכל להרשם כישראלי כל עוד הוא או היא חיים ביחד עם ההורה שהוא אזרח ישראלי או תושב קבוע.

על-פי ה-UNHCR, משרד הפנים מנפיק מסמך אישור לידה, שאינו תעודת לידה, עבור ילדים ללא מעמד של תושב חוקי בארץ, כולל ילדים של מבקשי מקלט, עובדים מהגרים, ילדים של סטודנטים בין-לאומיים ואחרים שאינם מחזיקים אזרחות ישראלית. לעתים סירבה הממשלה לרשום את שם האב או להעניק ליילוד את שם המשפחה של האב במסמך לאישור לידה. משרד הפנים דורש מהורים ללא מעמד של תושב חוקי לחתום על טופס המצהיר שהם "נוכחים באופן לא חוקי" בארץ לפני שהוא מנפיק מסמך זה. בתגובה לעתירה שדרשה מהממשלה להנפיק מסמך לידה רשמי המציין את שמותיהם של שני ההורים, בית המשפט העליון קבע ב-1 ביוני שעד שהממשלה תשלים את המעבר להודעות לידה ממוחשבות מטעם בתי החולים, צריך משרד הפנים להנפיק תעודות לידה

המראות את כל הפרטים הרשומים באישור הלידה המדווח על-ידי בית החולים, כולל שם האב אם הוצהר בעת הלידה.

חינוך: חינוך יסודי ותיכוני הנו חינם ואוניברסלי עד גיל 17 והינו חינוך חובה עד כיתה י״ב. הביצוע על-ידי הממשלה של חוק חינוך חובה (תוך שילוב ילדים בגילאי שלוש עד חמש) בשנת הלימודים 2015-16.

הממשלה לא אכפה את חינוך החובה בכפרי בדואים שלא הוכרו, בנגב, ונמשך עדיין השיעור הגבוה ביותר של אנאלפביתיות במדינה של ילדים בדואים, בפרט בנות. ילדים בגילאי טרום-בית ספר בכפרים בדואים בלתי-מוכרים נתקלו בקשיים בתחבורה לגן הילדים הקרוב ביותר, שבמקרים מסוימים היה במרחק של כעשרה קילומטרים או יותר. כתוצאה מכך, למעלה מ-5,000 ילדים בדואים בגליאי טרום בית-ספר לא ביקרו בגנים, על-פי דיווח של משרד החינוך ממרץ. הממשלה אינה מעניקה רשיונות בנייה בכפרים בלתי מוכרים, כולל עבור בתי ספר. ב-23 באוגוסט משרד החינוך הבטיח להכניס בהדרגה הסעות עבור ילדים אלה בגילאי טרום בית ספר, וכן כאלה בעיירות מוכרות, במשך שנת הלימודים 2016-17 עם הקצבה נוספת של 50 מיליון ש״ח (13 מיליון דולר).

הממשלה הפעילה מערכות נפרדות של בתי ספר ציבוריים לילדים דוברי עברית ולילדים דוברי ערבית. לילדים יהודים יש מערכות בתי ספר ציבוריים נפרדים למשפחות דתיות ולמשפחות חילוניות. משפחות יכולות לבחור בית ספר ציבורי עבור ילדיהן ללא קשר למוצא אתני. על-פי חוק שתי מערכות החינוך האלה מקבלות מימון ממשלתי השווה עבור בתי ספר ממלכתיים, למרות שהם אינם מלמדים באופן עקבי תוכנית של לימודים בסיסיים, כולל מתמטיקה, מדעים, מדעי הרוח ושפות.

הממשלה מימנה באופן חלקי "בתי ספר מוכרים אך לא רשמיים" הנדרשים ללמד אחוז תואם מתכנית הלימודים הלאומית ויש להם אוטונומיה מנהלית רבה יותר מבתי ספר ציבוריים. בספטמבר 2015 בתי ספר בקטגוריה זו המשתייכים למזכירות בתי הספר הנוצריים שבתו במחאה על הקיצוץ במימון של משרד החינוך, במיוחד בהשוואה לשתי מערכות החינוך החרדיות הקשורות לגורמים פוליטיים. הממשלה הבטיחה להעביר עוד 50 מיליון ש״ח (13 מיליון דולר) עד ה-31 במרץ, אך נכון ל-9 בדצמבר בתי הספר קיבלו רק רבע מהסכום הזה; המשא ומתן נמשך. הממשלה אמרה שהיא הקדישה משאבים נוספים לתלמידים המתגוררים בפריפריה של המדינה ולקהילות מעוטות יכולת שכתוצאה מכך נוספו שעות לימוד, מימון לתכניות חינוך פורמלי ובלתי פורמלי, והעשרת מורים בקהילות אלה.

עיריית תל-אביב פתחה 46 גני ילדים חדשים ו-10 כיתות א׳ חדשות בספטמבר, בעיקר עבור ילדים של מהגרי עבודה ופליטים, והעלתה את הדאגה לגבי הפרדה ביניהם לאוכלוסיה הכללית, בין במכוון או בין שלא במכוון. על-פי דיווח מ-28 ביולי ב"הארץ", ראש מחלקת החינוך בעיריה טען שדפוס זה של הקצאת מקומות היה בעיקר כתוצאה מרישום מאוחר מצד משפחות מהגרים. הפרדה על-פי מקום מוצא היא בלתי-חוקית.

בשנים האחרונות הזרימה של תושבים ערבים לעיר נצרת עילית שתושביה בעיקר יהודים הובילה לכך שלחלק משמעותי של התלמידים הערבים אין אפשרות להתחנך בשפה הערבית; כתוצאה מכך מרביתם ביקרו בבתי ספר בנצרת ובכפרים הסמוכים, למרות שהם שילמו מסים עירוניים בנצרת עילית. ביוני האגודה לזכויות האזרח הגישה עתירה שדרשה להקים בית ספר לתלמידים דוברי ערבית. בית המשפט הורה לעיריית נצרת עילית לשקול מחדש את ההקמה של בית ספר ערבי בעיר וביקש מהעירייה למסור תשובה עד ינואר 2017.

טיפול רפואי: הממשלה מספקת שירותי רפואה מונעת לקטינים בני פחות מגיל שש שהם חסרי מעמד אזרחי. עבור לא-אזרחים מתחת לגיל 18, היא גם מספקת שירותים הדומים לאלה הניתנים לאזרחים, ללא קשר למעמדם החוקי במדינה אם הוריהם רושמים אותם לקופת חולים "מאוחדת". הסדר זה אינו כולל קטינים שהאפוטרופוס שלהם הנו תושב הרשות הפלסטינית, והוא אינו מכסה מצבים רפואיים הקיימים מלכתחילה.

התעללות בילדים: המועצה הלאומית לשלום הילד בישראל קיבלה תלונות במהלך השנה בנושאי בריאות, זמינות של שירותי רווחה, חינוך, התעללות פיזית ומינית בילדים, פורנוגרפיה של ילדים וסביבות לימוד לא ראויות.

החוק מורה על דיווח חובה של כל חשד להתעללות בילד. הוא דורש גם מאנשי שירותים חברתיים, אנשי מקצוע רפואיים וחינוכיים, וכל נושאי תפקיד אחרים לדווח על אינדיקציות שקטינים היו קרבנות של, או עסקו בזנות או נאלצו לעסוק בזנות, עבירות מיניות, נטישה, רשלנות, תקיפה, התעללות או סחר בבני אדם. הממשלה אמרה שהמשטרה מטפלת מיד בכל מקרה שהתקבל מהמועצה הלאומית לשלום הילד או מכל מקור אחר. המשטרה טענה שהם ממנים קצינים שעברו הכשרה מיוחדת לעסוק בהתעללות בילדים ללא הבחנה בין רקע אתני או גזעי. אולם ארגונים לא ממשלתיים ביטאו דאגה לגבי רשלנות של המשטרה במקרים של התעללות בילדים ואלימות במשפחה שדווחו בקהילות של מיעוטים.

הממשלה העניקה הכשרה מיוחדת לפסיכולוגים, הציעה תוכנית חינם לטיפול פסיכולוגי בילדים שנפלו קורבן להתעללות מינית והיא הפעילה מוקד סיוע למקרי חירום 24 שעות ביממה. משרד החינוך הפעיל יחידה מיוחדת לנושא מיניות ולמניעת התעללות בילדים ובבני נוער, והיא עזרה למערכת החינוך במניעה והתערבות הולמת במקרים של חשד להתעללות בקטינים.

על-פי נתונים של הממשלה, קטינים היו קרבנות ב-47 אחוזים מעבירות המין ב--2012 16. העבירה השכיחה ביותר נגד קטינים – ב-77 אחוזים מהמקרים – הייתה הטרדה מינית. בערך רבע מתלונות אלה היו בגין אונס.

במשך מרץ ואפריל 2015 ששה ילדים של מהגרים/מבקשי מקלט מתו תוך חמישה שבועות. כל הששה היו תחת פיקוח של עובדים במרכזי טיפול יומיים ששירתו את אוכלוסיית המהגרים/מבקשי מקלט ושהיו ידועים כחסרי משאבים. בעקבות מקרי המוות

הממשלה הודיעה שהיא תקציב 56 מיליון ש״ח (14.8 מיליון דולר) על מנת להקים מעונות יום אלטרנטיביים עבורם.

נישואין מוקדמים ובכפייה: גיל מינימום חוקי לנישואין הוא 18 שנה, עם החרגת צעירים יותר שהרו והחרגת זוגות מעל גיל 16 שבית המשפט התיר את נישואיהם בשל נסיבות מיוחדות.

ניצול מיני של ילדים: החוק אוסר על ניצול מיני של קטין וקובע 7 עד 20 שנות מאסר לעבירות מסוג זה, בכפוף לנסיבות. ב-2014 הכנסת תיקנה את החוק להרחיב את האיסור על החזקת חומרים פורנוגרפיים של ילדים (על-ידי הורדתם מהאינטרנט) לגישה לחומרים כאלה (באמצעות הזרמת מדיה). גיל המינימום לסקס בהסכמה הוא 16 שנה. יחסי מין בהסכמה עם קטין/קטינה בגילאים 14 עד 16 מהווה אונס של קטין/קטינה והעונש על כך הוא מאסר של עד חמש שנים.

הממשלה תמכה בכמה ארגונים במאבקם בניצול מיני של ילדים, כולל באמצעות צוות מחקר בין-משרדי, הכנת חומרי חינוך ועריכת מפגשי הכשרה רבים לגורמים רשמיים בממשלה ובמשטרה.

עד 2008 היה רק מרכז אחד להגנת ילדים שעברו התעללות במדינה, שהיה ממוקם בירושלים, ובסגל שלו לא היו דוברי ערבית. כתוצאה מעתירה שהגישה המועצה הלאומית למען הילד, ב-2008 בית המשפט העליון הורה על פתיחת שמונה מרכזים כאלה ברחבי המדינה תוך חמש שנים. נכון ל-2015 משרד הרווחה והשירותים החברתיים הפעיל רק ששה מרכזים המתמקדים בטיפול בילדים ונוער שחוו התעללות פיזית, מינית או רגשית, או נזנחו על-ידי בני משפחה.

חטיפת ילדים בזירה הבינלאומית: המדינה חתומה על אמנת האג 1980 בדבר ההיבטים האזרחיים של חטיפה בינלאומית של ילדים. ראו את הדוח של משרד החוץ של ארה״ב *Annual Report on International Parental Child Abduction* באתר travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

אנטישמיות

יהודים מגלמים כ-80 אחוזים מכלל האוכלוסייה. הממשלה לעתים קרובות מגדירה פשעים המכוונים נגד יהודים כפשעים לאומניים הנוגעים לסכסוך הפלסטיני-ישראלי הכולל ולא כאנטישמיות.

סחר בבני אדם

ראו את הדוח של משרד החוץ של ארה״ב בדבר סחר בבני אדם באתר www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

אנשים עם מוגבלויות

חוקי היסוד מספקים מסגרת חוקית לאיסור אפליה נגד אנשים בעלי מוגבלויות פיזיות, תחושתיות, אינטלקטואליות ומנטליות בתעסוקה (כולל קבלה לעבודה, סביבת העבודה והערכה), בחינוך, בטיסות ובתחבורה מסוג אחר, גישה לטיפול רפואי, למערכת המשפט והאספקה של שירותים ממשלתיים אחרים. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות משנת 1998 מרחיב את חוקי היסוד ובייחוד אוסר על אפליה נגד אנשים עם מוגבלויות, כולל ביחס למתקנים ושירותים ציבוריים. החקיקה מחייבת גישה לבניינים, מידע, תקשורת, תחבורה והסדרים פיזיים ושירותים במקום העבודה, וכן גישה לשירותי בריאות הנפש כחלק מביטוח הבריאות המסובסד על-ידי הממשלה.

במרץ הכנסת העבירה תיקון לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. הצעדים לרפורמה למען העצמה רבה יותר לאנשים עם מוגבלות, כולל הכרה בקבלת החלטות נתמכת וייפויי כוח מתמידים, צמצום מקרים שבהם ימונו אפוטרופסים וכן את היקף סמכויותיהם, והגדרת זכויותיהם של אנשים תחת אפוטרופסות.

ב-2014 חתם שר הכלכלה על הוראה הדורשת ש-3 אחוזים מכוח האדם במקומות המעסיקים למעלה מ-100 מועסקים יהיו אנשים בעלי מוגבלויות. באוגוסט הכנסת העבירה חוק הדורש שאנשים בעלי מוגבלויות יועסקו בלפחות 5 אחוזים מהמשרות בגופים המקבלים מימון ממשלתי שבהם יש 100 עובדים או יותר. על-פי ארגונים לא ממשלתיים, ההתקדמות הממשלתית באכיפת חוקים אלה הייתה מוגבלת. גופים ממשלתיים עבור אנשים בעלי מוגבלויות פעלו כדי לעודד מנהיגות מקרב הקהילה של אנשים בעלי מוגבלות והציעו סובסידיה למעסיקים עבור שלוש השנים הראשונות של העסקת אדם בעל מוגבלות.

ההפליה החברתית והיעדר הגישה בתעסוקה, בדיור ובחינוך עדיין נמשכות. על-פי הוועדה לזכויות שוות עבור אנשים בעלי מוגבלות, שיעור התעסוקה נותר נמוך יותר מזה של אנשים ללא מוגבלות, ואנשים רבים בעלי מוגבלות שהיו מועסקים החזיקו במשרות חלקיות עם משכורות נמוכות. הממשלה הקימה במשך השנה מרכז תעסוקה בתחנה אחת עבור אנשים בעלי מוגבלות כפרוייקט ניסויי. משרד הכלכלה קבע שכל המגזרים צריכים להגדיל את שיעור ההעסקה שלהם כך שאנשים בעלי מוגבלויות יהוו 3 אחוזים מכוח העבודה עד סוף 2017, והממשלה המשיכה לספק תמיכה וחינוך למעסיקים ולעובדים עם מוגבלויות על מנת לצמצם את הפער. על-פי הנציבות לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 100 אחוזים מהאוטובוסים העירוניים ו-60 אחוזים מהאוטובוסים הבין-עירוניים נגישים, נכון לנובמבר 2015.

הארגון הלא ממשלתי בזכות דיווח שאזרחים ערבים בעלי מוגבלויות הועסקו בערך בכמחצית השיעור לעומת יהודים בעלי מוגבלויות. מחסורים במימון לעיריות ערביות, כולל עבור חינוך, משפיעים לרעה על ערבים עם מוגבלויות.

גישת אנשים עם מוגבלות למתקני מגורים עצמאיים בקהילה נותרה מוגבלת. על-פי בזכות, למעלה מ-8,000 אנשים בעלי מוגבלות אינטלקטואלית חיים במוסדות ובמעונות גדולים בעוד שרק 1,500 חיים בתוך הקהילה. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים העביר 106 בני אדם בעלי מוגבלות שכלית ממוסדות אל מתקני דיור בקהילה כחלק מתכנית פיילוט לשלוש שנים שהתחילה ב-2015.

החוק נותן עדיפות לגישה של אנשים עם מוגבלויות לשירותים ציבוריים, כגון פטור מלחכות בתור והספקת מקומות ישיבה מותאמים ומתקנים נגישים במקומות ציבור אחרים שאינם בנינים, כגון חופי ים ציבוריים, פארקים עירוניים, בריכות שחיה ובתי קברות. עבור אנשים לקויי-שמיעה, החוק דורש התאמת שירותי הודעה לציבור עבור מסרים קצרים לאנשים לקויי שמיעה.

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים אחראית על החלת חוקים להגנה על זכויות האנשים עם מוגבלות, והיא פעלה לחוקק התקנות בשיתוף פעולה עם משרדי ממשלה. יחידה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה שבמשרד הכלכלה בדק וקידם העסקה של אנשים עם מוגבלות. ליחידה היו שלושה מרכזי תמיכה לסיוע למעסיקים הרוצים להעסיק אנשים עם מוגבלויות. משרד הרווחה והשירותים החברתיים מספק התאמות לאנשים עם מוגבלות שכלית ו/או אוטיזם שהם חשודים או קרבנות בחקירות פליליות.

הרשויות מאשפזים 24,000 בני אדם בבתי חולים פסיכיאטריים מדי שנה, כולל 8,000 תחת צווי אשפוז שלא מרצון. על-פי דו״ח שפורסם במרץ על-ידי "בזכות", מטופלים פסיכיאטריים, כולל קטינים, נתקלו בשימוש מופרז באמצעי ריסון מכניים על כל ארבעת הגפיים שלהם. המטופלים לא יכלו לזוז, אפילו כדי לגרד את עצמם או להשתמש בשירותים. הרשויות השתמשו באמצעי ריסון על חלק מהמטופלים במשך שעות ועל אחרים במשך ימים שלמים. השימוש באמצעי ריסון היה רווח, כשחוו זאת כ-4,000 מטופלים לפחות פעם אחת במשך שהותם ב-2014, ולעתים הדבר גרם לפגיעה פיזית או פסיכולוגית. הדו״ח מצא שהסיבה לריסון הייתה לעתים לצורך ענישה או כדי לשלוט בהתנהגות טרדנית כגון צעקות או תנועה ללא הרף ולא בגלל מידת מסוכנות כלשהי. המרכז לבריאות הנפש בבאר שבע שהפעיל פרויקט עצמאי לצמצם את השימוש בריסון בארבעת הגפיים צמצם את מספר המקרים ב-60 אחוזים במשך התקופה 15-2014. במשך השנה, משרד הבריאות מינה ועדה לחקור את השימוש באמצעי ריסון, האמורה לפרסם דו״ח בינואר 2017.

מיעוטים על רקע לאום/גזע/מוצא אתני

הארגון הלא ממשלתי עדאלה החזיק מסד נתונים של למעלה מ-50 חוקים שלטענתם היו מפלים – בין במפורש ובין בפועל – נגד אזרחים ערבים.

אזרחים ערבים, שרבים מהם מזדהים כפלסטינים, התמודדו עם הפליה מוסדית וחברתית, בייחוד בעקבות גל של התקפות טרור מצד פרטים ממוצא פלסטיני או ערבי,

אשר התחיל בספטמבר 2015 ונמשך במהלך השנה. היו מקרים רבים שבהם מאבטחים או אזרחים אחרים ייחסו מסוכנות מיוחדת לאזרחים ערבים, וכן מקרים של התקפות נקמה שכוונו או התבצעו נגד ערבים.

במקרה אחד באוקטובר 2015 דקר ישראלי יהודי בן 17 ארבעה ערבים בדימונה שבדרום המדינה. כאשר תושאל, הוא אמר למשטרה שאמונתו ש"כל הערבים הם טרוריסטים" היא שהניעה אותו. ראש הממשלה נתניהו גינה את התקיפה. הרשויות האשימו את התוקף בארבעה ניסיונות לרצח, והתיק היה תלוי ועומד בסוף השנה.

בינואר 2015 בירושלים, 10 תוקפים יהודים היכו את טומי חסון, דרוזי ששירת בצה״ל, לפי הדיווח בגלל שהם שמעו אותו מדבר בערבית. אחרי שהמשטרה אסרה מספר חשודים, שופט מצא שהתוקפים ביצעו את ההתקפה ממניעים לאומניים. המוסד לביטוח לאומי הכיר מאוחר יותר בחסון כ"נפגע פעולות איבה". למרות זאת, בספטמבר המשטרה סגרה את החקירה בלי להגיש כתבי אישום עקב "העדר ראיות ואי והיכולת לזהות באופן מלא את התוקפים".

לא היו התקפות "תג מחיר", המתייחסות לאלימות מצד פרטים וקבוצות של יהודים נגד פרטים שאינם יהודים ורכושם מתוך מטרה של "גביית מחיר" על פעולות שנקטה הממשלה נגד הקבוצה שביצעה את האלימות. אך תוקפים השתמשו במונח "תג מחיר" במקרה שהיה תגובה לפיגוע טרור שביצעו פרטים פלסטינים. ביולי שב״כ עצרו שלושה קטינים בחשד של שריפת מכוניות וריסוס כתובות בצבע בכפר יפיע חודש לפני כן. לדברי המשטרה, שניים מבין החשודים הודו שהם ביצעו את הוונדליזם כנקמה על ההתקפה ב-8 ביוני במתחם שרונה בתל אביב. הרשויות הגישו כתבי אישום נגד שניים מהקטינים על הצתה בזדון, גרימת נזק בכוונה תחילה ממניעים לאומניים, ושיבוש הליכי חקירה, והם האשימו את השלישי באי מניעת פשע. תיק זה עדיין תלוי ועומד בסוף השנה. הממשלה מסווגת התקפות תג מחיר כטרור. מאז 2013 משרד הביטחון – שיש לו סמכות שיפוטית רק בגדה המערבית ולא בתוך הקו הירוק – הגדיר כל התאגדות של אנשים המשתמשים במונח "תג מחיר" כהתאגדות בלתי חוקית. העבירות הנפוצות ביותר בשנים הקודמות, על-פי המשטרה, היו התקפות נגד כלי רכב, השחתת נדל״ן, נזקים למקומות קדושים של מוסלמים ושל נוצרים, תקיפות ונזק לקרקעות חקלאיות.

ביוני 2015 שרפו מציתים חלק גדול מכנסיית הלחם והדגים בטבח׳ה וכתבו על קירות האבן של הבניין פסוקים מתוך הסידור היהודי שבהקשר זה השמיצו נוצרים. ביולי 2015 הממשלה הודיעה שחמישה אנשים, כולל קטין אחד, היו אחראים להתקפה והגישה כתבי אישום נגד שניים מהם על הצתה בנסיבות מחמירות, השחתת רכוש עקב עוינות כלפי הציבור, קשירת קשר לביצוע פשע וקשירת קשר למעשים אחרים, תוך נקיטת "צעדים מנהליים" נגד שלושת האחרים. נכון לסוף השנה, אחד החשודים שהואשמו היה במעצר והשני היה נתון במעצר בית עד סוף ההליכים. החקירה גם הובילה לגזר דין של חשוד נוסף לשנתיים במאסר באשמת הסתה (החזקת פרסום המסית לאלימות או לטרור, על-פי הממשלה). אחרי שסירבה תחילה לשלם עבור תיקונים בכנסיה, באומרה שמעשה זה

אינו נופל תחת ההגנות מפני מעשי טרור, הממשלה הסכימה לשלם 3.9 מיליון ש״ח (מיליון דולר) על מנת לשקם את האתר. נכון לסוף השנה, הממשלה העבירה רק 1.5 מיליון ש״ח ($397,000), והמשא ומתן נמשך על עוד 800,000 ש״ח ($212,000).

החוק פוטר אזרחים ערבים, למעט גברים דרוזים, משירות חובה בצבא, אולם אחדים מהם שירתו בהתנדבות. אלה ששירתו בצבא קיבלו הטבות חברתיות וכלכליות מסוימות; אלה שלא שירתו לעתים סבלו מהפליה בהעסקתם. אזרחים שלא שירתו בצבא לא הורשו לעבוד בחברות שלהן חוזים בתחום ההגנה או בתחומים הנוגעים לביטחון. חלק מהדרוזים ומספר קטן של סרבני מצפון יהודים התנגדו להכללתם בשירות צבאי חובה, ולעתים הרשויות אסרו אותם עקב סירוב לשרת.

הממשלה ניהלה תוכנית של שירות לאומי לאזרחים שלא גויסו לשירות צבאי, ואפשרה לערבים, לחלק מיהודים חרדים, לנשים יהודיות מהזרם האורתודוקסי ולאחרים לשרת בשירות לאומי וכך להיות זכאים לאותן הטבות כספיות שמקבלים יוצאי צבא. רבים בקהילה הערבית התנגדו לתכנית השירות האזרחי הלאומי כי היא פועלת בחסות משרדי ממשלה הקשורים לביטחון. היו גם מקרים רבים של קהילות חרדיות שנידו חיילים חרדים עקב שירותם בצבא. בנובמבר 2015 הכנסת הצביעה להאריך את המועד הסופי לגיוס של גברים בקהילה החרדית עד שנת 2020.

בדצמבר 2015 בעקבות משא ומתן עם הציבור הערבי הקבינט אישר תכנית חומש לפיתוח המגזר הערבי בתחומי החינוך, התחבורה, המסחר, התעסוקה והשיטור. ההחלטה מבטיחה עד 15 מיליארד ש״ח (3.9 מיליארד דולר), כולל אחוזים מחויבים מתוך התקציב של כל משרד ממשלתי להגברת השילוב הכלכלי ולצמצום פערים חברתיים בקרב אזרחי ישראל הערבים במשך חמש שנים. ההחלטה החריגה ערים מעורבות של יהודים וערבים כגון לוד ורמלה וגם כפרים בדואים בלתי מוכרים. התכנית נמצאת תחת פיקוח הרשות לפיתוח כלכלי של מגזר המיעוטים במשרד לשוויון חברתי. הציבור הערבי קיבל את אימוץ התכנית בברכה, אך גם בספקנות שמא הרשויות לא יבצעו אותה במלואה. ב-25 באוגוסט משרד הבינוי והשיכון הודיע על הסכמים עם 15 יישובים ערבים לתכנון "מאות יחידות דיור ואזורי מסחר" בשלב הראשון של ביצוע התכנית. הממשלה סימנה למעלה מ-2.1 מיליארד ש״ח (550 מיליון דולר) שבהם ייעשה שימוש במשך השנה ומרבית ההקצאות הללו הוקצו לרשויות הממשלתיות הרלבנטיות. אלה כללו 424 מיליון ש״ח (112 מיליון דולר) לתחבורה ולשיפור תשתיות, 91 מיליון ש״ח (24 מיליון דולר) להרחבת הזדמנויות להשכלה גבוהה, ו-215 מיליון ש״ח (57 מיליון דולר) לפיתוח אזורי תעשיה ולתמיכה בעסקים קטנים ובינוניים. משרד החוץ אמר שהשרה לשוויון חברתי הורתה לרשות לפיתוח כלכלי לנטר את הפעילות של כל משרד שהוקצו לו כספים במסגרת תכנית זאת ולדאוג לביצוע יעיל.

במשך השנה הרשויות המשיכו לבצע הקצאות קודמות כולל: החלטה משנת 2014 שתקצבה 664 מיליון ש״ח (175 מיליון דולר) לשיפור תשתיות במגזר הערבי, כולל תחבורה, מים וביוב, תיירות, אזורי תעשיה, הכשרה מקצועית, מתקני ספורט וביטחון

אישי; וכן החלטה משנת 2013 שתקצבה 54 מיליון ש״ח (14 מיליון דולר) לשיפור החינוך, התעסוקה, שירותי בריאות ותשתיות ביישובים דרוזים ברמת הגולן.

במחקר שנערך ב-2014 מצא הארגון הלא ממשלתי "סיכוי" שהסיבה העיקרית למשאבים בלתי שוויוניים עבור רשויות מקומיות ערביות רבות, כולל בתי ספר, הייתה בסיס המיסוי הנמוך שלהן, מה שדרש מהממשל המרכזי להשקיע בפיתוח כלכלי וחברתי. הממשלה התחילה והמשיכה מספר תכניות לתמיכה באוכלוסיות מעוטות יכולת ויישובים בפריפריה באופן כללי ובייחוד עבור יישובים ערביים.

הממשלה נקטה במדיניות של העדפה מתקנת לטובת אנשים ממוצא ערבי, כולל בני העדה הדרוזית, ולטובת קהילות צ׳רקסיות מוסלמיות שאינן ערביות בשירות המדינה. על-פי משרד החוץ, נכון לסוף השנה היו 4,000 מועסקים לא-יהודים בשירות המדינה. משרד החינוך המשיך ליישם תכנית להצבת 500 מורים ערבים במשרות הוראה בבתי ספר יהודים בעיקרם, עד שנת 2020. התכנית הציעה פתרונות חלקיים עבור ערבים רבים בעלי כישורי הוראה שלא הצליחו למצוא עבודה כמורים ועבור בתי ספר בשפה העברית שבהם היו חסרים מורים במקצועות מפתח כגון מתמטיקה, אנגלית ומדע. נכון לאוגוסט היו 588 מחנכים ערבים שלימדו בבתי ספר יהודים, על-פי העיתון "ישראל היום". מתוך 24,000 משתתפים במרכזי תעסוקה המיועדים לגברים ונשים ערבים, דרוזים וצ׳רקסים 13,600 מצאו תעסוקה מ-2012 עד 2015.

מערכות חינוך נפרדות במסגרת המערכת הציבורית והחצי-ציבורית גרמו לשונות רבה באיכות החינוך, כאשר תלמידים ממוצא ערבי, דרוזי וחרדי קיבלו ציונים נמוכים יותר בבגרות מתלמידים יהודים שלא השתייכו לקהילה החרדית. הממשלה ציינה שמשרד המדע והטכנולוגיה ומשרד החינוך הפעילו תכניות לספק הדרכה חינם לתלמידים ערבים לקראת מבחני הבגרות. על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אחוז הסטודנטים בישראל ב-2015-16 שהיו ערבים היה 14.3 אחוזים בלימודי תואר ראשון, 11.7 אחוזים בלימודי תואר שני ו-6 אחוזים בלימודי דוקטורט. בעוד שאחוזים אלה היו נמוכים יותר מאחוז הערבים באוכלוסיה הכללית במדינה, הם היו גבוהים יותר מהאחוזים ב--1999 2000 (9.8 אחוזים, 3.6 אחוזים, ו-2.8 אחוזים, בהתאמה). הממשלה הפעילה מספר תכניות מלגות המיועדות במיוחד לאוכלוסיה הערבית, כולל 650 מלגות שערכן 10,000 ש״ח ($2,600) לשנה עבור כל סטודנט ערבי הרשום ללימודי תואר ראשון. הנתונים שנחקרו על-ידי "הארץ" – "דה מארקר" ומרכז המחקר של הכנסת מצאו שתלמידים ערבים זכו לתמיכה ממשלתית מעט גבוהה יותר מעמיתיהם היהודים שלא השתייכו לקהילה החרדית. שתי מערכות חינוך חרדיות המשיכו ליהנות מאחוזי מימון גבוהים יותר מכל מערכות החינוך האחרות. "מוסאוא" טענו שבתי ספר ערבים מתמודדים עם מחסור של עד 3,000 כיתות נכון לאוגוסט. על-פי משרד החוץ, בדצמבר 2015 המועצה להשכלה גבוהה הזמינה הצעות להקמה ולתפעול של מכללה במימון המדינה ביישוב ערבי בצפון הארץ.

הייצוג של ערבים ושל השפה הערבית בתקשורת הישראלית היה הרבה פחות משיעורם באוכלוסיה. "מוסאוא" דיווחו ששתי תחנות טלויזיה ישראליות, ערוץ 2 וערוץ 10 השתמשו בפחות מ-0.5 אחוזים מתקציבן השנתי לתכניות בערבית ורק שניים עד שלושה אחוזים מהמומחים שרואיינו בתקשורת הישראלית היו ערבים. הייתה רק תחנת רדיו מורשית אחת בשפה הערבית שבסיסה בנצרת אך 16 תחנות בערבית שידרו ללא רשיונות. ב-8 במאי הממשלה העבירה החלטה שהורתה למשרדי ממשלה להגדיל את הגיוון של אנשים המוצגים בפרסומות ובפרסומים אחרים שלהם.

בנובמבר משרד התחבורה הוריד הודעות קוליות אוטומטיות בערבית מהשמעה באוטובוסים בבאר שבע אחרי שקיבל תלונות מראש העיר ומתושבים זמן קצר אחרי שההודעות החלו. אוטובוסים המשיכו להציג הודעות אלקטרוניות בערבית ובעברית.

כ-93 אחוזים מן הקרקעות הם בבעלות ציבורית, כולל 12.5 אחוזים בבעלות הקרן הקיימת לישראל (קק"ל) שהתקנון שלה אוסר על מכירה או חכירה של קרקעות ללא יהודים. בעקבות תביעה משפטית משנת 2004 שהגישו ארגוני זכויות אדם, התובע הכללי קבע ב-2005 שאסור לממשלה להפלות נגד אזרחים ערבים בשיווק ובהקצאה של קרקעות שבניהולה, כולל קרקעות קק"ל. ארגוני זכויות אדם משכו את עתירתם ב-27 בינואר אחרי ש"מנהל מקרקעי ישראל" וקק"ל הגיעו להסדר חדש לפיו אזרחים ערבים יורשו להשתתף בכל המכרזים על קרקעות קק"ל, אך "מנהל מקרקעי ישראל" יעניק לקק"ל חלקת אדמה אחרת בכל פעם שאזרח ערבי בישראל יזכה במכרז. הארגון הלא ממשלתי "עדאלה", שהיה אחד העותרים, ציין שהסדר זה פותר את הבעיה הספציפית של אפליה במכרזי קק"ל אך לא את ההטיה הבסיסית שמאחורי המדיניות.

בנייה חדשה מנוגדת לחוק בערים ללא תוכנית מתאר לפיתוח מאושרת, ועל-פי חוק אחריות זו מוטלת על הרשויות המקומיות. לטענת הממשלה, קהילות ערביות שעדיין אין להן תכניות בינוי ערים מאושרות יכלו לפנות לרשויות העירוניות שלהן לצורך פיתוחן. הממשלה אמרה שנכון לאוגוסט 2015, היו ל-131 מתוך 133 יישובים ערבים תכניות מתאר מאושרות לפיתוח, שמתוכם קידם מינהל התכנון 84. הממשלה אמרה שתכניות המתאר שקודמו על-ידי משרד הפנים הוסיפו בממוצע 70 אחוזים לקרקעות של יישובים קיימים והיא ציינה שעיכובים באישור התכניות היו קשורים להעדר של תשתיות חיוניות כגון מערכות ביוב. הממשלה ציינה שהחלטת הממשלה ביולי 215 כוללת סעיפים רבים בנושא בעיות הדיור ביישובים הערבים. ב-25 באוגוסט משרד הבינוי והשיכון הודיע על הסכמים עם 15 יישובים ערבים לתכנון "מאות יחידות דיור ואזורי מסחר".

ארגונים לא ממשלתיים המשרתים את האוכלוסייה הערבית טענו שקיימת הפליה בתכנון ובזכויות וציינו שבוועדות לתכנון ולאישור תכניות מתאר היה חסר ייצוג ערבי, ושהתכנון עבור האזורים שלהם היה איטי בהרבה לעומת אישור התכנון לעיריות יהודיות, מה שהוביל לתסכול של האזרחים הערבים, שבנו או הרחיבו את בתיהם ללא אישורים חוקיים עקב כך, ובכך הסתכנו בצווי הריסה שהוצאו על-ידי הממשלה. תכנית הדיור של מינהל מקרקעי ישראל ל"מחיר מטרה", המיועדת לצמצם את עלות הדיור בכחמישית מהמחיר

הממוצע הארצי אינה כוללת עיריות ערביות. בנוסף, חלק מהיישובים נהגו להפלות נגד ערבים. לטענת עדאלה ב-2015, אגודה שזכתה במכרז לשווק דירות חדשות בשכונת אורנים במעלות-תרשיחא סירבה למכור אותן לערבים.

קהילות ערביות במדינה סבלו ככלל מקשיים כלכליים, והמגזר הבדואי הוא עדיין המקופח ביותר. למעלה ממחצית מהאוכלוסייה הבדואית המוערכת בכ-200,000 בני אדם חיים בשבעה יישובים שתוכננו על-ידי הממשלה. כ-30,000 מהם חיים ב-11 כפרים מוכרים של המועצות האזוריות נוה מדבר ואל-קסום, לשעבר המועצה האזורית אבו בסמה, וכ-60,000 בדואים חיים ב-35 כפרים לא מוכרים שבהם אין מים זורמים או חשמל והם אינם מקבלים שירותי חינוך, שירותי בריאות ושירותי רווחה. ארגונים לא ממשלתיים, מנהיגים בדואים והממשלה ציינו שהעיירות של הבדואים דורגו הכי נמוך בדרוג הסוציו-כלכלי של המדינה, כשרובם בדרגה 1 מתוך 10 ורק רהט, חורא ושגב שלום הגיעו לדירוג 2 מתוך 10.

בעוד של-11 מתוך 13 כפרים מוכרים היו תכניות שהגדירו את שטחי הכפר, ב-10 מבין הכפרים האלה נותרו כל הבתים ללא חיבור לרשת החשמל, וללא חיבור למערכת הביוב, לא היו בהם רחובות סלולים, ורק בשישה כפרים היו בתי ספר תיכוניים, לדברי הפורום לדו-קיום בנגב לשוויון אזרחי. בנוסף, ב-10 מבין הכפרים המוכרים, התושבים היו אחראים להספקת תשתית המים של עצמם להבאת מים מקו מרכזי אל הבית שלהם.

(ראו סעיף 1.ה. לסוגיות של הריסה ופיצוי של רכוש בדואי.)

החוק מונע איחוד משפחות במקרים שבהם אחד מבני הזוג הוא אזרח לא יהודי מאיראן, מעיראק, מסוריה או מלבנון. בן זוג פלסטיני בן 35 או יותר ובת זוג פלסטינית בת 25 או יותר רשאים לבקש היתרי ביקור זמניים, אבל הם אינם יכולים לקבל תושבות על סמך נישואיהם ואין להם דרך להשיג אזרחות. בתגובה להמלצת בית המשפט העליון משנת 2010 להספקת שירותים חברתיים לכ-5,000 בני זוג של אזרחים שקיבלו "היתרי שהייה" להישאר במדינה באופן חוקי, ביולי הממשלה פרסמה תקנות לגבי מתן ביטוח רפואי לפרטים המחזיקים בהיתרי שהייה שלא שודרגו למעמד תושב ארעי.

ביולי המשטרה עצרה למעלה מ-50 חברים ב"לה פמיליה", מועדון האוהדים הרשמי של קבוצת הכדורגל "בית״ר ירושלים" הידוע בהשמעת סיסמאות גזעניות נגד ערבים באישומים הקשורים לנשק ותקיפה וגזרה על אחד האוהדים מאסר של חודש בגלל שהוא צעק הערות גזעניות. "בית״ר ירושלים" הייתה היחידה מבין ארבע קבוצות הכדורגל הגדולות בישראל שמעולם לא העסיקה שחקן ערבי.

הממשלה אסרה ככלל על אזרחים ותושבים דרוזים לבקר בסוריה. הממשלה השעתה תכנית שתואמה עם כוח הפיקוח על ההפרדה של האו״ם שאפשרה לתושבים דרוזים ברמת הגולן ללמוד במכללות בסוריה ואפשרה למנהיגות הדתית של הדרוזים להשתתף במפגשים דתיים בדמשק. פעולה זאת הייתה תוצאה של פעילות מוגברת של הצבא ושל קבוצות חמושות בצד הסורי של הגבול שהביאה לסגירה מתמשכת של המעבר בין ישראל

לסוריה המפוקח על-ידי כוח הפיקוח על ההפרדה של האו״ם. הרשויות השעו את התכנית שאיפשרה לתושבים דרוזים מרמת הגולן שאינם אזרחים לבקר באתרים קדושים בסוריה דרך תכנית עלייה לרגל משנת 2014 בחסות "הצלב האדום". הממשלה מנעה ביקורים משפחתיים בסוריה של דרוזים שאינם אזרחים מאז 1982. הממשלה סייעה לכניסה של כמה מאות אזרחים סורים, כולל דרוזים, לישראל כדי לקבל טיפול רפואי.

אוכלוסייה של כ-133,000 יהודים אתיופים סובלת מהפליה חברתית בלתי פוסקת, ופקידי ממשל ואזרחים הזדרזו לגנות בפומבי את ההפליה נגדם. ב-31 ביולי ראש הממשלה נתניהו קיבל בפומבי את ההמלצות של צוות בין-משרדי שהוקם כדי להידרש לגזענות נגד ישראלים ממוצא אתיופי, כולל המינוי של אדם בכל משרד ממשלתי שירכז את המאבק נגד אפליה וגזענות וכמנגנון מהיר יותר להעסקת ישראלים ממוצא אתיופי בעלי תארים אקדמיים בשירות הציבורי. נתניהו אמר: "בעקבות דו״ח זה אנו ננקוט צעדים נוספים ואני שמח שיש אנשים, גברים ונשים, הנחושים לשרש את התופעה הזאת מחיינו." חלק מהישראלים ממוצא אתיופי הגיעו לעמדות מנהיגות בממשלה, כגון סגן אלוף אבי יצחק, שסיים קורס מח"טים בצה״ל באפריל, ואדנקו סבחת חיימוביץ ואסתר טפטה גרדי, שנבחרו בספטמבר על-ידי הוועדה למינוי שופטים לשרת כשופטים. היה חבר כנסת ישראלי אחד ממוצא אתיופי

בעקבות היעלמותו של אברה מנגיסטו, הישראלי ממוצא אתיופי, שנכנס לעזה באופן עצמאי ומרצונו החופשי ועל-פי החשד נתפס על-ידי קבוצות של טרוריסטים בספטמבר 2014, הצבא הטיל צו איסור פרסום על דיווחים על המקרה שהיה בתוקף עד יולי 2015. משפחה וחברים של מנגיסטו טענו שהמקרה שלו לא זכה לתשומת לב מספקת מהממשלה בגלל היותו אתיופי. ראש הממשלה ביקר אחרי כן את המשפחה. לא היו עדכונים על מקרה זה נכון לסוף השנה.

באפריל 2015 מחו אזרחים ישראלים ממוצא אתיופי נגד מה שלתפיסתם היה יחס מפלה בחברה. האירוע שדרבן את המחאות היה הפרסום של סרטון שהראה שוטר ומתנדב משטרה בחולון שעצרו והיכו את החייל הישראלי האתיופי במדים דמאס פיקדה (ראו סעיף 2.ב.) ראש הממשלה נתניהו, הנשיא ראובן ריבלין, שרים וחברי כנסת רבים גינו את ההתקפה נגד פיקדה, שיבחו את קריאתו להימנע מאלימות, והבטיחו לפעול על מנת לצמצם את הפערים החברתיים והכלכליים בין מגזרים שונים בחברה.

בכנס בתל אביב ב-30 באוגוסט מפכ״ל המשטרה רוני אלשיך הגיב לשאלה אודות אלימות משטרתית נגד אתיופים באומרו: "מחקרים ברחבי העולם, ללא יוצא מן הכלל, הראו שמהגרים מעורבים יותר בפשע מאחרים", ולכן, "כאשר שוטר פוגש חשוד באופן טבעי הוא חושד בו יותר מאשר אילו הוא היה מישהו אחר. זה טבעי." יומיים אחרי שהתעוררה צעקה נגד ההצדקה לכאורה של שיטור יתר נגד ישראלים ממוצא אתיופי, אלשיך התנצל על הערותיו.

בנובמבר "שידורי ישראל" פרסמו הקלטה של מוהל ותיק, הרב אליהו אסולין מחדרה, המציע שמוהלים מתלמדים יתאמנו על תינוקות אתיופים וסודנים, שהם מגזרים פגיעים הנדחקים לשולי החברה. הוא הסביר שבקבוצות אלה "אין בעיה. אפילו אם אתה חותך לא ישר הם לא יגידו כלום כי הם לא מבינים כלום." הרשויות השעו את רשיונו לשמש כמוהל למשך שלוש שנים.

משרד הבריאות הודיע בדצמבר שהוא יפסיק לאסור תרומות דם מישראלים ממוצא אתיופי שהיגרו מאתיופיה. ההנחיות החדשות יגבילו תרומות רק מאלה שהיגרו או חזרו לישראל מאתיופיה במשך השנה האחרונה.

הממשלה המשיכה לקיים מספר תכניות לטיפול בפערים חברתיים, השכלתיים וכלכליים בין ישראלים ממוצא אתיופי לבין האוכלוסייה הכללית. פערים אלה היו ניכרים. על-פי "הארץ–דה מרקר", 52 אחוזים מהמשפחות ממוצא אתיופי בישראל, כולל 65 אחוזים מהילדים ממוצא אתיופי חיו מתחת לקו העוני ב-2015, וישראלים ממוצא אתיופי נרשמו לקבלת קצבות רווחה בשיעור כפול מזה של האוכלוסייה הכללית. על-פי משרד החוץ, ארבע החלטות ממשלה מאז פברואר 2014 עד פברואר, בסכום כולל של 500 מיליון ש״ח (130 מיליון דולר), המכוונים לקדם את השילוב, הבריאות, החינוך והשירות הצבאי של ישראלים ממוצא אתיופי.

המשיכו להגיע דיווחים על הפליה מצד יהודים ממוצא אירופי כלפי יהודים ספרדים ממוצא מזרח תיכוני. ארגונים המייצגים יהודים מזרחיים מארצות שונות במזרח התיכון טענו שהזנחת הממשלה את הדרישה של פיצויים על אובדן רכוש של יהודים מארצות ערב ומאיראן החריפה את הריבוד החברתי על-פי קווים אתניים מאז הקמת המדינה ובמשך גלי העלייה (שלעיתים נכפתה עליהם). חקיקה משנת 2010 מחייבת שכל מו״מ לשלום שבו תשתתף המדינה ישמר את זכויותיהם של יהודים מארצות ערב ומאיראן לקבלת פיצויים.

במשך השנים האחרונות, הסוכנות היהודית הביאה כ-200 יהודים מתימן לישראל במבצעים שקטים, כולל 19 במרץ. בספטמבר משרד החינוך הודיע שה-30 בנובמבר יצויין מדי שנה בבתי ספר ישראלים כיום ללימוד על מורשתם של יהודים מארצות האיסלם ובייחוד על עלייתם מאותן ארצות בסוף שנות ה-40 של המאה ה-20. החלטה זאת באה בעקבות המלצות של ועדה מיוחדת מוקדם יותר במשך השנה לחייב לימודים על המורשת המזרחית במערכת הלימודים.

באפריל מינהל מקרקעי ישראל הטיל קנס על חברת הבנייה "באמונה" בסך 323,000 ש״ח ($85,000) עקב השיווק של פרויקט מגורים בקרית גת על-ידי לגלוג על יהודים ממוצא ספרדי. על-פי האגודה לזכויות האזרח בישראל זו הייתה הפעם הראשונה שהרשויות הטילו קנס על חברת בנייה עקב שיווק מפלה.

ביוני ראש הממשלה נתניהו מינה את השר בלי תיק בזמנו צחי הנגבי לפתוח מחדש תיקים ממשלתיים של ילדים שנעלמו בישראל זמן קצר לאחר עלייתם לארץ מתימן בסוף

שנות הארבעים ובתחילת שנות החמישים. ביולי הנגבי אישר שהמבצעים, שאותם הוא לא זיהה, חטפו מאות ילדים תימנים מהוריהם, אך הוא לא ציין מדוע או לאן הם הועברו. המלצתו של השר הנגבי, אחרי שעבר על מסמכים מכ-3,600 מקרים, הייתה לחשוף את כל החומר מלבד חומרים שיפרו דרישות לשמירת סודיות כגון שמותיהם של ילדים שאומצו. החומרים של ועדת החקירה פורסמו באתר אינטרנט פתוח ב-28 בדצמבר.

מעשי התעללות, הפליה ואלימות אחרים בגין העדפה מינית וזהות מגדרית

החוק אוסר על הפליה בגין העדפה מינית, והממשלה אוכפת ככלל חוקים אלה. למרות זאת, בחלק מרובדי החברה נמשכה הפליה על רקע העדפה מינית או זהות מגדרית. מרבית ההישגים של הקהילה הלהט״ב (לסביות, הומואים, בי-סקסואלים, טרנס-ג׳נדר, אינטרסקס) הגיעו דרך בתי המשפט ולא דרך חקיקה. נישואין חד-מיניים נותרו בלתי-חוקיים כי בתי דין דתיים סירבו לקבל את הנישואין האלה ובמדינה חסר חוק לנישואין אזרחיים.

בעקבות עתירה מטעם האגודה לזכויות האזרח בישראל (ACRI) בנוגע לבן/בת-זוג טאילנדי מאותו מין של אזרח ישראלי והוראה מבית המשפט העליון במאי משרד הפנים הודיע באוגוסט שהרשויות יחילו על בני-זוג לפי המשפט המקובל את אותם חוקי ההתאזרחות כמו על בני זוג לפי המשפט המקובל. לפיכך, כמו אצל בני-זוג מהמין השני, בן זוג מאותו מין ממדינה זרה כבר אינו נדרש לוותר על אזרחותו או אזרחותה הזרה כדי לקבל אזרחות ישראלית. בנוסף, הפרקליט הכללי הוציא הוראות בנובמבר שצמצמו את פרק הזמן המינימלי להתאזרחות משבע שנים לארבע וחצי שנים, בהתאמה לתקופה הנוגעת לזוגות הטרוסקסואלים.

החוק מאפשר פונדקאות רק לזוגות הטרוסקסואליים. בתגובה לעתירה לבית המשפט העליון שאתגרה את החוק הזה, ביולי הפרקליט הכללי מסר תשובה המסכימה שנשים בודדות יוכלו לקבל גישה לפונדקאות, אך לא גברים בודדים. תיק זה היה עדיין תלוי ועומד נכון ל-14 בנובמבר.

ביוני 2015 פרסם בית הדין הארצי לעבודה החלטה המאשרת שחוק שוויון ההזדמנויות צריך לאסור הפליה המבוססת על זהות מגדרית.

באוקטובר הג׳רוזלם פוסט דיווח שהרשויות מינו את רמי ברכיהו כרב ראשי של משטרת ישראל. בתפקידו הקודם כרב ראשי של היישוב טלמון, הוא הוציא צו שאסר על השכרת נכסים להומוסקסואלים.

על-פי דוח שפורסם באוגוסט על-ידי "מרכז ניר כ״ץ של קהילת הלהט״ב", היו 424 מקרים אלימים של הומופוביה בשבעת החודשים הראשונים של השנה, עלייה של 66 אחוזים מהשנה הקודמת. כרבע מהמקרים היו קשורים לאלימות במקומות ציבוריים.

אנשי טרנסג׳נדר שביקשו לעבור ניתוח לשינוי מין נתקלו בקשיים בהשגת מבוקשם. במאי 2015 "הארץ" דיווח שקופת חולים סירבה לשלם עבור ניתוחים לשינוי מין של שני אנשים. ב-2014 הוציא המנכ״ל של משרד הבריאות הנחייה לפיה ניתוחים לשינוי מין יהיו כלולים ברשימת השירותים הרפואיים המסובסדים על-ידי הממשלה והניתנים לכל האזרחים. למרות החלטה זאת, המטופלים הנדונים קיבלו מידע סותר מספקי שירותי בריאות, וכתוצאה מכך נאלצו להוציא הוצאות אישיות משמעותיות. קטינים אינם מורשים להתחיל בתהליך המעבר, בין באמצעות ניתוח לשינוי מין או אחרת.

למרות שנערכו מצעדי גאווה בתל אביב ובירושלים, ביולי המארגנים ביטלו את הניסיון הראשון לערוך מצעד גאווה בבאר שבע אחרי שהמשטרה סירבה למסלול שהם תכננו דרך הכביש הראשי של העיר בטענה שדו״חות מודיעין ציינו שקיים פוטנציאל לאלימות. מארגני המצעד דחו מסלול פשרה שהציע בית המשפט העליון ובמקום זאת קיימו הפגנה מחוץ לבניין מועצת העיר באר שבע. ביולי 2015 אדם חרדי אדם חרדי בשם ישי שליסל דקר שישה אנשים בתהלוכת יום הגאווה והסובלנות בירושלים. אחת הקרבנות בת 16 מתה אחר-כך מפצעיה. הרשויות שחררו את שליסל מהכלא רק כמה שבועות קודם לכן, אחרי שסיים לרצות מאסר של עשר שנים בעקבות תקיפתו את תהלוכת יום הגאווה שנערכה אז. ב-26 ביוני הרשויות דנו אותו למאסר עולם ועוד 30 שנים.

ה-UNHCR ביטא המשך דאגה לתושבי הגדה המערבית שטענו שהם מצויים במצב שמסכן את חייהם עקב נטיותיהם המיניות ושביקשו מעמד חוקי ותושבות בישראל. אין מנגנון להענקת מעמד חוקי לאנשים כאלה, וזה מותיר את אלה שאינם יכולים לחזור לגדה המערבית עקב פחד מרדיפה חשופים לסוחרים בבני אדם, לאלימות ולניצול.

היו דיווחים על הפליה במקומות עבודה נגד אנשי הקהילה הלהט״ב, למרות חוקים האוסרים על הפליה כזאת.

אלימות והפליה מסוג אחר על רקע חברתי

פרטים וקבוצות מיליטנטיות או טרוריסטיות תקפו אזרחים, כולל 11 התקפות דקירה, ירי או יידוי אבנים, שאופיינו על-ידי הרשויות כהתקפות טרור מצד פלסטינים, אזרחים ערבים בישראל, ויהודים ישראלים (ראו סעיף 1.א.). (בסוגיות הקשורות לאלימות או הפליה נגד מבקשי מקלט, ראו סעיף 2.ד.

סעיף 7. זכויות העובד

א. זכות ההתאגדות וניהול מו״מ קיבוצי

החוק מגן על זכותם של עובדים להקים או להצטרף אל איגודים עצמאים, לשבות, לקבל שכר מינימום ושכר על שעות נוספות ולנהל מו״ם קיבוצי. שוטרים ואנשי הכוחות המזויינים אינם מורשים ליצור או להצטרף לאיגודים. אחרי שאיגוד מכריז על סכסוך עבודה, יש "תקופת קירור" של 15 יום שבה ההסתדרות, ארגון האיגודים המקצועיים, מנהלת מו״מ

עם המעסיק כדי ליישב את הסכסוך. ביום ה-16, מותר למועסקים לשבות. העובדים הנחוצים לביטחון המדינה אינם מורשים לשבות, כגון אנשי צבא, משטרה, שב״ס, מוסד ושב״כ. על-פי ההסתדרות, בעוד שהחוק מאפשר לממשלה להכריז על מצב חירום כדי לחסום שביתה שלפי דעתה עלולה לאיים על הכלכלה או על סחר החוץ, חוק זה מעולם לא יושם. לדוגמה, לשביתות של עובדי המכס במעבר הגבול עם ירדן ושל קברניטי "אל על", היו השלכות שליליות על הכלכלה, אך הממשלה לא הכריזה על מצב חירום במקרים אלה.

החוק אוסר מפורשות על הפליה של חברים באיגודים מקצועיים. לבית הדין לעבודה יש סמכות לשקול ולהורות על החזרתו לעבודה של עובד שפוטר בגלל פעילות באיגוד מקצועי. הממשלה כיבדה את הזכויות האלה וקיימים קנסות אם מעסיק נמצא אשם בפיטורין של עובד עקב פעילות באיגוד מקצועי. אך ההסתדרות העלתה חשש שההרתעה לא תמיד אפקטיבית, בעיקר כי תהליך הערעור ארוך מדי והקנסות על מעסיקים אינם מספיק גבוהים.

פסיקות של בתי המשפט ותקנות של ההסתדרות אוסרות על חברות בו-זמנית ביותר מאיגוד מקצועי אחד. דרוש מינימום של שליש מהעובדים במקום עבודה נתון כדי להקים איגוד. חברי הסתדרות המשלמים דמי חבר יכולים להיבחר למנהיגות בגופי האיגוד ללא קשר למוצא אתני, דתי או למגדר.

הרשויות בדרך כלל מכבדים את זכויות העובדים להתאגדות חופשית ולמו״מ קולקטיבי עבור אזרחים, למרות שעובדים זרים נתקלים לעתים בקשיים בקבלת זכויות אלה. איגודי עובדים היו עצמאיים מן הממשלה וממעורבות פוליטית. בדרך כלל, חוקי היסוד אינם מבחינים בין עובדים במגזר הציבורי לעובדים במגזר הפרטי.

ב. איסור על עבודה כפויה

בעוד שהחוק אוסר על עבודת כפייה ומפליל ניצול של עובדים, הממשלה לא אוכפת בצורה אפקטיבית חוקים הנוגעים לתנעי העסקה מינימליים לעובדים זרים. חוקי עבודה שנחקקו ב-2012 החמירו את הקנסות על כפיית עבודה ל-35,000 ש״ח ($9,300) וסייעו לתהליכי חקירה.

על-פי נתוני הממשלה, נכון ל-30 בספטמבר היו בערך 81,000 עובדים זרים חוקיים במדינה ו-16,736 עובדים זרים בלתי-חוקיים. חלק מהעובדים, בייחוד עובדים זרים, חוו תנאים של עבודת כפייה, כולל תפיסת דרכונים, מגבלות על חופש תנועה, יכולת מוגבלת לשנות או לבחור מעסיקים, אי-תשלום שכר, שעות עבודה ארוכות בצורה מוגזמת, איומים, תקיפות מיניות, ואיומים פיזיים. עובדים זרים בחקלאות, בבניין ובטיפול סיעודי – בפרט נשים – היו בין אלה החשופים ביותר לתנאי עבודה בכפייה, כולל במיוחד אי-תשלום או הלנת שכר.

ראו גם את הדוח של משרד החוץ של ארה״ב בדבר סחר בבני אדם, *Trafficking in Persons Report*, באתר www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

ג. איסור על עבודת ילדים וגיל מינימום להעסקה

החוק מגן על ילדים מפני ניצול במקום העבודה ואוסר להעסיק אותם בעבודה בכפייה. אפשר להעסיק ילדים בני 14 ומעלה במהלך חופשה רשמית מהלימודים, בעבודה קלה שלא תפגע בבריאותם. אפשר להעסיק ילדים בני 15 ומעלה, בוגרי כיתה ט׳, בתור חניכים. תקנות מגבילות את שעות העבודה לנערים בגילאים 16 עד 18 בכל המגזרים.

הממשלה בדרך כלל אכפה את החוקים האלה וניהלה בדיקות לאורך כל השנה כדי לזהות מקרים של העסקת עובדים צעירים מדי, עם דגש מיוחד בקיץ ובתקופות של חופשות מבית ספר. ב-2015 הרשויות נקטו מספר סנקציות נגד מעסיקי ילדים על הפרת חוקי ההעסקה: הרשויות הוציאו 430 התראות מנהליות וגבו 14 קנסות מנהליים, בסך 377,870 ש״ח ($100,000). בנוסף, הרשויות הגישו ארבעה כתבי אישום והטילו 28 קנסות פליליים בסך של 542,000 ש״ח ($144,000) על חלק מהמעסיקים האלה. מעסיקים העסיקו נערים בעיקר בסקטור המזון וכן בסקטורים של בידור ואירוח.

ד. הפליה לגבי העסקה ותחומי עיסוק

חוק שוויון ההזדמנויות בתעסוקה אוסר על מעסיק להפלות נגד מועסקים, קבלנים או אנשים המחפשים תעסוקה על בסיס מגדרי, נטייה מינית, מעמד אישי, גיל, גזע, דת, לאום, ארץ מוצא, דעה, זיקה פוליטית או כושר רפואיי לשירות צבאי. חוק קובע שכר שווה לעובד ולעובדת. "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות" אוסר על הפליה נגד אנשים עם מוגבלות (ראו סעיף 6). החוק אינו אוסר במפורש הפליה על בסיס שפה, אזרחות, מעמד HIV/AIDS, או מחלות מדבקות אחרות. התקנות אוסרות גם על הפליה ביחס לתנאי עבודה, קידום, הכשרה מקצועית, פיטורין או תשלומי פיצויי פיטורין, והטבות או תשלומי פרישה מהעבודה.

החוק מחייב את הנציבות לשוויון הזדמנויות בעבודה לבצע ולאכוף את חוק שוויון הזדמנויות בתעסוקה. הנציבות, שבה יש 26 חברים, כוללת חבר אחד מכל אחד מהארגונים המקדמים זכויות עבודה לערבים מוסלמים, ערבים נוצרים, דרוזים, צ׳רקסים, חרדים, עולים, קשישים, נשים, ויוצאי צבא. בנוסף, צריך להיות לנציבות ייצוג הולם של אזרחים ממוצא אתיופי ואנשים בעלי מוגבלויות. החוק מאפשר קנסות של עד 120,000 ש״ח ($31,700) ללא צורך בהוכחת נזקים הממשלה לא סיפקה פרטים ביחס להפרות של החוק או פעילויות אכיפה (ראו סעיפים 7.ב. ו-7.ה., על הטיפול בעובדים זרים).

ב-4 באפריל בית הדין לעבודה בתל אביב, בהסתמכו על תזכיר של "ידיד בית המשפט" שהוגש על-ידי הנציבות לשוויון הזדמנויות בעבודה, קבע שהאזרח הערבי ישראלי איהב נופל פוטר מעבודתו בסניף "אלבר" כי היה ערבי. בית הדין העניק לנופל סך 80,000 ש״ח כפיצוי.

ה. תנאי עבודה סבירים

שכר המינימום נקבע מדי שנה ב-1 באפריל בגובה 47.5 מההכנסה הממוצעת. שכר המינימום במדינה עלה ל-25.94 ש״ח ($6.86) לשעה והיה מעט פחות לנוער מתחת לגיל 18, המשתכרים בין 70 ל-83 אחוזים משכר המינימום. ב-2015 הרשויות הוציאו 25 התראות מנהליות והטילו 309 קנסות מנהליים על עבירות הקשורות לשכר מינימום, בסך 12,498,810 ש״ח (3.3 מיליון דולר). החוק מתיר שבוע עבודה בן 43 שעות לכל היותר בשכר רגיל וחופשה שנתית משולמת. השכר לשעות נוספות עומד על 125 אחוזים לשעתיים הראשונות, ועל 150 אחוזים לכל שעה נוספת עם הגבלה ל-15 שעות נוספות בשבוע. ב-2013 פסק בית המשפט העליון שהוראות חוקי העבודה לגבי תשלום שעות נוספות אינן חלות על עובדים זרים העובדים כמטפלים המתגוררים בבתיהם של ישראלים קשישים או חולים שבהם הם מטפלים. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה דיווחה שהשכר הממוצע של גבר ערבי ב-2015 היה 46 אחוזים נמוך יותר מזה של גבר יהודי (עד 40 אחוזים פחות ב-2014), והשכר של אשה ערביה היה 43 אחוזים נמוך יותר מזה של אשה יהודיה ב-2014). קו העוני לשנת 2014 הוא הכנסה חודשית של פחות מ-3,077 ש״ח ($815) ליחיד, 4,923 ש״ח ($1,300) לזוג, ו-9,230 ש״ח ($2,440) למשפחה של חמש נפשות, בהתאמה.

שירותי הפיקוח על העבודה ונציגי האיגוד אכפו תקנות עבודה, בריאות ובטיחות במקומות עבודה, אך אילוצי משאבים הגבילו את יכולת האכיפה. סטנדרטים אלה היו בדרך כלל עדכניים והולמים. על-פי חוק עובדים יכולים להרחיק עצמם ממצבים המסכנים את בריאותם או בטיחותם בלי לסכן את העסקתם, והממשלה מגינה על זכות זאת. היה מעט מידע על רמת ההגנה והאכיפה בכלכלה הלא-פורמלית.

על-פי חלק מהארגונים הלא-ממשלתיים, המדינה לא אכפה באופן מלא את חוקי העבודה שלה לגבי עובדים זרים, כולל מבקשי המקלט, והקנסות לא היו מספיקים כדי להרתיע הפרות. עובדים זרים רבים השתכרו משמעותית פחות משכר המינימום. היו אינספור מקרים מתועדים של תנאי מחייה לא נאותים והכפפה לעבודת חוב של עובדים זרים, אבל הרשויות העמידו לדין רק מעסיקים בודדים.

ב-2007 פסיקה של בית המשפט העליון החילה את ההגנות של חוקי העבודה בישראל על מרבית הפלסטינים המועסקים בעסקים ישראלים בגדה המערבית. אך באוגוסט משרד המשפטים הנהיג תקנה לפיה עובדים שאינם אזרחים המועסקים על-ידי חברות ישראליות, בין בגדה המערבית או בישראל, חייבים להפקיד בבית משפט ישראלי סכום כספי כדי להגיש תביעה על זכויות עבודה נגד מעסיק. קבוצות חברה אזרחית כמו Jewish Labor Committee והארגון הלא ממשלתי "קו לעובד" ביטאו התנגדות למכשול זה לנוהגי עבודה הוגנים.

למדינה היו הסכמי עבודה דו-צדדיים עם בולגריה, מולדובה ורומניה להסדרת עמלות גיוס של עובדים זרים בענף הבנייה, והיה לה הסכם עם תאילנד להסדרת עמלות גיוס עבור

עובדים זרים בענף החקלאי. כל תהליך הגיוס של עובדים זרים בענפים אלה תואם רק דרך משרדי ממשלה, וכתוצאה מכך חלה ירידה תלולה בדמי הגיוס ששולמו על-ידי עובדים זרים בענפי הבנייה והחקלאות. אבל דמי גיוס המשיכו להיות נגבים. "קו לעובד" דיווח שעם הגעתם לנמל התעופה הרשויות דרשו מעובדים מתאילנד לשלם $450 לארגון הבינלאומי להגירה ו-$850 לחברות כוח אדם ישראליות. מלבד תכנית פיילוט קטנה עם נפאל ב-2015, לא נחתמו אף הסכמי עבודה דו-צדדיים במגזר הגדול ביותר של עבודת זרים, טיפולי בית, שבו מועסקים אלפי עובדים זרים, מרביתם מהפיליפינים ותת היבשת ההודית.

על-פי ההסכמים העובדים הזרים מקבלים מידע על זכויות העבודה שלהם וכן עותק מתורגם של חוזה העבודה שלהם לפני הגעתם לארץ. כתוצאה מהמודעות הרבה יותר שלהם על זכויותיהם החוקיות וחוב הגיוס הנמוך יותר שלהם, היו יותר עובדים מוכנים לדווח על הפרות בהעסקתם לארגונים לא ממשלתיים או להתפטר מעבודתם ולחזור הביתה לעומת המצב לפני ההסכמים. הממשלה יצרה וסייעה במימון קו חם לעובדים זרים לדיווח על הפרות. ב-2014 התקבלו בקו החם 1,372 תלונות מפועלים בענפי החקלאות והבנייה. גופי אכיפה ממשלתיים חקרו את כל התלונות האלה.

מחקר שערכו ארגונים לא ממשלתיים על תנאי המגורים והעבודה של עובדים זרים בענפי הבנייה והחקלאות המשיך לגלות הפרות של זכויותיהם. ב-2014 הוציאה הממשלה 36 התרעות מנהלתיות וקנס כספי אחד בסך 35,070 ש״ח ($9,280) נגד מעסיקים בענף הבנייה בעקבות תלונות של עובדים זרים על הפרות של חוקי העבודה. "הארץ" דיווח בספטמבר שמ-2011 עד 2015, 29,000 עובדי בניין קיבלו תשלומי פיצוי מהמוסד לביטוח לאומי אחרי שנפצעו באתרי בנייה, כאשר המספר עולה משנה לשנה, לא כולל פציעות שלא דווחו או לא הוכרו על-ידי המוסד. מבין 42 העובדים שמתו באתרי בנייה, הממשלה זיהתה 12 כנובעים מליקויים שאינם בדרך כלל קשורים לבטיחות בעבודה ולבריאות, כגון כשלים הנדסיים.

הפרות של חוקי העבודה על-ידי מעסיקים בענף החקלאות גם המשיכו להיות נפוצים. מחקר שערך הארגון HRW ב-2014 על 1,010 קבוצות נפרדות של עובדים מתאילנד ביישובים חקלאיים שונים מצא שבכולם מלבד אחד המעסיקים סיפקו תנאי מגורים מאולתרים ובלתי הולמים, ובכל היישובים המעסיקים נתנו לפועלים שכר נמוך מדי ושעות עבודה ארוכות מדי מכפי שנדרש בחוק. על-פי רוחב ההפרות מצד מעסיקים והעדר הקנסות המוטלות על-ידי הממשלה נראה שהאכיפה של חוקי העבודה בענפים אלה הייתה רחוקה מלהיות הולמת למרות ההסכמים הדו-צדדיים. ארגון HRW ייחס את כישלון הממשלה באכיפת חוקי העבודה שלה לגבי עובדים זרים מתאילנד לשילוב של גורמים: חלוקה בלתי-נחוצה של תחומי אחריות מוסדרים, משאבים לא מספיקים ליחידות מידע, אי-השלמת מנגנון תלונות תגובתי במשטר מניעה של בדיקות אקראיות, ואי-אכיפה של סנקציות ממשיות שהחוק מטיל על מעסיקים וסוכני כוח-אדם. מספר מפקחי העבודה לא היה מספיק על מנת לאכוף את החוק באופן יעיל.

חלק מהמעסיקים בענף החקלאות הערימו על ההסכם הדו-צדדי עם תאילנד על-ידי גיוס סטודנטים מארצות עניות להשתתף בתכניות לימוד חקלאיות באמצעות הוצאת אשרות לימודים עבורם ואחר כך אילוצם לעבוד בענף החקלאות כשהם הגיעו לארץ. על-פי "קו לעובד", המספר של סטודנטים עובדים כאלה הוכפל מ-2012 עד כ-4,500 במשך השנה. מעסיקים דרשו מהמשתתפים לשלם עמלות גבוהות לאחת משש חברות פרטיות על מנת להשתתף במה שהם האמינו היו תכניות לימודים, אך הרשויות לא פיקחו על תנאי העבודה או המגורים שלהם היות ולא היו להם רישיונות עבודה והם שהו כביכול במדינה לצורך לימודים. בתביעה ייצוגית שהוגשה ביולי 2015 נגד "אגרוסטאדיס", מחלקה של הקואופרטיב החקלאי "גרנות", שהייתה גם פעילה בגיוס עובדים מתאילנד, נטען שהיא עקפה מספר חוקי עבודה וחוקי סטודנטים בישראל באמצעות השיטה הזאת. "אגרוסטאדיס" הכחישה את ההאשמה והתיק נותר פתוח נכון ל-14 בדצמבר.

התעללות או שימוש לרעה בגיוס של עובדים לטיפול ביתי נותרו נפוצים וכללו עמלות גיוס מופרזות ותיאורים כוזבים על תנאי העבודה בחוזי ההעסקה. הסדרים של לינה במקום והיעדר הגנות של חוקי עבודה ופיקוח הוליכו למקרים רבים של תנאי עבודה נצלניים שפגעו בעובדות זרות. ארגונים לא ממשלתיים מקומיים הגישו מאות תלונות בשם מטפלים זרים, כולל טענות בדבר שכר נמוך מדי, אלימות פיזית, הטרדה מינית ותנאי העסקה לא נאותים.

השטחים הכבושים דוח זכויות אדם לשנת 2016

(כולל אזורים הכפופים לסמכות השיפוט של הרשות הפלסטינית)

תקציר מנהלים

על-פי חוק היסוד של הרשות הפלסטינית (רש"פ), יש לרשות הפלסטינית נשיא נבחר ומועצה מחוקקת. לרש"פ דרגות שונות של סמכות באזורים מוגבלים של הגדה המערבית, בשל הנוכחות המתמשכת של כוחות צה"ל; ואין לה כל סמכות על תושבים פלסטינים במזרח ירושלים, זאת לאחר שב-1967 ישראל החילה על מזרח ירושלים את סמכותה ואת חוקיה, ובגלל האיסור הישראלי על פעילות הרש"פ בירושלים. לרשות הפלסטינית יש שליטה אזרחית וביטחונית רק באזורים המכונים אזורי A של הגדה המערבית. לרשות הפלסטינית יש שליטה אזרחית בלבד באזורים המכונים אזורי B, והשליטה הביטחונית בהם משותפת עם ישראל. לרשות הפלסטינית אין סמכות על תושבים ישראלים בגדה המערבית או תושבים פלסטינים באזור C בגדה המערבית (שעליהם יש לישראל שליטה ביטחונית ואזרחית). למרות שחוקי הרשות הפלסטינית חלים ברצועת עזה, לרשות הפלסטינית הייתה סמכות מעטה בלבד ברצועת עזה, שם חמאס מחזיק בשליטה בפועל. ראש ממשלת הרשות הפלסטינית הוא רמי חמדאללה. הנשיא מחמוד עבאס, המכהן מאז שנבחר לארבע שנים ב-2005, מכהן גם כיו"ר אש"ף וכמפקד הכללי של פת"ח. בבחירות 2006 למועצה המחוקקת הפלסטינית, זכו מועמדים בגיבוי חמאס ב-74 מתוך 132 מושבים, בבחירות שככלל עמדו בסטנדרטים דמוקרטיים, אולם המועצה המחוקקת הפלסטינית לא מתפקדת מאז 2007. ב-2007 ביצע חמאס השתלטות אלימה על המתקנים הממשלתיים של הרשות ברצועת עזה, מאז הוא שומר על השלטון בפועל בשטח זה.

הן הרשות והפלסטינית והן הרשויות האזרחיות הישראליות קיימו שליטה אפקטיבית על כוחות הביטחון שלהם. חמאס ממשיך לשלוט בכוחות הביטחון ברצועת עזה.

הפגיעות החמורות ביותר בזכויות אדם היו התקפות טרור פלסטיניות נגד אזרחים ישראלים ואנשי ביטחון, שהרגו שמונה ישראלים במזרח ירושלים ובגדה המערבית. פגיעות משמעותיות בזכויות אדם כללו גם שימוש מופרז בכוח או בכוח קטלני מצד כוחות הביטחון הישראלים במספר תקריות עם אזרחים פלסטינים; מאסר שרירותי ועינויים והתעללות לכאורה, לעתים ללא ענישה, על-ידי גורמים מרובים באזור; הגבלות על חירויות אזרחיות, בייחוד מצד חמאס בעזה; והריסת בתים של פלסטינים על ידי ישראל, ובעקבותיה עקירת התושבים. לתושבים הפלסטינים בשטחים הכבושים יש יכולת מוגבלת לדרוש אחריותיות מהרשויות השליטות על פגיעות כאלה.

בעיות של זכויות אדם בחלקים של הגדה המערבית תחת שליטת הרש"פ כללו התעללות בעצורים ומתן יחס גרוע, מתקני מעצר צפופים, מעצרים ממושכים, והפרת הפרטיות. נמשכו ההגבלות על חופש הביטוי, העיתונות וההתכנסות. היו הגבלות על חופש ההתאגדות והתנועה. שחיתות – במיוחד מתן העדפות לקרובים – אלימות נגד נשים

והפליה חברתית היוו בעיות רציניות. לעתים, לא גינו הרש״פ או כלי התקשורת והמדיה החברתית הקשורים לרש״פ טרור ואימצו כ"שאהידים" את אלה שמתו תוך כדי ביצוע התקפות על אזרחים ישראלים. התעללות בילדים והפליית אנשים עם מוגבלויות היוו אף הן בעיות רציניות. נמשכה הפלייה על רקע העדפה מינית ושל אנשים עם איידס או נשאי איידס. היו הגבלות על זכויות העובדים ומקרים של עבודה בכפייה. עבודת ילדים, כולל עבודה בכפייה, נותרה אף היא בעיה רצינית.

הפרות זכויות אדם תחת החמאס כללו הרג, עינויים, מעצרים שרירותיים והטרדה של מתנגדים, כולל של חברי פתח ושל פלסטינים אחרים בידי כוחות הביטחון, מבלי שתהיה ענישה על מעשים אלה. ארגוני טרור וסיעות מיליטנטיות ברצועת עזה שיגרו מטחי רקטות וירי מרגמות על מטרות אזרחיות בישראל, ועשו זאת בסמיכות לאתרים אזרחיים בעזה. ארגוני זכויות אדם דיווחו שהרשויות החזיקו אסירים בתנאים גרועים במתקני מעצר ברצועת עזה, וחמאס הוציא להורג באופן פומבי ולא חוקי ללא משפט או אחרי הליכים שלא עמדו בסטנדרטים של "משפט הוגן". כמו כן הפר חמאס את הפרטיות. חמאס הגביל מאוד את חופש הדיבור, העיתונות, ההתכנסות, הדת והתנועה של תושבי עזה. הפליית נשים ואלימות במשפחה היוו בעיה חמורה. התעללות בילדים והפליית אנשים עם מוגבלות היוו בעיות רציניות. חמאס עודד תכופות אנטישמיות. נמשכה הפלייה על רקע העדפה מינית ושל אנשים עם איידס או נשאי איידס. נמשכו הגבלות של זכויות עובדים. הייתה עבודה בכפייה, כולל על-ידי ילדים.

כוחות ישראלים הרגו 91 פלסטינים, כאשר אחדים מהם ניסו או ניסו לכאורה לתקוף ישראלים. במספר תקריות כאלה היו דיווחים על פגיעות בזכויות אדם, כולל טענות של מעשי הרג בלתי-חוקיים כחלק מפעילות הרשויות הישראליות. בנוסף, היו דיווחים על התעללות בעצירים פלסטינים, כולל ילדים, בפרט במהלך מעצר וחקירות; על מתקני כליאה צפופים וסגפניים; על הליכי מעצר לא הולמים; על הרס והחרמה של רכוש פלסטיני; על הגבלות על חופש הביטוי, ההתכנסות וההתאגדות; ועל הגבלות קשות על חופש התנועה הפנימי והחיצוני של פלסטינים. אלימות מצד מתנחלים ישראלים נגד פלסטינים המשיכה להיות בעיה, למרות שברמות נמוכות יותר לעומת 2015. חקירות של אלימות מתנחלים על-ידי הרשויות הישראליות הובילו לעתים נדירות להגשת כתבי אישום. הטרדות והתקפות נגד פלסטינים בירושלים על-ידי קבוצות יהודיות קיצוניות רווחו, לפי דיווחים, ומקרים אלה לעתים נדירות הובילו לחקירות או להגשת כתבי אישום. צה״ל וממשלת מצרים הטילו הגבלות חמורות על התנועה הנכנסת והיוצאת מרצועת עזה, והרשויות הישראליות הגבירו את ההגבלות על נסיעות של פלסטינים אל מחוץ לעזה, כולל עבור מקרים הומניטריים, נסיעות לצורך עסקים, מטופלים רפואיים, תכניות דיפלומטיה ציבורית ותכניות חילופי מבקרים בחסות ממשלות זרות, וכן סגל מקומי של ממשלות זרות.

הרשות הפלסטינית והרשויות הישראליות נקטו צעדים לטיפול באי-ענישה או לצמצום פגיעות כאלה, אך נמתחה ביקורת על כך שהחקירות לא היו מספקות ושלא ננקטו צעדי משמעת בנוגע להפרות אלה. אי-ענישה הייתה בעיה עיקרית בשלטון חמאס.

סעיף 1. כבוד האדם ושלמות, כולל חופש מפני:

א. מניעה שרירותית של חיים והרג בלתי חוקי או ממניעים פוליטיים

התקבל דיווח אחד על הרג בלתי-חוקי שביצעו כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית. ב-23 באוגוסט היכו כוחות ביטחון של הרשות הפלסטינית עד מוות את אחמד חלאווה בהיותו במעצר בכלא ג׳נאייד של הרשות הפלסטינית. חלאווה היה החשוד העיקרי בירי למוות של שוטר מהמשטרה האזרחית הפלסטינית ושוטר מכוחות הביטחון הלאומי בשכם שאירע ב-18 באוגוסט. ועדת חקירה של כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית ערכה חקירה על מותו של חלאווה. נכון לדצמבר, החקירה נמשכה.

קבוצות של טרוריסטים פלסטינים ויחידים חסרי זיקה ארגונית ביצעו הריגות בלתי-חוקיות של שמונה אזרחים ואנשי כוחות ביטחון ישראלים בפיגועי טרור בגדה המערבית ובמזרח ירושלים, כהמשך לגל האלימות שהחל באוקטובר 2015. ב-30 ביוני דקר למוות צעיר פלסטיני את הלל אריאל בת ה-13, ישראלית-אמריקנית בעלת אזרחות כפולה בביתה בהתנחלות קריית ארבע שבגדה המערבית. התוקף, מוחמד נאסר מחמוד טראיירה, בן ה-16, דקר ופצע גם איש ביטחון פרטי מההתנחלות, לפני שזה ירה בו למוות.

ב-1 ביולי ירה פלסטיני למוות בישראלי מיכאל מרק בן ה-48 ופצע את אשתו ושני ילדים בהתנחלות עתניאל בגדה המערבית. מאוחר יותר, ב-27 ביולי, ירה צה״ל למוות בחשוד בתקיפה, מוחמד ג׳בארה אחמד אל פקיה בן ה-29, בחילופי אש בעיירה צוריף בגדה המערבית.

היו גם התקפות נגד אזרחים ישראלים ונגד אנשי כוחות הביטחון בירושלים לכל אורך השנה. ב-3 בפברואר, ירו למוות שלושה פלסטינים בשוטר משמר הגבול הדר כהן בן ה-19, ופצעו שניים נוספים על-יד שער שכם בעיר העתיקה. המשטרה ירתה למוות בשלושת המבצעים - אחמד נג׳ה עבד-א-לטיף אבו א-רוב, בן 20; מוחמד אחמד מוחמד כמיל, בן 19; ואחמד נג׳י איסמעיל נאסר, בן 19 - כדי לעצור את המתקפה.

במשך השנה, ירו מיליטנטים מעזה 15 רקטות אל תוך ישראל, על-פי האו״ם והארגון הלא-ממשלתי הבינלאומי Safety Organization, המספר הנמוך ביותר מאז 2005. על-פי התקשורת המקומית, חמאס הוציא להורג באופן בלתי חוקי שלושה אנשים ברצועת עזה על רצח לכאורה, ואדם אחד – חבר בזרוע הצבאית של חמאס – עקב "התנהגות פסולה ובלתי מוסרית", כך נטען. בתי דין צבאיים בשליטת חמאס הוציאו גזרי דין מוות נגד כמה אנשים עקב שיתוף פעולה עם ישראל לכאורה. על-פי חוק הרש"פ, נשיא הרשות הפלסטינית חייב לאשרר כל גזר דין מוות, אך חמאס ביצע את ההוצאות להורג האלה ופסק גזרי דין מוות ללא אישורו של נשיא הרשות הפלסטינית עקב השליטה בפועל של חמאס ברצועת עזה.

במשך השנה, הרגו כוחות ישראלים 91 פלסטינים בגדה המערבית ובירושלים, שחלקם ניסו או ניסו כביכול לתקוף ישראלים. במקרים מסוימים, היו דיווחים על שימוש אפשרי של

כוחות הביטחון הישראלים בכוח מופרז נגד אזרחים פלסטינים, בעיקר במשך תקיפות או תקיפות לכאורה נגד אנשי כוחות הביטחון הישראלים, או כחלק מהשימוש שעושים כוחות הביטחון הישראלים באש חיה ובכדורי פלדה מצופי גומי כדי להתמודד עם מפגינים אלימים או במחסומים ובמשך פעילויות בטחוניות. במקרים מסוימים, לא היוו הפלסטינים שנהרגו איום על חיים, והארגונים הלא-ממשלתיים פרסמו דו״חות מרובים שבהם נטען שכוחות ביטחון ישראלים ביצעו הריגות בלתי חוקיות. חלק מההרוגים בגדה המערבית ובירושלים היו קטינים.

ב-24 במרץ, ירה למוות חייל צה״ל אלאור אזריה בעבד-אלפתאח אל-שריף אחרי שזה דקר חייל בשכונת תל-רומיידה בחברון, בסמוך להתנחלות ישראלית באותו שם. על-פי קטע וידיאו שהושג על-ידי הארגון הלא-ממשלתי "בצלם" ולפי עדי ראייה, נראה שהחייל ירה באל-שריף בראשו אחרי שהוא שכב פצוע וחסר תנועה על הקרקע. אמנסטי אינטרנשיונל פרסם גם הצהרה שהירי באדם פצוע וחסר יכולת לפעול היה בלתי מוצדק. צה״ל, על-פי דיווחים, שקל להאשים את אזריה ברצח, ואז הוריד את האישום להריגה. נכון לדצמבר, המשפט נמשך.

ב-20 ביוני, ירו אנשי כוחות הביטחון הישראלים במכונית של צעירים פלסטינים, הרגו את מחמוד בדרן בן ה-15 ופצעו ארבעה אחרים מהלך חיפוש אחר חשודים פלסטינים שלפי הדיווח זרקו אבנים ובקבוקי תבערה על כלי רכב ישראלים בכביש 443. ארגונים לא ממשלתיים לזכויות אדם מתחו ביקורת נגד פעולות של כוחות הביטחון הישראלים ונוהלי הפתיחה באש שלהם, וטענו שהרשויות היו יכולות לעצור את המכונית ולערוך בה חיפוש. נכון לדצמבר, חקירת הפרקליט הצבאי הראשי הישראלי במקרה עדיין הייתה בעיצומה.

ב-16 באוגוסט, ירו חיילי צה״ל למוות במוחמד יוסף סאבר אבו השהש ופצעו עוד 32 פלסטינים במהלך פשיטה במחנה הפליטים אל-פוואר. דובר צבאי ישראלי אמר שהפלסטינים זרקו אבנים, בקבוקי תבערה, ומטעני נפץ מאולתרים על החיילים, והם הגיבו באמצעים לפיזור הפגנות, כולל ירי של כדורים בקוטר 0.22. על-פי "בצלם", טיפסו אבו השהש ונערים אחרים על גג כדי לזרוק אבנים על חיילים ששהו על גג סמוך. אך חקירה של "בצלם" ציינה שכוחות ביטחון ישראלים ירו ירי קטלני באבו השהש כשהוא יצא מביתו ולא היווה סכנה לחיילים באותו זמן.

לפי דיווחים, השימוש שעשו כוחות הביטחון ישראלים בתחמושת חיה מקליבר נמוך, שהייתה מיועדת לשמש כטקטיקה פחות מקטלנית, פצע קשה או הרג פלסטינים בגדה המערבית. פלסטינים דיווחו שכוחות ביטחון ישראלים כיוונו בזדון אל הגפיים התחתונות של מפגינים תחמושת חיה מסוג 0.22 קליבר כדי לפזר הפגנות אלימות ולהגיב לזורקי אבנים או זורקי אבנים כביכול. באוגוסט, ירו ופצעכוחות ביטחון ישראלים ו לפחות 15 פלסטינים בברכיהם או ברגליהם בעת פעילות ביטחונית במחנה הפליטים דהיישה בבית לחם. בפשיטה אחרת בדצמבר ירו ופצעו כוחות ביטחון ישראלים ארבעה פלסטינים ברגליהם אחרי שנער זרק אבנים ובקבוקים ריקים על חיילים. מאז 2015 ירו למוות אנשי

כוחות הביטחון בארבעה פלסטינים לפחות, כולל קטין אחד, בראשם או בגופם, בכדורים מקוטר נמוך.

הפרקליט הצבאי הראשי ומנגנון בירור מטכ"לי, כעת בראשות האלוף יצחק איתן, המשיכו לבדוק תקריות שהתרחשו במהלך פעולות איבה בין ישראל לחמאס ולקבוצות חמושות אחרות בעזה ב-2014. ב-24 באוגוסט פרסם הפצ״ר את העדכון החמישי על חקירת המלחמה בעזה מ-2014, מבצע "צוק איתן", שבו נהרגו 1,462 אזרחים פלסטינים. מבין 360 תקריות שדווחו לרשויות הישראליות, פתח הפצ״ר חקירות בקשר ל-31 "מקרים חריגים" והוציא כתבי אישום בשלושה מקרים, על ביזה. הוא סגר 80 מקרים ללא חקירה וסגר 13 נוספים ללא אישומים אחרי שחקירתם הושלמה. כמעט שלושה רבעים מהמקרים נותרו תחת חקירה שנתיים מסיום המלחמה. ארגוני זכויות אדם ביטאו הסתיגויות חריפות בקשר להיקף, לשיטות ולעצמאות של חקירות הפצ״ר.

ארגונים לא ממשלתיים המשיכו להאשים את ישראל בשימוש בכוח לא מידתי וירי ללא הבחנה נגד האיום של רקטות או מרגמות שנורו מרצועת עזה, מה שהוביל לפי הטענות לפגיעה בלתי הכרחית ומופרזת באזרחים במבצע "צוק איתן". במאי פרסם "בצלם" דוח שניתח 2,202 מקרי מוות של פלסטינים שהתרחשו במהלך מעשי האיבה ביולי ובאוגוסט 2014, שבו הסיק ש-63 אחוזים (1,394) מההרוגים, כולל 526 ילדים, לא היו לוחמים.

ארגונים לא-ממשלתיים ומשקיפים אחרים תיארו גם את תגובת צה״ל לירי של רקטה ששיגרו מיליטנטים פלסטינים ב-21 באוגוסט ושנחתה בשדרות כ"בלתי מידתית". בתגובה לירי הרקטה, ערכו כוחות ישראלים 11 תקיפות מהאוויר וירו 23 טילים. צה״ל גם ירה 37 פגזים מטנקים. כתוצאה מתקיפות אלה נפצע פלסטיני אחד.

ממשלת ישראל יזמה מדי פעם התקפות נגד מטרות ספציפיות ברצועת עזה ובתגובה לרקטות וירי מנשק קל ששיגרו קבוצות מיליטנטיות אל תוך ישראל. כוחות קרקע של צה״ל, טנקים, אניות, כלי טיס ונשק המכוון בשלט רחוק ירו על פלסטינים בתוך רצועת עזה. על-פי "בצלם" הרגו התקפות אלה פלסטינים שהשתתפו במעשי האיבה, פלסטינים שלא השתתפו במעשי האיבה, ופלסטינים מסוימים שהיו מטרות לחיסול ממוקד. ב-12 במרץ נהרגו ילד בן 10 וילדה בת 6 כאשר ביתם התמוטט בעקבות תקיפה אווירית ישראלית שכוונה נגד עמדה צבאית של חמאס סמוכה לביתם; התקיפה האווירית הייתה בתגובה לירי רקטות מעזה אל דרומה של ישראל.

נתקבלו גם דיווחים רבים על כוחות ישראליים שהרגו פלסטינים באזורים מוגבלים ברצועת עזה. ישראל הזהירה שוב ושוב את הפלסטינים שהם מסתכנים בירי נגדם אם הם ייכנסו ל"אזור חיץ" ברוחב של כ-300 מטר מגדר הגבול פנימה אל שטח רצועת עזה. ב-15 בינואר, ירו למוות חיילי צה״ל בשני פלסטינים שזרקו אבנים על-יד גדר הגבול ממזרח למחנה הפליטים אל בורייג׳. ב-5 במאי ירה צה״ל פגזי טנקים על עמדת תצפית של חמאס והרג אישה בת 54 בתגובה לירי של מיליטנטים פלסטינים שירו פגזי מרגמות על

חיילי צה״ל. כוחות ישראליים, על-פי הדיווח, אכפו לעתים מזומנות את "אזור החיץ" על-ידי ירי אל פלסטינים שהגיעו ממרחק רב יותר מהגדר.

ב. היעלמויות

בגדה המערבית לא היו דיווחים על היעלמויות ממניעים פוליטיים, אך חלק מהעצירים הגישו תלונות נגד הוועדה העצמאית לזכויות אדם של הרשות הפלסטינית בטענה שמעצרם היה שרירותי. ברצועת עזה, עצרו פעילי הזרוע הביטחונית של חמאס אנשים מחוץ לתהליך המשפטי, על סמך השתייכותם הפוליטית. המידע בנוגע למקום הימצאם ולרווחתם של העצירים לא היה זמין באופן עקבי או אמין, וחמאס מנע מרבים מן העצורים הליכים חוקיים וגישה למשפחה ולייעוץ משפטי. לא היה מידע חדש על ההיעלמות ב-2014 וב-2015 של שני אזרחים ישראלים שחצו את הגבול ונכנסו לעזה, ושחמאס - על-פי דיווחים - עצר אותם והחזיק בהם בלי לאפשר להם ליצור קשר עם איש.

ג. עינויים וסוגים אחרים של יחס ועניישה אכזריים, לא אנושיים או משפילים

חוק יסוד של הרש"פ אוסר על עינויים או על שימוש בכוח נגד עצירים; אולם קבוצות בינלאומיות ומקומיות לזכויות אדם דיווחו שעינויים והתעללויות המשיכו להוות בעיה. למרות המחויבות של הנשיא עבאס לחקור דיווחים על עינויים בדו״ח של הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם, לא ערך משרד הפנים של הרשות הפלסטינית אף חקירה במשך השנה. קצינים של כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית השתתפו לאורך השנה במפגשי הכשרה של הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם בנושאי זכויות אדם והשימוש בכוח.

עצירים פלסטינים המוחזקים על-ידי כוחות הביטחון של הרש״פ הגישו לנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם תלונות על התעללות ועינויים. הדיווחים על התעללות על-ידי הרש״פ בגדה המערבית כללו אילוצם של אסירים, כולל אנשים שהואשמו בקיום קשרים עם חמאס, לשבת בתנוחות מכאיבות לפרקי זמן ממושכים, מכות, אגרופים, הלקאות, איומים ולחץ פסיכולוגי. משקיפים בלתי תלויים ציינו שההתעללות לא הייתה שיטתית ולא בוצעה דרך קבע בבתי הכלא של הרש״פ, אם כי חלק מהאסירים סבלו מהתעללות במהלך מעצרם או חקירתם. מחלקת מרכזי העניישה והשיקום של הרש״פ שבסמכות משרד הפנים המשיכה לקיים מנגנון לבחינת תלונות על התעללות באסירים בבתי כלא אזרחיים, אך לא דיווחה על התעללויות באסירים מצד הסגל.

עצירים שהוחזקו על-ידי חמאס הגישו תביעות על עינויים והתעללות לנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם. ארגונים אחרים לזכויות אדם דיווחו שהביטחון הפנימי של חמאס, יחידת הסמים של "כוח המשטרה האזרחית" ובלשי "המשטרה" עינו עצירים. יחידות למלחמה בסמים השתמשו לפי הדיווח בעינויים ובהתעללות כדי לחלץ הודאות. "משמר זכויות האדם" דיווח שברצועת עזה היכו או בעטו אנשי ביטחון בפועל בעצירים, מנעו מהם שינה או מזון נאות, התיזו עליהם מים חמים וקרים, והכריחו אותם להישאר בתנוחות לא נוחות במשך שעות ארוכות. "משמר זכויות האדם" דיווח גם על טענות שהזרוע הצבאית

של חמאס ביצעה עינויים, כולל תלייה מהתקרה והכאות חמורות. על-פי דיווחים, חמאס עשה מעט מאוד, אם בכלל, כדי לחקור דיווחים על עינויים; ודיווחים ותיעוד על התעללויות היו מוגבלים בשל חששם של הקורבנות מנקמה, ומשום שלארגונים לא ממשלתיים ולרש״פ אין גישה לאסירים ברצועת עזה.

ארגוני זכויות אדם כמו הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל והאגודה הבינלאומית לזכויות הילד - סניף פלסטין דיווחו ש"שיטות חקירה פיזיות" המותרות בחוק הישראלי ושמשמשות אנשי ביטחון ישראלים נגד עצירים ביטחוניים פלסטינים בגדה המערבית ובירושלים עשויות להיחשב כעינויים. השיטות כללו הכאות, אילוץ אדם להישאר בתנוחה מכאיבה למשך משכי זמן ארוכים, ולחץ מכאיב של אזיקים או ריסונים אחרים המופעל על האמות. נושאי תפקידים ישראלים אמרו שהם אינם משתמשים בטכניקות היכולות להיחשב כעינויים. ארגונים לא ממשלתיים ישראליים ופלסטיניים המשיכו לבקר שיטות אלה ונוהלי עיכוב אחרים בישראל שהם סיווגו כהתעללות, כולל בידוד מתמשך, מניעת שינה, חוסר מזון, חשיפה לאיתני הטבע והתעללות נפשית כגון איומים לחקור בני/בנות זוג, אחאים או הורים קשישים, או להרוס את בית המשפחה.

רשויות ישראל משתמשות על-פי דיווחים בשיטות דומות ביחס לקטינים פלסטינים. והאגודה הבינלאומית לזכויות הילד - סניף פלסטין וארגונים לא ממשלתיים אחרים טענו ששירותי ביטחון ישראלים המשיכו להתעלל, ובמקרים מסוימים אף לענות, כדי לחלץ הודאות מקטינים שעצרו לעתים קרובות בחשד ליידוי אבנים או מעשי אלימות אחרים. השיטות כללו מכות, איזוק ידיים ממושך, איומים, הפחדה ובידוד. בדצמבר פרסם הארגון **Military Court Watch** (**MCW**) הערת תחקיר שעל-פיה ל-90 אחוז מהילדים הפלסטינים שנעצרו על-ידי צה״ל במהלך השנה נכבלו הידיים, ל-84 אחוזים קשרו את העיניים, 58 אחוזים עברו התעללות פיזית ומ-91 אחוזים נמנעה גישה לעורך דין לפני שתוחקרו. על-פי נתונים של השב״ס, נכון לאוגוסט החזיקו כוחות ביטחון ישראלים במעצר 319 פלסטינים בין הגילאים 12 ל-17 – עלייה של 82 אחוזים לעומת הממוצע החודשי ב-2015. MCW דיווח שהסטטיסטיקה הרשמית כנראה המעיטה במספר הקטינים שנעצרו ובדרך כלל לא כללה קטינים שנעצרו על-ידי הצבא וששוחררו תוך מספר שעות או יממה – מספר שכנראה היה ניכר ושכלל ילדים מתחת לגיל האחריות הפלילית.

תנאים בבתי כלא ובמרכזי מעצר

התנאים הפיזיים הכלליים בבתי כלא ובמתקני מעצר בגדה המערבית היו על-פי הדיווח גרועים. מחלקת מרכזי הענישה והשיקום של הרש״פ שבסמכות משרד הפנים המשיכה לקיים מנגנון לבחינת תלונות של התעללות באסירים בבתי כלא אזרחיים, אך לא דיווחה על התעללויות באסירים מצד הסגל.

התנאים הבסיסיים בבתי כלא ברצועת עזה עמדו בדרך כלל בצרכים המינימליים; לדוגמה, היו מקלחות ומקומות לינה. אך התנאים היו גרועים על-פי דיווחים; לדוגמה, תאי הכלא היו צפופים מדי.

התנאים במרכזי הכליאה של צה״ל לאסירים ביטחוניים נטו לעמוד פחות בסטנדרטים הבינלאומיים מבתי כלא אזרחיים בישראל.

ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שבמתקני כליאה ברשות הפלסטינית, בישראל ובעזה היו חסרים מתקנים הולמים וטיפול רפואי של מומחים לעצירים ולאסירים נכים.

תנאים פיזיים: מספר בתי כלא ברשות הפלסטינית המשיכו להיות צפופים וחסרי מערכות אוורור, חימום, קירור ותאורה העומדים בסטנדרטים בינלאומיים. בכמה מבתי הכלא היה חסר מרחב מספק למתן שירותי תכניות ופנאי. הרשויות לא דיווחו על מקרי מוות בגין תנאים קשים בבתי כלא של הרש״פ. הרשויות לעתים החזיקו קטינים זכרים יחד עם אסירים זכרים בוגרים. בשירותי הביטחון נעשה שימוש במתקני כליאה נפרדים. התנאים לנשים ולגברים היו זהים; אולם בכמה ממרכזי הכליאה לנשים היה פחות מרחב לפעילות באוויר הצח.

בכמה מתקנים ממשלתיים בישראל, כגון מתקן הכליאה עופר, מרחב המחייה לאסיר היה קטן והגיע רק לכדי 1.4 מ״ר לאדם. ארגונים לא ממשלתיים ציינו כי נראה שהרשויות עשו שימוש בתנאים ירודים או חשיפה לאיתני הטבע בתור שיטת חקירה או הפחדה. האסירים המשיכו להתלונן על ליקויים בטיפול הרפואי. הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, האגודה הבינלאומית לזכויות הילד – סניף פלסטין וה-MCW ציינו שברוב הדיווחים, התעללות או תנאים לקויים אירעו במהלך המעצר והחקירה, בדרך כלל במהלך 48 השעות שלאחר המעצר.

הרשויות עצרו את רוב העצירים הפלסטינים שנעצרו על-ידי כוחות הביטחון הישראלים בשטחים הכבושים מחוץ לתחומם, בישראל. על-פי מקורות של ארגוני זכויות אדם, העבירו והחזיקו רשויות הממשל הישראלים לפחות 7,000 עצירים פלסטינים, או ממוצע של 84 אחוזים מכל האסירים בגדה המערבית, בבתי כלא ישראלים בתחומי הקו הירוק.

מינהל: ניהול הרשומות על-ידי הרש״פ בגדה המערבית היה משביע רצון והמידע נשמר במחשבים על-ידי מחלקת מרכזי הענישה והשיקום, אבל הגישה לרשומות לא הותרה לציבור. על-פי החוק, כל אדם שנדון לתקופת מאסר שאינה עולה על שלושה חודשים רשאי לעתור לתובע הכללי של הרש״פ בבקשה לעבוד מחוץ לכלא במקום לרצות את עונשו בכלא, אלא אם כן גזר דינו מונע אפשרות זו. על אף שהחוק מתיר זאת, למערכת המשפט לא הייתה היכולת ליישם הליך כזה. נציגי תלונות הציבור אינם יכולים לפעול בשם אסירים, והנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם מילאה תפקיד זה. הרש״פ חקרה תלונות על יחס גרוע.

מעט מידע היה זמין בנוגע לניהול בתי הכלא ברצועת עזה.

הרישומים שניהלו השלטונות הישראליים בגדה המערבית היו לעתים בעברית בלבד, ולכן לא היו נגישים לציבור הפלסטיני. לא היו דיווחים על שיפור בניהול הרשומות. היה בנמצא נציב תלונות ציבור. הותרו ביקורים לאסירים שבשליטת ישראל. קבוצות לזכויות אדם

דיווחו שלמשפחות של אסירים פלסטינים, בייחוד מעזה, הייתה יכולת מוגבלת בלבד לבקר אסירים בבתי כלא בתוך ישראל עקב מיקומם של בתי הכלא והיעדרם של היתרי כניסה עבור מרבית הפלסטינים. ככלל, החזיקו הרשויות 84 אחוזים מהעצירים הפלסטינים הבוגרים וכ-60 אחוזים מהקטינים מהגדה המערבית בבתי כלא בישראל במקום בגדה המערבית.

ארגונים לא ממשלתיים טענו שקיימת הימנעות שיטתית מחקירת טענות שהגישו פלסטינים שהוחזקו במתקני חקירה ומעצר ישראלים שונים על התעללות. הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל דיווח שלמרות שהוא הגיש למעלה מ-1,000 תלונות מאז 2001 לגבי השימוש בעינויים בחקירות של כוחות ביטחון ישראליים – כולל טענות על הכאות, מניעת שינה, החזקה בתנוחות מלחיצות, והתעללות מינית – אף תלונה על עינויים לא הובילה לחקירה פלילית, להעמדה לדין או להרשעה. הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל טען שממשלת ישראל דחתה דרך קבע תלונות על התעללות בעקבות חקירה ראשונית בידי עובד שב״כ. מתקני השב״כ הוחרגו מביקורות של גורמים בלתי תלויים. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שחקירות על התעללויות מצד צה״ל והמשטרה היו איטיות ולא יעילות; הן הוליכו להעמדה לדין רק לעתים רחוקות. מבין 154 תלונות שהוגשו על-ידי הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל בין 2007 ל-2015 לגבי אלימות של צה״ל נגד עצירים בגדה המערבית, הובילו שתי תלונות כאלה להגשת כתב אישום נגד חייל באשמת תקיפה.

<u>ניטור עצמאי:</u> הרש״פ התירה ככלל לנציגי הצלב האדום להיפגש עם עצירים ואפשרה לערוך ביקורות דרך קבע לבדיקת תנאי הכלא, בכפוף לדפוסים הסטנדרטיים של הצלב האדום. קבוצות למען זכויות אדם, ארגונים הומניטריים ועורכי דין ציינו כי, כמו בשנים קודמות, היו קשיי נגישות לאסירים מסוימים, תלוי בארגון הביטחוני שניהל את המתקן.

הצלב האדום וארגונים הומניטריים אחרים ערכו ביקורי ניטור אצל חלק מן האסירים ברצועת עזה, אולם רשויות חמאס לא התירו לנציגיו לבקר עצירים ואסירים חשובים.

ממשלת ישראל התירה ביקורים של פקחים בלתי תלויים למען זכויות אדם. הממשלה התירה לצלב האדום לנטר את התנאים בבתי כלא בכפוף לדפוסים הסטנדרטיים שלו. ארגונים לא ממשלתיים שלחו נציגים שייפגשו עם אסירים, כולל שובתי רעב, ויבדקו את תנאי הכלא, מרכזי הכליאה ומתקני צה״ל, למעט מתקני כליאה וחקירה של השב"כ, שכן אסירים ומתקנים ביטחוניים נותרו לא נגישים למנטרים בלתי תלויים. אולם ארגונים לא ממשלתיים כמו "רופאים לזכויות אדם סניף ישראל" מתחו ביקורת על הרשויות הישראליות על סירובן להרשות לרופאים עצמאיים לבקר אסירים שובתי רעב אם ביקורים של הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום ניטרו גם את האסירים האלה, וכן על סירובן לשחרר את התיקים הרפואיים של אסירים אלה. משפחות של עצירים וקבוצות לזכויות אדם דיווחו על עיכובים וקשיים שגרמו הרשויות בישראל לקבלת גישה לעצירים ספציפיים. הם דיווחו גם על העברות של עצירים ללא הודעה וטענו שהרשויות השתמשו לעתים בנוהגים כאלה לשם הענשת אסירים ששבתו רעב.

באוגוסט דיווח הצלב האדום על סדרה "חסרת תקדים" של הפגנות שהיו לעתים אלימות מחוץ למשרדי הארגון במזרח ירושלים. קבוצות של פלסטינים הפגינו נגד מה שהן תפסו כהימנעותו של הצלב האדום מלתמוך בשובתי רעב פלסטיניים, וכן על צמצום מספר הביקורים המשפחתיים אצל אסירים גברים מפעמיים בחודש לפעם אחת בחודש. הצלב האדום דיווח על פיגוע הצתה נגד שני כלי רכב רשמיים שלו וסגר לזמן קצר את משרדיו במזרח ירושלים עקב איומים על אנשי הסגל שלו.

ד. כליאה או מעצר שרירותיים

החוק הפלסטיני אוסר מאסר ומעצר שרירותיים, ותובעי הרש"פ בדרך כלל האשימו חשודים תוך זמן קצר כמילוי דרישה הנחוצה על מנת לעצור אותם. אלא שלעתים קרובות לא הובילה מערכת המשפט הפלילי של הרש"פ למשפט מיידי ומהיר. היו גם מקרים של מעצר ללא הגשת כתבי אישום או העמדה למשפט של עצירים ביטחוניים מסוימים שהיו במשמורת של כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית. ב-6 בספטמבר הורה בית משפט שלום ברשות הפלסטינית לרשות לשחרר שישה עצירים שהוחזקו ללא משפט מאז מרץ, שאותם האשימו הרשויות בקשירת קשר לביצוע התקפת טרור נגד ישראלים. חלק מהארגונים הלא ממשלתיים אמרו שהעצירים טענו שהרשויות עינו אותם כדי שיודו באישומים.

חמאס טען גם שהרשות הפלסטינית עצרה שוב ושוב אנשים במשך השנה על סמך זיקתם לחמאס בלבד, בייחוד בחיפושים ביטחוניים אחר אנשים בעלי פרופיל גבוה בתקופה שקדמה לבחירות העירוניות שתוכננו לאוקטובר (שהרשות הפלסטינית דחתה מאוחר יותר לתאריך לא ידוע). חמאס נהג על-פי דיווחים לבצע מעצרים שרירותיים רחבי היקף ברצועת עזה, בפרט של חברי פת"ח, פעילי חברה אזרחית, עיתונאים ואחרים שהואשמו בהעברת ביקורת על חמאס. נושאי תפקידים בפת״ח טענו לפני התקשורת שחמאס חטף, איים ועצר מספר חברי פת״ח שעבדו על הבחירות העירוניות ברצועת עזה לפני הדחייה של הבחירות לתאריך לא ידוע.

החוק האזרחי הישראלי מספק אמצעי הגנה נגד מעצר וכליאה שרירותיים, אך אמצעי הגנה מרכזיים אינם חלים על עצירים ביטחוניים פלסטינים. המשפט הצבאי הישראלי מכפיף עצירים בטחוניים פלסטינים לשיפוטו, מה שמאפשר מעצר של שמונה ימים לפני הופעה לפני בית משפט צבאי. אין דרישה שעציר יראה עורך דין לפני החקירה, הליך שעלול להימשך שבועות. התקופה המרבית לפקודת מעצר למשך תקופת החקירה, על-פי המשפט הצבאי, היא 90 יום; עם זאת, אם הדבר נחשב נחוץ על-ידי כוחות הביטחון הישראלים, הרשויות יכולות לחדש את המעצר ללא הגבלת זמן. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהרשויות החזיקו לעתים אנשים שעברו חקירות בניתוק תקשורתי למשך מספר שבועות. ממשלת ישראל הכחישה טענות אלה. הרשויות יכולות להחזיק עצירים ביטחוניים אחרי חקירתם ללא משפט למשך ששה חודשים, שאותם ניתן להאריך על-פי הוראה ל"מעצר מנהלי" שנותן מפקד צבאי. אירעו מקרים של מניעת ביקורי משפחות,

מניעת גישה לרופאים חיצוניים או לגורמים אחרים שאינם שייכים לשב"כ, לצה"ל או לשירות בתי הסוהר.

תפקיד המשטרה ומנגנון הביטחון

במרכזי אוכלוסייה פלסטינים בגדה המערבית, בעיקר באזורי A כפי שהוגדרו בהסכמי אוסלו, שבהם חיים 55 אחוזים מהאוכלוסיה הפלסטינית על בערך 18 אחוזים משטח הגדה המערבית, לרשות הפלסטינית יש אחריות פורמלית לביטחון ולשליטה אזרחית. אך מאז 2002, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, ערכו כוחות ביטחון ישראלים באופן סדיר פעילות ביטחונית בערים בשטחי A, לעתים ללא תיאום עם כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית. פלישות אלה התגברו עם התפרצות האלימות שהחלה באוקטובר 2015 ונמשכו בדרגה נמוכה יותר לאורך כל השנה. בשטחי B בגדה המערבית, המכילים 41 אחוזים מהאוכלוסייה על בערך 21 אחוזים מהשטח, מרביתם כפרים פלסטינים קטנים שטחים חקלאיים, לרשות הפלסטינית יש שליטה אזרחית, אך ישראל והרשות הפלסטינית מקיימות שליטה ביטחונית משותפת. באזורי C, שבהם יש התנחלויות ישראליות, מתקנים צבאיים ו-4 אחוזים מהאוכלוסיה הפלסטינית בכפרים קטנים, שטח חקלאי ושטחים פתוחים, ישראל מקיימת שליטה אזרחית וביטחונית מלאה על בערך 61 אחוז מהשטח.

שישה כוחות ביטחוניים של הרש"פ פעלו בגדה המערבית. רבים מהכוחות הביטחוניים כפופים לפיקוח התפעולי של משרד הפנים של הרש"פ ונשמעים להנחיות ראש הממשלה. המשטרה האזרחית של הרשות אחראית בראש ובראשונה לשיטור במגזר האזרחי והקהילתי. כוח הביטחון הלאומי עורך פעולות ביטחוניות משטרתיות באופיין בנסיבות החורגות מן היכולות של משטרה אזרחית. סוכנות המודיעין הצבאי מטפלת במודיעין ובעניינים פליליים כולל תלונות על התעללות הנוגעות לאנשי כוחות הביטחון של הרש"פ. סוכנות המודיעין הצבאי אחראית על חקירת האשמות בדבר התעללות ושחיתות הנוגעות לכוחות הביטחון של הרש"פ, וביכולתה להעביר מקרים לטיפולו של בית המשפט. שירות המודיעין הכללי אחראי לאיסוף מודיעין חיצוני ולמבצעים; ארגון הביטחון המסכל אחראי הן לאיסוף מודיעין פנימי והן לחקירות הקשורות לביטחון הפנימי (לדוגמה, לוחמה בטרור, הפרות הנוגעות לכלי נשק, והלבנת הון). המשמר הנשיאותי מגן על מתקנים ומספק הגנה בביקורי נכבדים. באופן כללי, כוחות הביטחון הפלסטיניים המשיכו להפגין רמות ביצוע מקצועיות, בייחוד בשמירת הסדר בהפגנות שנערכו בימים בעלי משמעות לאומית לפלסטינים, כגון יום ה"נכבה" ויום ה"נכסה", וכן לאורך התקופה של מתחים גוברים והפגנות החל מהרבעון האחרון של 2015. הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם המשיכה לדווח על התעללות ועינויים מצד כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית.

הרש"פ נקטה אמצעים משמעותיים להכנסת נשים לכוחות המשטרה בגדה המערבית שיאפשרו לכוחות המשטרה לחצות את המחסומים החברתיים בנושא מגדר. מתוך 7,798 שוטרים במשטרה האזרחית של הרשות הפלסטינית, 335 היו נשים. נשים במשטרת הרש"פ יכולות לערוך חיפוש מתחת לבגדיהן של נשים כדי לאתר הברחות. ב-2014 הקים

המשמר הנשיאותי של הרשות הפלסטינית את שלוחת הנשים של הביטחון המיוחד, היחידה המבצעית הראשונה לנשים בכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית.

הרשות הפלסטינית המשיכה במאמציה למנוע מבתי משפט של המגזר הביטחוני להעמיד לדין אזרחים.

הרש״פ הקפידה לפקח ביעילות על כוחות הביטחון ועשתה שימוש במנגנונים לחקירה ולענישה של מעשי התעללות ושחיתות. בספטמבר 2015 היכו אנשי המשטרה האזרחית הפלסטינית וכוחות הביטחון הלאומי מפגין פלסטיני בשעה שמנעו מקבוצה של מפגינים להגיע לנקודת ביקורת ישראלית באזור בית לחם. הרשויות הרשיעו שישה אנשי ביטחון של הרשות הפלסטינית בהכאות וגזרו עליהם תקופות מאסר של חודש וחצי. ב-2 באוגוסט היכו כוחות ביטחון של הרשות הפלסטינית לפחות חמישה מפגינים בעת פיזור קבוצת מפגינים במחוז טול כרם. על-פי התקשורת המקומית, חלק מהמפגינים זרקו אבנים על אנשי הביטחון. הרשות הפלסטינית הקימה ועדה לחקירת המקרה. ב-23 באוגוסט היכו למוות אנשי כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית את הפלסטיני אחמד חלאווה, שהיה במעצר בכלא ג׳נייד. הרשויות ביקשו את חלאווה בעקבות ירי שהרג שני קצינים מכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית ב-18 באוגוסט. עד ספטמבר הקימה הרשות הפלסטינית ועדה לחקירת מותו של חלאווה, ונכון לדצמבר החקירה נמשכה.

ברצועת עזה, שמרו כוחות חמאס על שליטה בפועל. מדיווחי עיתונים וארגונים לא ממשלתיים עולה שחמאס אכף פיקוח מחמיר בכל מגזרי החברה. עם זאת, טרם נפטרה בעיית האי ענישה ברצועת עזה. היו מקרים רבים שבהם כוחות חמאס לא הצליחו להרתיע אלימות כגון התקפות של רקטות אל שטח ישראלי.

נמשכה הנוכחות של רשויות ישראל בגדה המערבית באמצעות הצבא, השב״כ, המשטרה ומשמר הגבול. רשויות ישראל נקטו כמה צעדים כדי לחקור ולהעניש התעללות ושחיתות, אולם היו כמה דיווחים על מקרי התעללות שבהם לא ננקטו צעדי ענישה (ראו סעיף 1.א.). צה״ל המשיך לפתוח חקירות באופן אוטומטי לגבי טענות על התעללות באנשים שהוחזקו במעצר על-ידי המשטרה הצבאית. ארגונים לא ממשלתיים אמרו שחקירות אוטומטיות חלו רק לגבי חלק מהפעילות הצבאית בגדה המערבית, אך לא על דיווחים מצד פרטים על התעללויות במעצר. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהבעיה של אי ענישה בקרב כוחות הביטחון הישראלים נותרה על כנה, בחלקה כי המנגנונים לחקירת טענות כאלה לא היו אפקטיביים. דיווחים על התעללות מופנים למשרד היועץ המשפטי; הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל דיווח על התעלמות שיטתית של הרשויות מטענות התעללות. במאי הודיע "בצלם" שיפסיק להפנות תלונות של פלסטינים על התעללות או פגיעה על-ידי צה״ל אל חוקרים צבאיים ישראלים ולפצ״ר, עקב רצונם להימנע מתרומה למה שהם קראו העמדת פנים כאילו קיימת בגדה המערבית מערכת לאכיפת החוק. בדו״ח "עלה התאנה של הכיבוש: מערכת אכיפת החוק הצבאית כמנגנון טיוח" העביר "בצלם" ביקורת על פגמים מתמשכים בתהליכי החקירה והפיקוח של רשויות צה״ל, ושיעור של שלושה

אחוזים בלבד של חיילים שהואשמו בתגובה ללמעלה מ-700 תלונות על התעללות שהוגשו מאז 2000.

ארגונים לא ממשלתיים גם מתחו ביקורת על תהליכי אחריותיות ישראלים ועל מאמצים לחקירת מקרים של הרג אזרחים. על-פי "בצלם", ב-2011 ישראל החלה לחקור כל מקרה שבו הרגו חיילי צה״ל בגדה המערבית אזרחים שלא השתתפו במעשי איבה. נכון לאוגוסט דיווח צה״ל שנפתחו חקירות לגבי למעלה מ-20 תקריות ושנסגרו תיקים רבים. "בצלם" דיווח שבעקבות חקירת מקרים אלה מאז אוקטובר 2015 הוגש כתב אישום אחד בלבד. החוק הישראלי מגביל את יכולתם של פלסטינים שנפצעו בעקבות פעולות של כוחות הביטחון הישראלי לתבוע פיצויים בבתי משפט ישראליים. לדוגמה, כמעט שלוש שנים אחרי שירו כוחות ביטחון ישראלים והרגו את סמיר עוואד בן ה-16 בכפר בודרוס, לא הגיש בית המשפט כתב אישום נגד אף לא אחד משני החיילים שהיו מעורבים בהריגה. כוחות ביטחון ישראליים ירו ופצעו את עוואד כאשר לפי הדיווח הוא היה בין גדרות וניסה לברוח. הצבא אמר שהוא התכוון לזרוק אבנים על החיילים. בסוף דצמבר 2015 הגישה הפרקליטות כתב אישום על שימוש פזיז ורשלני בנשק. בספטמבר עיכב שופט בבית משפט שלום בישראל את השמעת האישומים לפי בקשת פרקליטי החיילים. התיק המשיך להיות תלוי ועומד.

ב-20 בספטמבר פרסם "בצלם" דוח שכותרתו "נוהל טיוח: חקירתם לכאורה של אירועי 'צוק איתן'", שלפיו הגופים האחראים לחקירת אירועי הלחימה ב-2014 יצרו מצג שווא של מערכת מתפקדת המתיימרת לכאורה לגלות את האמת, בעוד שהיא אינה חוקרת את המפקדים הצבאיים הבכירים האחראים להפרות בעת המלחמה.

על-פי ארגונים לא ממשלתיים ישראליים ופלסטיניים ודיווחים בעיתונות, לא הגיבו צה״ל ומשטרת ישראל במידה מספקת לאלימות של מתנחלים ישראליים נגד פלסטינים בגדה המערבית. מספר ההתקפות של מתנחלים נגד פלסטינים במשך השנה הצטמצם בהשוואה ל-2015, על-פי משרד האו״ם לתיאום עניינים הומניטריים. נכון לנובמבר, זיהה משרד האו״ם לתיאום עניינים הומניטריים 101 מקרים של אלימות מצד מתנחלים (לעומת 221 מקרים ב-2015) שכתוצאה מהם נגרמו פציעות לפלסטינים או נזק לרכושם. הארגון הלא ממשלתי "יש דין" דיווח, בהסתמך על כוחות הביטחון הישראליים ונתוני הפרקליט הצבאי הראשי, שהרשויות סגרו 85 אחוזים מהתיקים של חקירות בדבר מתנחלים שלכאורה תקפו באלימות, עקב כשלונם של חוקרי הממשלה לאתר חשודים או למצוא ראיות מספיקות להגשת כתבי אישום. "יש דין" טענה שמחדלי אכיפה הובילו לתוצאות עלובות במונחים של הגשת כתבי אישום והרשעות של עבריינים. מבין ה-7 אחוזים של חקירות של אלימות מתנחלים שהובילו לכתבי אישום, בערך כשליש מהן (או 1.9 אחוזים מכלל החקירות) הובילו להרשעה.

בינואר הגיש משרד התובע המחוזי במחוז המרכז כתבי אישום נגד שני חשודים יהודים בפיגוע הצתה של "תג מחיר" מיולי 2015 נגד בית של משפחה פלסטינית בכפר דומא שבגדה המערבית, שבו נהרגו פעוט והוריו, ואילו אחיו בן ה-4 נפצע אנושות. המבצעים גם

ריסוס כתובות "נקמה" ומגן דוד על קיר הבית. המשפט נמשך לאורך השנה בלי להגיע לפסק דין.

האגודה לזכויות האזרח בישראל וארגונים לא ממשלתיים אחרים ציינו שגורמים רשמיים מתחום הביטחון והמשפט הפועלים במזרח ירושלים, שאוכלוסייתה היא פלסטינית בעיקרה, השתמשו בכוח מופרז, ויחסם היה מוטה נגד התושבים הפלסטינים בחקירת תקריות במעורבות של פלסטינים וישראלים. דיווחים פנימיים של משטרת ישראל ששוחררו כחלק מבקשה לחופש מידע רמזו ששוטרים שפעלו באזורים מסוימים במזרח ירושלים ביצעו פעולות שנועדו "ליצור חיכוך" עם תושבים פלסטינים. פעולות אלה הובילו לשימוש בגז מדמיע ולירי של כדורים מצופי גומי, שפצעו פלסטינים.

על-פי האגודה לזכויות האזרח בישראל, במהלך מספר פשיטות ביטחוניות במזרח ירושלים, ירו כוחות ביטחון ישראלים כדורים מצופי גומי בראשם ובפלג גופם העליון של פלסטינים, כולל קטינים, תוך הפרת הוראות הפתיחה באש של המשטרה. היו מספר דיווחים על גרימת עיוורון ופציעות חמורות מכדורים מצופי גומי סינתטי, שאותם הכניסה משטרת ישראל לשימוש במקום כדורים רכים יותר מצופי ספוג החל בקיץ 2014. על-פי האגודה לזכויות האזרח בישראל, גרמו כדורים מצופי גומי מאז קיץ 2014 לכ-40 פציעות חמורות, כולל 14 אנשים שאיבדו עיניים או את ראייתם; כמחצית מקרבנות אלה היו קטינים. ב-6 בינואר, בעת התנגשויות בין פלסטינים לאנשי משמר הגבול הישראלי שנכנסו לשכונה עיסאוויה במזרח ירושלים, ירו חיילי משמר הגבול באחמד אבו חומוס בן ה-12 בראשו בכדור מצופה ספוג. אבו חומוס סבל מנזק מוחי נרחב ונכון לספטמבר נותר מחובר למכונה להנשמה מלאכותית. משטרת ישראל אמרה שהיא חוקרת את המקרים האלה. פלסטינים טענו שהרשויות סגרו את מרבית החקירות על פציעות בעקבות השימוש בכדורים מצופי ספוג וגומי במזרח ירושלים עקב היעדר ראיות. התרופפות של הוראות הפתיחה באש ביוני איפשרה גם למשטרת ישראל ולכוחות משמר הגבול, המהווים את כוחות הביטחון העיקריים הפועלים במזרח ירושלים, להשתמש בירי חי כאמצעי ראשון נגד חשודים המעורבים בזריקת בקבוקי תבערה, ירי של זיקוקים, או שימוש ברוגטקות.

הליכי מעצר והיחס לעצירים

חוק של הרש״פ דורש להוציא צו מעצר ולקבל החלטה משפטית מידית בדבר חוקיותו של מעצר, וככלל כובדה הוראה זו, אם כי לא בצורה אחידה; אולם במקרים חריגים אפשר לעצור אדם ללא צו. חוק של הרשות הפלסטינית מאפשר למשטרה להחזיק עצירים למשך 24 שעות אם קיימות ראיות מספיקות להגשת כתב אישום נגד חשוד, ועד 45 ימים באישור בית המשפט. הרשויות החזיקו חלק מהעצירים שנעצרו תחת פקודות של מושלים פלסטינים במעצרים ארוכים לפני משפט, על-פי תלונות שהתקבלו בנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם. נכון לאוגוסט, לדוגמה, הרשויות עדיין לא הביאו לפני שופט שני עצירים שנעצרו על-ידי ארגון הביטחון המסכל של הרשות הפלסטינית ביולי. על-פי הרש״פ, משפט צריך להתחיל תוך שישה חודשים או שהרשויות יהיו חייבות לשחרר את העציר.

על-פי דיווחים, כמה מכוחות הביטחון של הרש״פ עצרו אנשים בלי צו מעצר ומבלי להביאם בפני שופט בפרק הזמן הנדרש, אולם לא ידוע על מעצרים שנמשכו בלי משפט מעבר לפרק הזמן המותר. הרשויות הודיעו ככלל לעצירים במה הואשמו, אך לפעמים לא לפני חקירתם. שחרור בערבות ושחרור על תנאי התאפשרו בכפוף לשיקול דעתן של רשויות השיפוט. הרשויות העניקו לעצירים גישה לעורך דין. בתי משפט פלסטינים איפשרו באופן עקבי את הזכות לקבלת שירות מעורך דין לחסרי אמצעים שהואשמו בעבירות חמורות. נאשמים חסרי אמצעים שהואשמו בעבירות קלות, לעומת זאת, לא זכו לקבל ייעוץ מעורכי דין לעתים קרובות, למרות שמאמצים של ארגונים לא ממשלתיים לייצג קטינים ובוגרים חסרי אמצעים במקרים של עבירות קלות זכו לעתים להצלחה. אמנסטי אינטרנשיונל דיווח שכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית לא סיפקו גישה לייעוץ משפטי לעצירים מסוימים תוך פרק זמן סביר, ולמעשה החזיקו אותם בלי יכולת לתקשר במשך החקירה.

ארגון המודיעין הצבאי של הרשות הפלסטינית פועל ללא מנדט ספציפי לשירותו, ולמעשה הוא פועל כדי לחקור ולעצור אנשי כוחות ביטחון ואזרחים החשודים ב"עבירות ביטחוניות" כגון טרור. עם זאת, ביצע ארגון המודיעין הצבאי של הרשות הפלסטינית את הפעולות האלה באופן העולה בקנה אחד עם פעילותם של שירותי ביטחון אחרים של הרש״פ. חמאס המשיך לטעון שהרש״פ עצרה אנשים במשך השנה רק בגלל זיקתם לחמאס, אך הרש״פ הגישה ראיות שהיא האשימה רבים מהאנשים האלה בעבירות פליליות בהתאם לחוק האזרחי או הצבאי.

במהלך השנה ברצועת עזה עצר חמאס על-פי דיווחים אנשים רבים, ברוב המקרים מבלי להסתייע בייעוץ משפטי, בפיקוח שיפוטי או בשחרור בערבות. היו גם מקרים בהם הרשויות הוציאו צווי מעצר בדיעבד והשתמשו בצווי מעצר צבאיים כדי לעצור אזרחים.

הרשויות הישראליות פעלו בשטחים הכבושים לאור קודים משפטיים צבאיים ואזרחיים. החוק הצבאי הישראלי הוחל על פלסטינים בגדה המערבית, בעוד מתנחלים ישראלים היו כפופים לחוק האזרחי הישראלי. תחת המשפט הצבאי הישראלי הרשויות יכולות להחזיק עצירים עד 90 יום בלי לאפשר להם גישה לעורך דין, כאשר ניתן להאריך את פרקי הזמן של 90 יום מספר פעמים. הרשויות העבירו לעתים קרובות עצירים מהגדה המערבית לישראל לצורך מעצר או חקירה. בבתי הדין הצבאיים של ישראל שיעור ההרשעה של פלסטינים מגיע ללמעלה מ-99 אחוזים. הרשויות הודיעו לעצירים על האישומים נגדם במהלך המעצר, אך ארגון MCW דיווח שהרשויות לא תמיד מסרו לקטינים ולמשפחותיהם הודעות בעת המעצר. רשויות ישראל ציינו שהמדיניות היא להודיע על מעצר בתוך 48 שעות, אבל קצינים בכירים רשאים לעכב את ההודעה עד 12 ימים ולהחזיק למעשה את העצירים בנתק תקשורתי כל עוד נמשכת החקירה. מפקד בצבא רשאי לבקש משופט להאריך את פרק הזמן הזה. בכפוף לחוק, הרשויות הישראליות התירו ככלל לפלסטינים שהוחזקו בישראל על יד הצבא גישה לעורך דין על-פי בחירתם (וסיפקו עורכי דין לחסרי אמצעים), אבל במקרים רבים העצירים השיגו עורכי דין רק לאחר חקירה ראשונית, והגבלות התנועה בכבישי הגדה המערבית או במעברי הגבול

הקשו לא פעם על היכולת להיוועץ בעורך דין וגרמו לדחיית דיונים במשפטים. על-פי ארגון ה-MCW, רוב העצירים ראו עורך דין לראשונה כאשר הופיעו בפני בית דין צבאי. בתי דין צבאיים סירבו לאשר שחרור בערבות במרבית המקרים, כולל לקטינים.

ארגונים לא ממשלתיים טענו שהרשויות הישראליות לעתים נמנעו מלהודיע להורים מדוע הרשויות עצרו את ילדיהם או לאן נלקחו הקטינים הפלסטינים כאשר הם נעצרו. על-פי החוק, לקטינים בני 16 ו-17 יש אותן תקופות מעצר טרום-משפט כמו לבוגרים. ב-2013 צמצמה פקודה צבאית את משך המעצר המקסימלי לקטינים בגילאים 12 עד 15 לפני הופעתם מול שופט צבאי, למרות שלא היה שינוי כלשהו לגבי קטינים בני 16 ו-17. MCW דיווח אחר כך שתקופות מעצר אלה עדיין ארוכות לפחות פי שניים מאלה החלות על קטינים ישראלים החיים בגדה המערבית. אין דרישה חוקית להקליט חקירות של קטינים בהקלטה קולית או חזותית. כמו כן נכנס צה״ל בלילות לבתי פלסטינים כדי לעצור קטינים או לצלמם. האגודה הבינלאומית לזכויות הילד - סניף פלסטין טענה שהרשויות התעללו בקטינים כדי לחלץ מהם הודאה (ראו סעיף 1.ג.), ולפי ארגונים לזכויות אדם התנהלות זו מגיעה לעתים לכדי עינויים. בעבר הכחישו נושאי תפקידים ישראלים טענות מסוג זה. הרשויות הצבאיות התחילו לספק תרגומים לערבית של חלק מהשינויים האחרונים לחוקים הצבאיים המשפיעים על קטינים.

ארגונים לא ממשלתיים דיווחו על גידול משמעותי במעצרים של קטינים, כולל באזור ירושלים, בייחוד לגבי מעצרים זמניים שהרשויות מעולם לא רשמו במערכת השב״ס הישראלית. גיל המינימום לאחריות פלילית ולגזרי דין של מעצר בגדה המערבית היה גיל 12. בפברואר עצרו כוחות ביטחון ישראליים נערה פלסטינית בת 12 על תכנון לכאורה של התקפת דקירה בהתנחלות כרמי צור שעל-יד חברון. הרשויות תחקרו אותה ללא נוכחות הוריה או עורך דין והחזיקו בה למשך תשעה ימים לפני שהיא הסכימה להסדר טיעון לפיו היא תשב במשך ארבעה חודשים במתקן מעצר לבני נוער על-יד בית לחם.

חקיקה ישראלית שאושרה באוגוסט הורידה למעשה את גיל המינימום לאחריות פלילית על פשעים חמורים כגון ניסיון לרצח במזרח ירושלים לגיל 12. גיל המינימום לפסיקת מעצר במזרח ירושלים היה 14. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שגזרי דין מוגדלים ועונשי מינימום מחויבים תחת החוק האזרחי הישראלי לבוגרים שהורשעו בזריקת אבנים, שהוכנסו לקראת סוף 2015, הובילו לשימוש מוגבר במעצר לפני משפט ולגזרי דין ארוכים יותר לקטינים פלסטינים ממזרח ירושלים שנעצרו על אותם אישומים. לדוגמה, במרץ דן בית משפט בירושלים שבעה קטינים פלסטיניים למעצר שאורכו בין 12 ל-39 חודשים בכלא על זריקת אבנים. האגודה לזכויות האזרח בישראל העבירה ביקורת על שינויים במדיניות הביטחונית כלפי נערים ממזרח ירושלים המערערים על הגנות מפתח בחוק הנוער של ישראל, על מנת להמתקד בהרתעה במקום בשיקומם של הקטינים.

ב-2013 פרסם UNICEF דו״ח על "ילדים במעצר צבאי ישראלי: הערות והמלצות", שם נאמר ש"התייחסות גרועה לילדים פלסטינים במערכת המעצר הצבאית נראית רחבת היקף, שיטתית וממוסדת". בעקבות זאת, יזם התובע הצבאי ביהודה ושומרון (הגדה

המערבית) דו-שיח עם UNICEF לגבי זכויות ילדים הנמצאים במעצר צבאי ולגבי פעולות ספציפיות שהרשויות יכולות לנקוט על מנת לשפר את ההגנה על ילדים אלה. מאוחר יותר ב-2013 יישם פיקוד מרכז ניסוי מקדים בגדה המערבית שהחליף את הנוהג של מעצרי לילה של קטינים החשודים בעבירות בטחוניות בהליך זימון לבית משפט. ב-2014 השעו הרשויות לתקופה בלתי מוגדרת את התכנית הניסיונית הזאת. ארגון MCW דיווח שהרשויות מסרו זימונים לפני מעצרים ליליים של קטינים רק באחוז אחד מהמקרים במשך השנה. פשיטות לצורך מעצרים שנערכו בלילה, כולל של קטינים פלסטינים, היו שגרתיות במזרח ירושלים. הרשויות הישראליות דיווחו על רפורמות משמעותיות הקשורות למשפט הפלילי ויישומו בפועל כלפי קטינים בגדה המערבית. MCW דיווח שהיה שיפור מועט בלבד מאז פרסום דו"ח UNICEF ושהנתונים מלמעלה מ-400 עדויות של עצירים שנמסרו ל-MCW בין 2013 ל-2016 נטו לאשר את מסקנת UNICEF שהתעללות בעצירים קטינים הייתה רווחת.

השב"כ המשיך את נהלי המעצר בנתק תקשורתי, כולל בידוד ממנטרים, מייעוץ משפטי ומבני משפחה במהלך החקירה. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהרשויות השתמשו בבידוד להענשת עצירים או להשתקת עצירים פלסטינים בעלי חשיבות פוליטית; אולם, על-פי ממשלת ישראל, שירות בתי הסוהר אינו מחזיק אסירים בנפרד לצורכי ענישה או כדי להוציא מהם הודאה. ממשלת ישראל ציינה שהיא עושה כן רק כאשר עציר מהווה איום לעצמו או לאחרים, ולאחר שמוצו כל האפשרויות האחרות, או במקרים אחדים במהלך חקירה כדי למנוע חשיפת מידע. במקרים כאלה, לדברי ממשלת ישראל, זכותו של עציר להיפגש עם נציגי הצלב האדום, צוות של שירות בתי הסוהר וצוות רפואי, במקרה הצורך.

<u>מעצר שרירותי:</u> הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם דיווחה שמעצרים שרירותיים בידי הרש"פ בגדה המערבית היו לדבר שבשגרה, בפרט מעצרים על רקע הזדהות פוליטית עם חמאס. נתקבלו דיווחים רבים על כך שכוחות הביטחון של הרש"פ עצרו שלא כיאות עיתונאים פלסטינים. גורמים ביטחוניים גם עצרו פלסטינים שפרסמו באינטרנט ביקורת על הרש"פ, כולל בדפי פייסבוק שלהם, והתעללו בהם.

הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם קיבלה תלונות על מעצרים שרירותיים בידי חמאס ברצועת עזה. ברבים ממעצרים ומעיכובים אלה נראה שהמניע היה פוליטי והתמקד ביריבים פוליטיים ובמי שנחשדו בקיום קשרים עם ישראל.

במהלך השנה, היו דיווחים כי כוחות הביטחון הישראליים במזרח ירושלים ובגדה המערבית עצרו ועיכבו שרירותית מפגינים ופעילים פלסטינים רבים, בפרט משתתפי הפגנות נגד גדר ההפרדה או נגד הרג פלסטינים.

<u>מעצר לפני משפט:</u> לא היה ברור כמה זמן הוחזקו עצירי חמאס במעצר של טרום משפט או באילו אמצעים משפטיים, אם בכלל, השתמש חמאס כדי לעצור אותם. החוק של הרשות הפלסטינית מאפשר למשטרה להחזיק עצירים למשך 24 שעות אם קיימות ראיות

מספיקות להגיש כתב אישום נגד חשוד, ועד 45 ימים באישור בית המשפט. על-פי חוק משפט צריך להתחיל תוך שישה חודשים או שהרשויות חייבות לשחרר את העציר. הרשויות הישראליות המשיכו להחזיק אנשים מסוימים במעצרים מנהליים (להחזיק חשודים בעבירות באופן בלתי מוגבל בלי להציג אישומים או להביא למשפט) מסיבות בטחוניות, למשך פרקי זמן של ששה חודשים הניתנים לחידוש מעת לעת. עבירות בטחוניות כללו הסתה לאלימות לכאורה ברשתות החברתיות. הרשויות הישראליות החזיקו כ-720 פלסטינים במעצר מנהלי נכון לאוקטובר. נכון לאפריל החזיקו הרשויות הישראליות 14 קטינים במעצר מנהלי. ארגונים לא ממשלתיים רבים קראו לשים קץ לאלתר לנוהל של מאסר מנהלי. בית משפט צבאי חייב לאשר את פקודת המעצר, ועצירים יכולים לערער על פסיקה זאת לבית המשפט הצבאי לערעורים ולבית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ). עם זאת, בג"ץ מעולם לא שחרר אף פלסטיני ממעצר מינהלי. ב-11 בספטמבר אישר בג"ץ חוק מיולי 2015 המאפשר להזין בכפייה שובתי רעב פלסטינים, שרובם מחו על מעצרם המנהלי. לא היו מקרים שבהם הרשויות הישראליות ניסו להזין בכפייה עציר פלסטיני שובת רעב, כולל העצירים המנהליים אנס שדיד בן ה-19 ואחמד אבו פארה בן ה-29, שהחלו את החודש הרביעי לשביתת הרעב שלהם בדצמבר. "רופאים לזכויות אדם-ישראל" התנגדו לפסיקת בג"ץ, והעיתונות המקומית דיווחה שמרבית הרופאים בישראל מסרבים להשתתף בהזנה בכפייה של אסירים. על-פי "בצלם", החל מ-2014 החזיקו הרשויות הישראליות לפחות 69 פלסטינים במעצר מנהלי למשך שנה או יותר.

<u>האפשרות של עצירים לערער על חוקיות מעצר בפני בית משפט:</u> עצירים פלסטינים נתקלו במחסומים מצד רשויות שונות ליכולתם לערער בפני בית המשפט על הבסיס החוקי או על האופי השרירותי של מעצרם. לפלסטינים המוחזקים על-ידי רשויות ישראליות במעצר מנהלי אין זכות למשפט, והם יכולים לערער על מעצרם רק לפני שופט צבאי בדלתיים סגורות; במקרים שבהם ראיות המאמתות את האישומים נגד עציר מסווגות, אין להם אפשרות לבחון את הראיות ובמקרים מסוימים את האישומים כדי לערער על מעצרם. הרשויות הישראליות עיכבו או מנעו מחלק מהעצירים הפלסטינים ביקורי משפחה או ביקורי עורך דין. הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם דיווחה שמעצרים שרירותיים על-ידי הרשות הפלסטינית המשיכו להתקיים ללא הצגת אישומים פורמליים נגד עצירים או הליכים נאותים למעצר. עצירים שהוחזקו במעצר על-ידי הרשות הפלסטינית התמודדו עם עיכובים באכיפה של פסיקות בתי משפט לגבי מעצרם, בייחוד חובתם לשחרר חשודים שהפקידו ערבות.

ה. מניעת משפט ציבורי הוגן

חוק היסוד של הרש"פ דואג למערכת משפט עצמאית. הרש"פ כיבדה בכלל את עצמאותה של מערכת המשפט ואת האוטונומיה של המועצה השיפוטית העליונה והפעילה את סמכותה על רוב פעילויות בית המשפט בגדה המערבית. תובעים ושופטים הקשורים לרש"פ ציינו שאיסורי התנועה של צה"ל בגדה המערבית, כולל הגבלת יכולתם

להעביר עצירים ולהביא עדים, פגעו ביכולתם להפעיל את טחנות הצדק. נשים ישבו כשופטות במערכות המשפט הפלילית והצבאית.

עד 2011 הייתה למערכת המשפט הצבאית של הרשות הפלסטינית סמכות שיפוטית על פשעים שבוצעו על-ידי אזרחים נגד ביטחון המדינה או נגד כוחות הביטחון. לאחר שארגונים לא ממשלתיים פלסטינים ביקרו נוהל זה, הורתה הרש״פ לאזרחים להופיע בפני בתי משפט אזרחיים. שירותי הביטחון של הרש״פ הפעילו לחצים על אנשי מערכת המשפט הצבאי של הרש״פ לעצור אזרחים שהואשמו בהפרות של ביטחון המדינה.

בתי משפט אזרחיים, בתי משפט שלום ובתי משפט דתיים ברש״פ טיפלו בתביעות אזרחיות וסיפקו מערכת שיפוטית עצמאית ונטולת פניות במרבית העניינים, אך היו דיווחים שלא אושרו על סיעות פוליטיות שונות שניסו להשפיע על החלטות שיפוטיות. לאזרחים יש הזכות להגיש תביעות נגד הממשלה, אך הם עשו זאת לעתים נדירות. סעדים מינהלתיים שהשימוש בהם נדיר זמינים בנוסף לסעדים שיפוטיים. הרשויות אינן מבצעות תמיד את הוראות בתי המשפט.

תובעים ושופטים במינוי חמאס הפעילו בתי משפט ברצועת עזה, אולם אלה נחשבו לא חוקיים בעיני הרש״פ. נשים לא שימשו כתובעות בתחום הפלילי ברצועת עזה.

תושבי רצועת עזה רשאים להגיש תביעות אזרחיות. לטענת דיווחים אנקדוטיים, בתי המשפט ברצועת עזה פועלים בצורה בלתי תלויה בממשלת חמאס, ולעתים גם בצורה נטולת פניות. "משמר זכויות האדם" דיווח שביטחון הפנים של חמאס דן בקביעות במקרים אזרחיים בבתי דין צבאיים.

החוק הישראלי דואג לעצמאות מערכת המשפט, והממשלה כיבדה ככלל את עצמאות בתי המשפט האזרחיים. צה״ל שפט פלסטינים שהואשמו בעבירות ביטחוניות (החל מהשלכת אבנים ועד לחברות בארגון טרור והסתה) בבתי דין צבאיים, שלדעת כמה ארגונים לא ממשלתיים לא היו ראויים ולא היו הוגנים. החוק הישראלי מגדיר עבירות בטחוניות ככוללות כל עבירה המתבצעת תחת נסיבות העלולות לעורר חשד של פגיעה בביטחון ישראל ושלדעת צה״ל עשויה להיות קשורה לפעילות טרור.

הליכי משפט

החוק של הרש״פ קובע שלאדם זכות למשפט הוגן, ומערכת שיפוט עצמאית אוכפת ככלל זכות זו. נאשמים נהנים מחזקת החפות ומהזכות לקבלת מידע מפורט תוך פרק זמן קצר לגבי האישומים נגדם עם תרגום חינם על-פי הצורך מרגע האישום ועד כל הערעורים. "אמנסטי אינטרנשיונל" דיווח שהרשויות הפוליטיות והשיפוטיות ברשות הפלסטינית לעתים לא הבטיחו דבקות בזכויות בסיסיות למשפט הוגן, כולל הגשת אישומים נגד חשודים תוך זמן קצר. המשפטים פתוחים לציבור, מלבד כאשר בית המשפט קובע שביטחון הרש״פ, יחסיה הבינלאומיים, זכותו של צד או של עד לפרטיות, הגנה על קרבנות של עבירה מינית או של פשע על רקע חילול כבוד המשפחה כביכול דורשים

פרטיות. החוק דואג לייצוג משפטי למבצעי עבירות, במקרה הצורך על חשבון הציבור, אבל רק בשלב המשפט. זכותו של נאשם להיות נוכח ולהיוועץ בעורך דין מבעוד מועד במהלך המשפט, אם כי במהלך שלב החקירה לנאשם מותר רק לעקוב אחר ההליך. לנאשמים יש זכות לקבל מספיק זמן ואמצעים כדי להכין הגנה. נאשמים יכולים לעיין בראיות שבידי הממשלה, להתעמת או לתחקר עדים המעידים נגדם, או להציג עדים וראיות במשך המשפט -- אך לא בשלב החקירתי. לחשודים ולנאשמים במערכת המשפט של הרש״פ שמורה זכות השתיקה כאשר הם נחקרים על-ידי תובע, על-פי נוהלי המשפט הפלילי הפלסטיני. לנאשמים יש גם זכות חוקית לייעוץ מעורך דין במהלך חקירתם ובמשפט. יש להם הזכות לערער. הרשויות יישמו ככלל זכויות אלה.

רשויות חמאס ברצועת עזה השתמשו בהליך דין פלילי זהה לזה של הרש״פ בגדה המערבית, אולם לא יישמו בעקביות הליכים אלה.

רשויות ישראל שפטו ישראלים תושבי התנחלויות בגדה המערבית ובמזרח ירושלים על-פי החוק האזרחי בבית המשפט המחוזי הקרוב ביותר. החוק האזרחי הישראלי חל על תושביה הפלסטינים של ירושלים. פלסטינים מהגדה שהוחזקו על-ידי רשויות ישראל נשפטו בבתי הדין הצבאיים של ישראל. פלסטינים ואחרים בשטחים הכבושים הנשפטים בבתי דין צבאיים היו זכאים רק לחלק ולא לכל הזכויות הדיוניות שמוענקות בבתי משפט פליליים. אותם חוקי ראיות מיושמים בישראל בתיקים פליליים; למשל אי אפשר לבסס הרשעות על הודאות בלבד. עצירים חסרי אמצעים אינם מקבלים אוטומטית ייעוץ משפטי חינם במשפטים צבאיים, אולם כמעט לכל העצירים היה ייעוץ משפטי, בחלקו משום שארגונים לא ממשלתיים יצגו אותם. בבתי הדין הצבאיים משתמשים בשפה העברית, אולם זכותו של נאשם להיעזר בתרגום סימולטני בכל דיון. ארגוני זכויות אדם שונים טענו שהזמינות והאיכות של התרגום לערבית לא היו מספקות, בייחוד היות ומרבית המתורגמנים לא היו מקצועיים, כי אם ישראלים דו-לשוניים שביצעו שירות צבאי חובה. הנאשמים רשאים לערער באמצעות בית המשפט הצבאי לערעורים ולעתור לבג״ץ. נדיר שבית דין צבאי בישראל זיכה פלסטינים שהואשמו בעבירות ביטחוניות, הגם שלעתים הוקל העונש בעקבות ערעור.

כמה ארגונים לא ממשלתיים טענו שבתי הדין הצבאיים בישראל, שבמהלך השנה שפטו בגדה המערבית אלפי פלסטינים, לא היו מצוידים כראוי לפסיקה ראויה של כל מקרה. ארגונים לא ממשלתיים ועורכי דין דיווחו שנאשמים רבים העדיפו להודות באשמה ולקבל עונש מופחת, מאשר לטעון לחפות מפשע ולעמוד למשפט העלול להימשך חודשים אם לא למעלה משנה. עורכי דין למען זכויות אדם דיווחו גם שהמבנה של משפט צבאי – המתקיים במתקן צבאי עם קציני צבא המשמשים כשופטים, כתובעים וכפקידי בית הדין, ועם הגבלות הבטיחות החמורות – הגביל את זכויות הנאשמים לזכות במשפט ציבורי ולקבל ייעוץ משפטי.

ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהרשויות הישראליות המשיכו להשתמש בהודאות חתומות בידי קטינים פלסטינים – כתובות בעברית, שפה שרובם אינם יודעים לקרוא בה

– כראיות נגדם בבתי דין צבאיים בישראל. Military Court Watch דיווח שהרשויות הראו ל-72 אחוזים מקטינים פלסטיניים או הכריחו אותם לחתום על מסמכים הכתובים בעברית עם תום חקירתם. כמה ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהרשויות לעתים אילצו מתן הודאות כאלה בעת החקירה. הרשויות הישראליות חלקו על ממצאים אלה ודיווחו שהחקירות התקיימו רק בערבית, ושהרשויות לא הגישו כתבי אישום רק על סמך הודאות שנכתבו בעברית.

אסירים ועצירים פוליטיים

ארגונים לא ממשלתיים דיווחו על מעצרים על רקע פוליטי בגדה ובעזה. לא נמצאה הערכה אמינה לגבי מספר האסירים הפוליטיים שהוחזקו במהלך השנה על-ידי הרש״פ.

על-פי הערכות, עצר חמאס כמה מאות בני אדם, לכאורה בגין הזדהותם הפוליטית, בגין ביקורת פומבית על חמאס או בחשד של שיתוף פעולה עם ישראל, והחזיק בהם לפרקי זמן שונים. משקיפים קשרו טענות רבות על מניעת משפט תקין עם מעצרים אלה. לצלב האדום ולארגונים לא ממשלתיים גישה מוגבלת לאסירים אלה. הארגון הלא ממשלתי אדאמיר דיווח שישראל המשיכה לעצור חברים במועצה המחוקקת הפלסטינית, שלמרביתם יש זיקה כלשהי לחמאס.

הרשויות הישראליות לא העניקו לעצירים מינהליים הזדמנות לסתור האשמות או לקבל גישה לחומר הראיות שהוגש נגדם בבית משפט. הרשויות הישראליות הרשו לוועדה הבינלאומית של הצלב האדום לקבל גישה לעצירים מינהליים.

הליכים וסעד במערכת המשפט האזרחית

אזרח רשאי להגיש תביעה נגד הרש״פ, כולל בנושאים הנוגעים להפרות כביכול של זכויות אדם, אולם לא נהוג לעשות כן.

תושבי רצועת עזה רשאים להגיש תביעות אזרחיות, כולל תביעות הנוגעות להפרות זכויות אדם, אולם הם לא נהגו לעשות כן.

החוק הישראלי מעניק לפלסטינים את האפשרות לקבל פיצויים בחלק מהמקרים של הפרת זכויות אדם, גם כאשר המעשים היו חוקיים.

השבת רכוש

במקרים נדירים הציע צה״ל פיצוי על הבתים הפלסטיניים שנהרסו או עוקלו (ראו סעיף 1.ו.) – בכפוף להליכי הערכה, אימות והגשת ערעור – אולם הפלסטינים בדרך כלל סירבו להצעות אלה כדי לא לתת תוקף לעיקול. ממשלת ישראל הטילה לעתים דמי הריסה על בתים שנועדו להריסה; לעתים גרמה מדיניות זאת לפלסטינים להרוס את בתיהם כדי

להימנע מעלויות גבוהות יותר. הפלסטינים התקשו להוכיח בעלות על קרקעות בבתי משפט ישראליים, על-פי הגדרות הבעלות על קרקעות של ישראל.

ו. התערבות שרירותית או בלתי חוקית בפרטיות, במשפחה, בבית או בתכתובת

נוהל המשפט הפלילי של הרש״פ דורש שהפרקליט הכללי יוציא צו חיפוש לצורך כניסה וחיפושים ברכוש פרטי; עם זאת, קציני שיפוט פלסטינים יכולים להיכנס לבתים ללא צו חיפוש במקרי חירום.

לא היו דיווחים ספציפיים על הטרדת בני משפחה מצד הרש״פ בגין עבירות שבוצעו לכאורה על-ידי פרטים, הגם שארגונים לא ממשלתיים דיווחו שזוהי התנהלות שכיחה.

מקורות של ארגונים לא ממשלתיים ואמצעי תקשורת מקומיים דיווחו שרשויות חמאס ברצועת עזה נהגו תכופות להתערב באופן שרירותי בחיי הפרט, המשפחה והבית. על-פי דיווחים, ערכו רשויות חמאס חיפושים בבתים והחרימו רכוש ללא צווי חיפוש. הם היו מכוונים נגד עיתונאים, נאמני פת״ח, חברים בארגוני החברה האזרחית, פעילי נוער וכאלה שחמאס האשים אותם בפעילות פלילית. כוחות חמאס ניטרו מערכות תקשורת פרטיות, כולל טלפונים, דוא״ל ואתרי רשתות חברתיות. הם דרשו סיסמאות וגישה למידע אישי והחרימו ציוד אלקטרוני אישי של עצירים. בעוד שחברות בחמאס לא נראתה כתנאי מוקדם להשגת שירותי דיור, חינוך או שירותים ממשלתיים, הרשויות בדרך כלל שמרו מקומות תעסוקה בחלק מהמשרות הממשלתיות בעזה כמו למשל בשירותי הביטחון אך ורק לחברי חמאס. במספר מקרים עצרה חמאס אנשים לחקירה ולהטרדה, בייחוד פעילי נוער התומכים בדמוקרטיה, על סמך מעשים כביכול של בני משפחתם.

צה״ל פשט לעתים קרובות על בתים פלסטינים, כולל בשטח A, בדרך כלל בלילות, מה שלדבריו היה עקב נחיצות מבצעית. פלישות אלה התגברו מתחילת אוקטובר 2015 ונמשכו ברמות נמוכות יותר, אף כי עדיין גבוהות יותר מהרמות ההיסטוריות, במשך השנה. תחת צווי הכיבוש, רק קציני צה״ל בדרגת סגן אלוף ומעלה רשאים לאשר כניסה לבתים פרטיים ולמוסדות בגדה המערבית בלי צו, בכפוף לצרכים צבאיים. לא דווח על חיילי צה״ל שנענשו על הפרת דרישה זו.

בגדה המערבית ובמזרח ירושלים המשיכו המנהל האזרחי הישראלי (או המנהא״ז, שהוא חלק ממשרד הביטחון הישראלי), עיריית ירושלים ומשרד הפנים להרוס בתים, בורות מים ומבנים ונכסים אחרים שבנו פלסטינים בשטחים שבשליטה ישראלית אזרחית, בטענה שיש להוציא לבניינים אלה רישיונות תכנון ישראליים. הרשויות הרסו 1,085 מבנים פלסטיניים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים, למעלה מפי שניים מהמספר שנהרסו ב-2015 (536) ויותר מבכל שנה רשומה מאז 2009, כאשר משרד האו״ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA) התחיל לנהל רישומים מקיפים לגבי הריסות בתים. הרשויות לא הציעו פיצויים במקרים אלה. נכסים הנמצאים סמוך לגדר ההפרדה, למתקנים צבאיים של צה״ל או למטווחי ירי נמצאו אף הם תחת איום מוגבר להריסה או לעיקול. ב-26 ביולי הרסו עיריית ירושלים ומשרד הפנים 19 מבנים פלסטיניים, כולל 13 בתים בשכונות

קלנדיה, עיסאוויה וראס-אל-עמוד שבמזרח ירושלים עקב היעדר רשיונות בנייה. על-פי האו״ם, הריסות אלה היו המספר הגדול ביותר שנהרס ביום אחד במזרח ירושלים מאז 2009 לפחות. תושבים וארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהרשויות הרסו את 11 הבתים בקלנדיה מפני שהיו קרובים מדי לגדר ההפרדה.

ארגונים לא ממשלתיים הביעו חשש רב בשל העליה במספר ההריסות שבוצעו בשטח C בגדה המערבית. המנהל האזרחי הישראלי הרס 896 מבנים בשטחי C ב-220 מקרים, תוך עקירת 1,326 אנשים ממקומם והשפעה על רבים נוספים. מבין 896 המבנים שנהרסו, מומנו 301 על-ידי תורמים. בהשוואה, המנהל האזרחי הישראלי הרס 453 מבנים בגדה המערבית ב-2015. המנהל האזרחי התמקד לא רק במבני מגורים (כולל מערות טבעיות), אלא גם במבנים מסחריים ותשתיות כמו כבישים, בורות מים וצינורות, וכן קולטי שמש. בכפר אחד בשטח C, חירבת טאנא, על-יד שכם, ביצע המנהל האזרחי ארבעה מבצעי הריסה, והרס בין 23 ל-53 מבנים ועקר ממקומם בין 12 ל-87 אנשים בכל מקרה; הכפריים בנו רבים מהמבנים שנהרסו מפסולת של הריסות קודמות.

בפברואר הרס המנהל האזרחי 43 מבנים ועקר 59 אנשים ממקומם במבצע של יום אחד בכפר עין א-רשאש על-יד רמאללה. במרבית ההריסות בשטח C טען המנהל האזרחי שלמבנים לא היו היתרי בנייה ישראלים ו/או שהם מוקמו באופן לא חוקי בשטחים צבאיים סגורים. אחרי 1967 הכריזו הרשויות הישראליות על חלקים גדולים בשטח C כשטחים צבאיים סגורים.

צה״ל המשיך במדיניות של הריסות בתים כאמצעי ענישה. הרשויות הישראליות הרסו באופן חלקי או מלא 29 בתים של משפחות של פלסטינים שביצעו התקפות נגד ישראלים בירושלים, בגדה המערבית ובישראל מאז 2014. פעולות אלה גרמו לעתים גם למגורים הסמוכים לבתים שנהרסו להיות בלתי ראויים למגורים ועקרו 142 פלסטינים, כולל 58 ילדים, על-פי האו״ם. ארגונים לא ממשלתיים העבירו ביקורת רחבה על ההריסות העונשיות כעונשים קולקטיביים. ארגונים לא ממשלתיים ופלסטינים מתחו ביקורת על ישראל על כך שהריסות כאמצעי ענישה הן עונש קולקטיבי. כמה ארגונים לא ממשלתיים ביקרו את ישראל על כך שלא החילה את מדיניות הריסות העונשין באופן שוויוני ולא הרסה גם של בתי משפחותיהם של שלושה ישראלים שהורשעו בחטיפתו וברציחתו של מוחמד אבו-חדיר ממזרח ירושלים. נושאי תפקידים במשרד הביטחון הישראלי טענו במכתב למשפחתו של אבו-חדיר שאפקט ההרתעתה של הריסת בתים אינו רלוונטי לציבור היהודי.

לדוגמה, ב-4 באפריל הרסו הרשויות הישראליות שלושה בתים בקבטיה, על-יד ג׳נין, שהיו שייכים למשפחות של תוקפים פלסטינים, שהרשויות ירו בהם למוות כאשר ניסו לתקוף על-יד שער שכם בעיר העתיקה במזרח ירושלים ב-5 בפברואר. ההריסות עקרו ממקומם 19 אנשים, כולל שבעה ילדים, וגרמו נזק לחנות מסחרית סמוכה. ב-15 באוגוסט הרסו הרשויות הישראליות בית בבני נעים (על-יד חברון), שהיה של משפחתו של התוקף הפלסטיני בן ה-17 שדקר למוות את הישראלית הלל אריאל בת ה-13 בהתנחלות קריית

ארבע ב-30 ביוני. הרשויות הרסו באופן חלקי את הקומה הראשונה של הבית וגרמו לחלקים אחרים בבנין להיות בלתי ראויים למגורים. כמו כן הם גרמו נזקים קלים לבתים סמוכים.

ארגונים לא ממשלתיים פלסטיניים ולמען זכויות אדם דיווחו שצה"ל לא הגיב ככלל על פעולות המתנחלים נגד פלסטינים בגדה המערבית, כולל הרס רכוש ומשק חקלאי של פלסטינים (ראו סעיף 6, מיעוטים על רקע לאום/גזע/מוצא אתני).

סעיף 2. כיבוד חירויות האזרח כולל:

א. חופש הביטוי והעיתונות

חוק היסוד של הרש"פ מכיר בזכותו של כל אדם לחופש המחשבה, המצפון וההבעה בעל פה, בכתב או בכל אמצעי אחר. חוקי הרש"פ אינם תומכים ספציפית בחופש העיתונות. כוחות הביטחון של הרש"פ בגדה המערבית וחברי מנגנון הביטחון של חמאס ברצועת עזה המשיכו להגביל את חופש הדיבור והעיתונות במהלך השנה האחרונה – בפרט תוך הטרדה, איומים ומעצרים.

החוק הישראלי תומך בהגנות מסוימות לתושבים פלסטינים בירושלים, בגדה המערבית ובעזה. היו קיימים סטנדרטים משפטיים והגנות שונים עבור אזרחים ישראלים הגרים בגדה המערבית לעומת תושבים פלסטינים בגדה המערבית. הרשויות בישראל המשיכו להגביל כיסוי עיתונאי ולהטיל הגבלות על צורות ביטוי מסוימות בשטחים הכבושים הפלסטינים – בייחוד על-ידי הגבלת זכות התנועה של עיתונאים פלסטינים ובאמצעות אלימות, מעצרים והפחדה.

<u>חופש הדיבור והביטוי:</u> אין אמנם חוק של הרש"פ האוסר למתוח ביקורת על הממשלה, אולם היו דיווחים באמצעי-התקשורת על כך שרשויות הרש"פ עצרו עיתונאים ופעילי רשתות חברתיות שביקרו את הרש"פ ופקידים של הרש"פ או סיקרו אירועים שמתחו ביקורת כזו. בנוסף, התקבלו מספר תלונות במשך השנה על כך שהרש"פ מנעה מעיתונאים לכסות ארועים בגדה המערבית שלטענתה היו מוטים כלפי חמאס.

ברצועת עזה, הסתכנו אנשים שביקרו בפומבי את רשויות חמאס בפעולות תגמול של חמאס, כולל מאסר, חקירה, עיקול נכסים והטרדה. אנשי תקשורת הואשמו בהעברת ביקורת פומבית נגד חמאס, כולל החברה האזרחית ופעילי נוער, חסידי רשתות חברתיות ועיתונאים, שהתמודדו עם אמצעי ענישה, כולל פשיטות על מתקניהם ובתיהם, מעצרים שרירותיים ומניעת רשות לנסוע אל מחוץ לעזה.

בפועל, הטילו רשויות חמאס הגבלות על עבודתם של עיתונאים זרים ברצועת עזה, כולל חקירות ארוכות של עיתונאים בנקודות הכניסה לרצועת עזה וסירוב או עיכובים ארוכים במתן רשיונות כניסה לרצועת עזה. חלק מההטרדות האלה נראו כמו תגובת עונשין למה שחמאס ראה כדיווחים ביקורתיים.

בירושלים, אסרו הרשויות הישראליות על גילויים של סמלים פוליטיים פלסטינים, כגון דגל פלסטין, וגילויים ציבוריים של רגשות אנטי-ישראלים תוך שימוש בקנסות או מאסר. אך הרשויות הישראליות לא תמיד אכפו הגבלות אלה. נושאי תפקידים בטחוניים ישראלים אסרו על אש"ף או על קבוצות הקשורות לרש"פ להיפגש בירושלים. הם גם הגבילו את הכיסוי של תקריות העלולות לשקף באופן שלילי את המדיניות הישראלית.

לדוגמה, ב-17 בינואר ביטלו הרשויות הישראליות אירוע שתוכנן בתיאטרון הלאומי אל-חכוואתי במזרח ירושלים שנשא את השם "החייאת מוסדות תרבות פלסטיניים במזרח ירושלים" בגלל הנוכחות המתוכננת של שר התרבות של הרש"פ.

ב-2 בפברואר עצר השב"כ הישראלי את נאדר ביברס, מנהל "בוקר טוב ירושלים", תכנית המופקת בירושלים על-ידי הטלוויזיה הפלסטינית. הרשויות, על-פי דיווחים, חקרו אותו על הדיונים הפוליטיים בתכנית, שרבים מהם היו ביקורתיים כלפי המדיניות הישראלית.

<u>חופש העיתונות והתקשורת:</u> ברחבי מזרח ירושלים, הגדה המערבית ועזה, פעלו כלי תקשורת עצמאיים תחת הגבלות. משרד המידע של הרש"פ ביקש שכתבים ישראלים המסקרים ארועים בגדה המערבית יירשמו במשרד. על-פי דברי סגן השר למידע של הרש"פ, המשרד מספק רשיונות לעיתונאים ישראלים רק אם הם אינם מתגוררים בהתנחלות. בעוד שהרש"פ הייתה פתוחה לכתבים ישראלים המסקרים ארועים בגדה המערבית, לפי הדיווח הפעילו לעתים עיתונאים פלסטינים לחצים על עיתונאים ישראלים לא להשתתף בארועים של הרש"פ.

בעוד שהרש"פ נקטה צעדים להרשות פרסומים של חמאס בגדה המערבית, היא גם הטילה הגבלות על תחנת טלוויזיה של חמאס. ב-2014 הסירה הרש"פ איסור על הפצת העיתונים תומכי חמאס "פיליסטין" ו"אל-ריסאללה" בגדה המערבית. אולם הרשויות הישראליות כפו על בית הדפוס ברמאללה להפסיק להדפיס ולהפיץ בגדה המערבית את העיתונים האלה, התומכים בחמאס. שירותי הביטחון של הרש"פ הפיצו הוראות לחברות תקשורת פלסטיניות להפסיק הספקת שירותים כלשהם לטלוויזיית אל-אקצא, הקשורה לחמאס.

במקרים רבים לאורך השנה עצרו הרשויות הישראליות ושירותי ביטחון של הרש"פ עיתונאים מהגדה המערבית שעבדו למען כלי תקשורת של חמאס או הג'יהאד האיסלאמי, כולל תחנת הטלוויזיה הלוויינית אל אקצא, העיתון "פיליסטין", ו"טלוויזיית פלסטין היום".

מוקדם יותר הקל חמאס במקצת חלק מהמגבלות שהוטלו על פרסומים התומכים ברש"פ או קשורים אליה ברצועת עזה, למרות שמגבלות משמעותיות נשארו בתוקף. ב-2014 הסיר חמאס את האיסור על הפצת שלושה עיתונים מהגדה המערבית בעזה – "אל קודס", "אל איאם", ו"אל-חיאת אל ג'דידה". רשויות חמאס הרשו שידורים בעזה של דיווחים וראיונות עם נושאי תפקידים ברש"פ. חמאס התיר, עם הגבלות מסוימות, את ההפעלה ברצועת עזה של מדיה משודרת שאינה מזוהה עם חמאס. לדוגמה, הטלוויזיה הפלסטינית הנתמכת על-ידי הרש"פ פעלה, לפי הדיווח, ברצועת עזה.

חמאס ביקש להגביל את התנועה של עיתונאים בעזה – הן במעברים והן בתוך השטח. ב-22 באוגוסט פרסם איגוד העיתונאים הזרים הודעה שביטאה חשש מפני הגבלות שהטיל חמאס על עבודתם של עיתונאים זרים ברצועת עזה. האיגוד טען שמספר עיתונאים בינלאומיים התלוננו על חקירה פולשנית עם כניסתם לרצועת עזה וכאשר הם ביקשו היתרים למגורים. במקרים מסוימים, הרשויות סירבו לתת לאותם עיתונאים היתרים, נתנו היתרים לשהייה קצרה מדי, או אמרו להם שההיתרים מותנים בכך שלא יעבדו עם עיתונאים פלסטינים ספציפיים.

בתוך שטחי הגדה המערבית שבהם ישראל שולטת על הגישה היו תלונות של עיתונאים פלסטינים על כך שהרשויות הישראליות מגבילות את חופש התנועה שלהם ואת יכולתם לסקר אירועים. צה״ל אינו מכיר בתעודות עיתונאים של פלסטינים או במסמכי המלצה מטעם הפדרציה הבינלאומית של העיתונאים. פלסטינים מעטים החזיקו בתעודות עיתונאי ישראליות אחרי שישראל ביטלה את התוקף של מרבית התעודות שלהם באינתיפאדה השנייה, שהתחילה ב-2000. באוקטובר פרסם המרכז הפלסטיני לזכויות אדם דו״ח שנתי המכסה את חופש העיתונות ב-2015-16 שתיעד את מה שלטענתו היה הסלמה משמעותית בהפרות מצד הרשויות הישראליות נגד אנשי תקשורת.

ישראל אינה מנפיקה היתרים מיוחדים לעיתונאים פלסטינים כדי להיכנס לירושלים או מערבית מגדר ההפרדה. עיתונאים פלסטינים שהצליחו להשיג היתרים מסיבות אחרות וכן עיתונאים פלסטינים מירושלים דיווחו על הטרדות, גזענות ולעתים אלימות נגדם כשניסו לסקר חדשות בירושלים, בייחוד בעיר העתיקה ובסביבתה.

לדוגמה, התקשורת דיווחה ששוטרים ישראלים תקפו את העיתונאי-הצלם סעיד רוקון ב-30 באפריל כשסיקר את ההלוויה של פלסטיני אסיר לשעבר בעיר העתיקה בירושלים. רוקון אמר ששוטר ישראלי ניגש אליו מאחור בעודו מצלם את האירוע והתיז עליו תרסיס פלפל ישירות בפניו, מה שגרם לרוקון לאבד הכרה לזמן קצר.

בעוד שישראל אינה שולטת בתוך עזה, היא עצרה או תחקרה עיתונאים שיצאו לעזה או חזרו משם. ב-23 באפריל עצרו הרשויות את העיתונאי הפלסטיני וסגן ראש הסינדיקט של העיתונאים הפלסטינים עומר נזאל במעבר הגבול בין ישראל לירדן כאשר הוא נסע לסרייבו כדי להשתתף בפגישה של הפדרציה האירופית של העיתונאים. נכון לספטמבר הוא נותר במעצר מנהלי ללא אישום. על-פי הפדרציה הבינלאומית של העיתונאים, עצרו הרשויות שלושה עיתונאים פלסטינים במעצר מנהלי מאז תחילת השנה.

<u>אלימות והטרדה:</u> היו דיווחים רבים על כך שכוחות הביטחון של הרש״פ הטרידו, עצרו (לעתים באלימות), העמידו לדין וקנסו עיתונאים במשך השנה. יתר על כן, כוחות הביטחון של הרש״פ גם דרשו, לפי הדיווחים, מחיקת קטעי סרטים שהראו אנשי ביטחון.

חלק מהעיתונאים הפלסטינים טענו שהרש״פ חוסמת את הפעילות של ארגוני תקשורת התומכים בחמאס ומגבילה סיקור עיתונאי ביקורתי כלפי הרש״פ.

בנובמבר 2015 פקדה הרש״פ (אך לא אכפה) על סגירת המשרד ברמאללה של העיתון "אלערבי אלג׳דיד" הממומן על-ידי קטאר, והאשימה את העיתון בכך שאינו עומד בדרישות לרישיון ושהוא מפרסם חדשות מרושעות על שירותי הביטחון הפלסטינים. ב-8 ביוני קראה הרש״פ לחקירת מוחמד עבד רבו, כתב של העיתון, בתגובה לתחקיר שפרסם. כוחות ביטחון של הרש״פ חקרו את רבו, אך הרשויות שחררו אותו ללא אישום.

הרש״פ גם לא הייתה עקבית בהגנה על עיתונאים ישראלים ובינלאומיים מפני הטרדות של אזרחים פלסטינים ושל אנשיה שלה.

ברצועת עזה, חמאס לעתים עצר, הטריד והפעיל לחצים על עיתונאים, לעתים תוך שימוש באלימות. על-פי הדיווח, זימן ועצר חמאס עיתונאים פלסטינים וזרים לחקירה על מנת להטיל עליהם אימה. חמאס גם הגביל את חופש התנועה של עיתונאים במהלך השנה, בניסיון למנוע גישה לכמה בניינים רשמיים ולכמה הפגנות פרו-דמוקרטיות.

ב-3 בינואר עצרה משטרת חמאס את הכתב הפלסטיני איימן עלול, שעבד בשירות תחנת טלוויזיה עיראקית והחזיקה אותו למשך שמונה ימים על "הפרעה לסדר הציבורי והפעלת מניפולציה על דעת הקהל". "משמר זכויות האדם" דיווח שהרשויות עינו את עלול בעת מעצרו. רשויות חמאס שחררו את עלול כעבור כמה ימים, אחרי שהוא חתם על הסכם והודיע שלא יסקר התפתחויות פוליטיות בעזה.

יתר-על-כן, ב-1 בספטמבר עצרו רשויות חמאס את העיתונאי הפלסטיני מוחמד עותמאן, שעבד בעזה עבור ערוץ הטלוויזיה הפאן-ערבי "אל-ערבי אל-ג׳דיד" ואתר אינטרנטי לחדשות חוץ. למרות שהרשויות לא סיפקו סיבות ספציפיות למעצר זה, כתב עותמאן תחקירים שלעתים העבירו ביקורת על חמאס. הרשויות שחררו אותו למחרת והודיעו על חקירה עתידית תלויה ועומדת. הוא שוחרר שוב ללא אישומים בעקבות מעצר נוסף לחקירה ב-5 בספטמבר.

לאורך כל השנה היו עשרות דיווחים על פעולות ישראליות שמנעו מעיתונאים פלסטינים או ערבים-ישראלים לסקר סיפורים חדשותיים בגדה המערבית, בעזה ובירושלים. פעולות אלה כללו הטרדה מצד חיילים ישראלים ומעשי אלימות נגד עיתונאים. עיתונאים פלסטינים טענו גם שכוחות ביטחון ישראלים עצרו עיתונאים פלסטינים והכריחו אותם למחוק תמונות וסרטונים תחת איומים שתופעל אלימות נגדם או שהם ייעצרו או יוכנסו למעצר מינהלי.

ב-3 בפברואר תקפה משטרת ישראל פיזית על-פי דיווחים את עלי יאסין, צלם עבור הטלויזיה הפלסטינית, כשהוא מסקר אירועים על-יד העיר העתיקה בירושלים.

ב-23 במאי ביקר איגוד העיתונאים הזרים בירושלים את מה שהוא תיאר כ"בדיקה ביטחונית משפילה" שנכפתה על עאטף ספאדי, צלם ערבי שעבד עבור "סוכנות הצילום של העיתונות האירופית" והחזיק תעודה מטעם לשכת העיתונות הממשלתית של ישראל. ספאדי היה צלם משותף של סוכנויות תקשורת זרות שנשלח לסקר מפגש בין שר החוץ

הישראלי ושר החוץ הצרפתי. אנשי ביטחון ישראלים ביקשו ממנו להתפשט כחלק מבדיקה בטחונית.

היו דיווחים רבים על עיתונאים פלסטינים שנפצעו מכדורי ברזל מכוסי גומי או מאש חיה כשסיקרו הפגנות והתנגשויות בין מפגינים פלסטינים לבין כוחות ביטחון ישראליים. ב-6 במאי ירו חיילי צה״ל בכתב הטלויזיה אחמד עותמאן שני כדורי גומי כשסיקר הפגנה בקלקיליה נגד פעילות התנחלותית בכפר קדום בגדה המערבית. חיילי צה״ל גם ירו בצלם הפרילנסר סמיר דייק ארבעה כדורי גומי בכתפו וברגלו באותה הפגנה. עיתונאים פלסטינים טענו שצה״ל התמקד בהם כדי להרתיע אותם מסיקור הפגנות אנטי-ישראליות. ב-9 באוקטובר ירה חייל ישראלי בצלם מג׳די אישתאיה מסוכנות הידיעות איי.פי. בכדור גומי כאשר סיקר התנגשויות מצפון לירושלים.

<u>צנזורה או הגבלת תכנים:</u> הרש״פ אוסרת על הסתה לאלימות, הצגת כלי נשק וסמאות גזעניות באמצעי התקשורת הרשמיים והמבוקרים שבמימון הרש״פ. לא התקבלו דיווחים מאושרים לצעדים משפטיים או להעמדה לדין של אדם כלשהו שפרסם דבר מה בניגוד להנחיות אלה של הרש״פ. אמצעי התקשורת בשטחים דיווחו על צנזורה עצמית. היו דיווחים על רשויות הרש״פ שביקשו למחוק תמונות או קטעים ממצלמות של עיתונאים או מהטלפונים שלהם.

ב-15 ביוני תקפה המשטרה הפלסטינית פיזית את העיתונאי ג׳יהאד קאסם והצלם עמיר חמאייל מתחנת הטלויזיה Wattan TV ומנעה מהם לסקר פעילות משטרתית במחנה הפליטים אל עמרי על יד רמאללה. המשטרה ביקשה מקאסם לפתוח את הטלפון הנייד הפרטי שלו, וכשסירב, עצרה המשטרה אותו ואת חמאייל ולקחה אותם לתחנת משטרה קרובה, משם שוחררו כעבור זמן.

ב-16 בספטמבר תקפו אנשי ביטחון של הרש״פ קבוצה של עיתונאים שסיקרה צעדה פוליטית בעיר ג׳נין. אנשי הביטחון הכריחו חלק מהעיתונאים למחוק את ההקלטות במצלמות שלהם.

ארגוני חברה אזרחית בעזה דיווחו שחמאס צנזר תוכניות טלוויזיה ותכנים כתובים, כגון עיתונים וספרים. לדוגמה, ב-24 במאי חקרו שירותי הביטחון של החמאס את ג׳מיל מועמר מהרדיו הפלסטיני הרשמי על מאמר שכתב על שחיתות כספית בקרב מנהיגות חמאס.

בעוד שהרשויות הישראליות שומרות על הזכות לבחון ולאשר מראש את ההדפסה של כל כלי הפרסום בערבית הממוקמים בירושלים כדי למנוע פרסום חומרים שלדעתם מהווים איום בטחוני (כפי שנעשה אף לגבי כלי התקשורת הישראלים), נראה על-פי ראיות אנקדוטליות שהרשויות הישראליות לא בחנו בפועל את העיתון "אל קודס" או פרסומים ערביים אחרים מירושלים. פרסומים שמקורם בירושלים דיווחו, על סמך ניסיון קודם עם הצנזורה הישראלית, שהם למדו מה לדעת הצנזורה נחשב קביל, וצנזרו בהתאם בעצמם את פרסומיהם.

ממשלת ישראל המשיכה לבצע פשיטות ולסגור תחנות רדיו פלסטיניות בעיקר בטיעונים שהם הסיתו לאלימות נגד אזרחים או אנשי ביטחון ישראלים. החוק הצבאי הישראלי שולט על הסתה בגדה המערבית. ארגונים לא ממשלתיים ומשקיפים אחרים אמרו שתקנות אלה נוסחו בצורה עמומה והיו פתוחות לפרשנות. צה״ל בדרך כלל הסתמך על שני חוקים בפקודות הצבאיות שלו כשהוא סגר תחנות רדיו פלסטיניות – תקנות ההגנה לשעת חירום משנת 1945 והצו בדבר הוראות ביטחון משנת 2009. חוקים אלה בדרך כלל מגדירים הסתה כניסיון להשפיע על דעת הקהל באופן העלול לפגוע בביטחון הציבור או בסדר הציבורי. החוק האזרחי הישראלי חל על אזרחים ישראלים ותושבים פלסטינים בירושלים ומספק רף גבוה יותר לקביעת הסתה. חוק העונשין, לדוגמה, מפרט שהסתה קשורה רק למקרים שבהם אדם פרסם משהו שנועד להסית לאלימות או לטרור, ובתנאי שיש אפשרות קונקרטית שפרסום זה יוביל לביצוע מעשה אלים או טרור.

ב-31 באוגוסט ערך צה״ל פשיטה והחרים ציוד מתחנת הרדיו "אלסנאבל" באזור חברון. הוא הוציא הודעת סגירה לשלושה חודשים (שהסתיימו ב-30 בנובמבר) באשמת "שידור חוזר ונשנה של תכני הסתה". מקרה זה היה הפעם הרביעית בשנה האחרונה שכוחות ישראלים נכנסו באופן חד-צדדי לשטח A כדי לסגור תחנת רדיו פלסטינית. במקרה זה, כמו באחרים, סירבה הממשלה לצטט תכנים ספציפיים שגרמו לחשש זה. נכון לדצמבר התחנה פעלה.

בנובמבר 2015 סגרה ממשלת ישראל שלוש תחנות רדיו בחברון והחרימה ציוד לשידור. בנובמבר 2015 סגר צה״ל את "רדיו חוריה" ואת "רדיו אל-חליל", הקשורים לפת״ח, וערך פשיטה וסגר את Dream Radio. כל שלוש התחנות נסגרו בנובמבר 2015 וחזרו לפעול עד סוף השנה. צה״ל איים לסגור שתי תחנות רדיו פלסטיניות נוספות עקב הסתה לאלימות, לטענתו. בנובמבר 2015 קיבל "רדיו אלנאס", אחת משתי תחנות רדיו מובילות בג׳נין, מכתב התרעה מצה״ל לחדול ולהפסיק את ההסתה לאלימות. יום קודם לכן קיבלה תחנת הרדיו העצמאית "Radio One FM" הממוקמת בחברון מכתב זהה מצה״ל, אך הרשויות הישראליות לא נקטו פעולה נוספת נגד שתי התחנות.

במשך השנתיים האחרונות התמודדה תחנת השידור המקומית Wattan TV עם עיכובים נוספים במאמציה להחזיר לעצמה את הציוד שלה שמומן מתרומות זרות ושהוחרם ב-2012 על-ידי צה״ל מהאולפן שלה ברמאללה (בשטח A של הגדה המערבית). ב-2014 דחה בג״ץ את בקשתה של Wattan שערערה על החרמת הציוד שלה, בעקבות מספר דיונים שבהם הרשויות לא הרשו לעורכי הדין של Wattan, לכאורה מסיבות בטחוניות, לראות את הראיות שהציג צה״ל נגד Wattan. עורכי הדין של Wattan TV טענו שהם הוכיחו שהשידורים לא היוו שום איום על התקשורת בישראל (כגון תקשורת בנמל התעופה) והתלוננו על תהליך משפטי בלתי שקוף שהרשה לממשלה להימנע מלחשוף עדויות של הצדדים על סמך נימוקים ביטחוניים. הרשויות הישראליות לא נקטו צעדים נוספים בקשר לעתירה במשך השנה.

חוקי דיבה/לשון הרע: היו האשמות מסוימות על השמצות או הוצאת דיבה נגד עיתונאים בגדה המערבית וכן על השתקת עיתונאים מסיבות של ביטחון לאומי. לדוגמה, ב-25 ביולי עצר ארגון הביטחון המסכל של הרש״פ את העיתונאי הפלסטיני מוחמד ח׳ביסה והאשים אותו בהשמצת סוכנות רשמית ופרסום חדשות כוזבות והוצאת דיבה. ח׳ביסה, שעבד עבור סוכנות החדשות הטורקית Anadolu, פרסם מאמר בעמוד הפייסבוק שלו שהעביר ביקורת על מה שהוא תיאר כהיקף לא מידתי של תקציב סוכנות החדשות הרשמית של הרש״פ WAFA. הדיווח של ח׳ביסה ציין מספרים שפורסמו על-ידי משרד האוצר של הרש״פ. הרשויות שחררו אותו למחרת היום.

בעזה היו דיווחים בעת העימות ב-2014 על כך שחמאס השתמש בצידוקים ביטחוניים או בחוקים נגד השמצה או הוצאת דיבה כדי לצנזר ביקורת מצד הציבור.

רשויות ישראליות השתמשו בצידוקים ביטחוניים או בחוקי דיבה או לשון הרע כדי לצנזר ביקורת ציבורית, בייחוד נגד תחנות רדיו פלסטיניות הממוקמות בגדה המערבית.

חופש האינטרנט

האינטרנט היה נגיש באופן כללי ברחבי הגדה המערבית ובעזה, אך הפסקות חשמל תכופות בעזה הפריעו לזמינות. ישראל גם לא הרשתה יבוא של טכנולוגיות דור שלישי וחדשות יותר אל הגדה המערבית, ובכך הגבילה באופן משמעותי את הגישה לאינטרנט באמצעות מכשירים ניידים.

בעוד שלא היו הגבלות על גישה לאינטרנט, היו דיווחים על כך שהרש״פ ניטרה בפועל רשתות חברתיות, הפעילה לחצים והטרידה פעילים ועיתונאים. היו מקרים רבים שבהם הרש״פ אסרה או עצרה פלסטינים בגלל פוסטים שהעלו לרשתות החברתיות. לדוגמה, ב-24 בינואר עצר שירות המודיעין הכללי של הרש״פ את פעיל הפרילנס עבדאללה בני עודה על דברים שכתב בפייסבוק. הרשויות עצרו את עודה למשך שלושה ימים, שבמהלכם הוא טען שהרשויות היכו אותו והאשימו אותו בהסתה ברשתות החברתיות ובהובלת פעילויות חשודות באוניברסיטאות פלסטיניות.

ארגוני חברה אזרחית פלסטינים שבסיסם בעזה ופעילי רשתות חברתיות אמרו שרשויות חמאס ניטרו את הפעילות באינטרנט של תושבי רצועת עזה ונקטו צעדים מטילי אימה או מטרידים.

לדוגמה, ב-1 בינואר זימנו גורמים במשרד התובע הציבורי של חמאס את רמזי חירזאללה, המועסק בעסק של חלפנות כספים ולשעבר חבר בחמאס, ואמרו לו ששר הפנים בפועל הגיש תלונה בטענה שהוא הוציא דיבה על פקידי המשרד בפייסבוק. ב-3 בינואר עצרו אותו אנשי הביטחון של חמאס באופן רשמי והחרימו את הטלפון הנייד שלו ומחשבים. על-פי "משמר זכויות האדם", חקרו והטרידו רשויות חמאס את חרזאללה במעצר, ובהתחלה מנעו מרשויות לזכויות אדם להיפגש איתו. שלטונות חמאס שחררו

אותו כעבור כמה ימים, אך אמרו לו שמותר לו להביע ביקורת אך לא להעליב את ממשלת חמאס בפועל.

הרשויות הישראליות לא הגבילו גישה לאינטרנט. הם ניטרו את הפעילות של פלסטינים ברשת ועצרו מספר פלסטינים באשמת הסתה עקב פוסטים שלהם ברשתות החברתיות. לדוגמה, ב-9 במרץ עצרו הרשויות הישראליות את סמי אל-סאי, עורך וכתב של טלויזיית אל-פג׳ר אל-ג׳דיד, בביתו בטול כרם. בית משפט צבאי ישראלי גזר על אל-סאי תשעה חודשי מאסר עקב הסתה לאלימות.

חופש אקדמי ואירועי תרבות

לא היו הגבלות של הרש״פ על חופש אקדמי, ולא ידוע על דיווחים בנוגע להפעלת צנזורה של הרש״פ על תכניות לימודים של בתי ספר, על הצגות, על סרטים או על תערוכות בגדה המערבית. החוק הפלסטיני מבטיח חופש אקדמי, אך על-פי הדיווח פרטים או אנשי סגל במוסדות אקדמאים נוהגים להפעיל צנזורה עצמית בתכניות הלימודים. חברי הסגל דיווחו על נוכחותם של גורמי ביטחון של הרש״פ בקמפוסים בקרב הסטודנטים וחברי הסגל, הדבר שהוליך מן הסתם לצנזורה עצמית.

בתי ספר ציבוריים ושל UNRWA בעזה השתמשו באותה תכנית לימודים שמשמשת בתי ספר בגדה המערבית. הפלסטינים בעזה דיווחו שבאופן כללי הייתה התערבות החמאס ברמת בית ספר יסודי, תיכון או אוניברסיטה מוגבלת. בבתי ספר ציבוריים בעזה, התערב חמאס, על-פי דיווחים, בשיטות הוראה או בתכניות לימודים שלפי דעתו הפרו את עקרונות הזהות, הדת או "המסורת" האיסלאמית כפי שהגדיר אותם השלטון בפועל של חמאס. חמאס התערב אם היו דיווחים על שיעורים או פעילויות מעורבים מגדרית. UNRWA לא דיווח על התערבות כזאת מצד חמאס בבתי ספר בעזה.

רשויות חמאס ביקשו לסכל כמה תכניות חינוך, תרבות וחילופי סטודנטים בינלאומיים. באופן שגרתי הן דרשו מפלסטינים להשיג אישורי יציאה לפני יציאתם מעזה. סטודנטים שמשתתפים בתכניות חילופי תרבות וחינוך מסוימות (כולל תכניות בחסותן של ממשלות זרות ושל ארגונים בינלאומיים) היו עשויים להיחקר על-ידי רשויות חמאס, לדוגמה, בקשר למטרת הנסיעה ומשך הזמן שלה ועל תהליך התיאום לקבלת אשרה. רשויות חמאס מנעו היתרי יציאה לכמה נוסעים דרך מעבר רפיח ומעבר ארז.

רשויות חמאס התערבו גם בתכניות תרבות מקומיות. היו דיווחים נמשכים שהממשלה בפועל דיכאה ביטויי תרבות העלולים לסתור את הפירוש של חמאס לערכים ולזהות הדתיים והתרבותיים.

הגבלות ישראליות על התנועה השפיעו לרעה על מוסדות אקדמיים ועל גישה להשכלה בגדה המערבית. ממשלת ישראל אינה מרשה לסטודנטים מעזה לקבל היתרים ללמוד באוניברסיטאות בגדה המערבית. מעברי גבול ישראליים הערימו קשיים בפני סטודנטים ואנשי סגל בדרכם למוסדות ולקמפוסים האוניברסיטאים בגדה המערבית. במקרים רבים

דיווחו סטודנטים ואנשי חינוך על איחורים או הפסדים של ימי לימודים עקב עיכובים משמעותיים במחסומים (ראו סעיף 2.ד.). בנוסף, סטודנטים ואנשי חינוך פלסטינים דיווחו על הטרדות והתקפות פיזיות מצד מתנחלים ישראלים כשהם היו בדרכם למוסדות חינוך במקומות כמו חברון, שכם, סלפית, קלקיליה ואבו דיס. העיתונות המקומית דיווחה על עצירת סטודנטים פלסטינים על-ידי הרשויות הישראליות עקב השתתפות בהפגנות וזריקת אבנים על חיילי צה״ל, לפי הטענה.

נושאי תפקידים בממשלה הפלסטינית ואנשי סגל אוניברסיטאים האשימו את כוחות הביטחון הישראלים בתקיפות של קמפוסים אוניברסיטאים, בייחוד באזורים הקרובים להתנחלויות ישראליות, במהלך השנה. נושאי תפקידים באוניברסיטת "אל-קודס" קמפוס אבו דיס המשיכו להאשים חיילים ישראלים בהטרדת סטודנטים פלסטינים בקמפוס ובניסיון לעשות להם פרובוקציות כדי ליצור עימותים.

במהלך השנה האשימה מינהלת אוניברסיטת "אל-קודס" את כוחות הביטחון של ישראל בירי שגרתי של גז מדמיע אל הקמפוס המרכזי, תוך פגיעה בסטודנטים ובסגל. בינואר טענו אנשי קשר שכמה מאות אנשי ביטחון ישראלים נכנסו לקמפוס אבו דיס של אוניברסיטת אל-קודס, עצרו שישה שומרי לילה ופשטו על משרד סטודנטים במחלקה ללימודים איסלמיים, וכן למשרדים של ארבע קבוצות פוליטיות של סטודנטים. אנשי כוחות הביטחון הישראלים הסירו כוננים קשיחים של מחשבים וקופסאות של ניירות ממשרדי הסטודנטים הללו ושברו מכונות צילום, דלתות, מנעולים, כיסאות ומדפים. משקיפים אמרו שכוחות ביטחון ישראליים פרצו אל ארבעה אזורים שונים של האוניברסיטה במשך השנה ובזזו כל אחד מהם. בנובמבר התרחשה תקרית דומה שבה כוחות ביטחון ישראלים פרצו אל הקמפוס ופשטו על תערוכה שאורגנה על-ידי אגודת הסטודנטים האיסלאמית.

בנוסף, הוסיפה האוניברסיטה הטכנית הפלסטינית כדורי (PTUK) בטול כרם – שפועלת בשותפות מתוך מתקן צבאי ישראלי פעיל -- להיות אתר של התנגשויות בין סטודנטים לבין אנשי צה״ל. ב-15 במרץ אמרו משקיפים באוניברסיטה שכוחות ביטחון ישראלים נכנסו לקמפוס פעמיים וערכו "תמרונים צבאיים". אנשי כוחות הביטחון הישראלים נכנסו לבניין ההנדסה ולמחלקה לחקלאות והחרימו חוברות ומסמכים אחרים. ב-17 בנובמבר הוציאו חברי סגל ב-PTUK הודעה לעיתונות שציינה שחיילים ישראלים נכנסו בכוח אל מרכז המחשבים שלהם והחרימו סרטים מצולמים ממצלמות הביטחון בקמפוס.
האוניברסיטה הערבית-אמריקנית בג׳נין גם האשימה כוחות ביטחון ישראלים בכניסה כוחנית לקמפוס ב-22 במרץ ובהחרמת חומרים.

בית המשפט העליון הישראלי הורה לעיריית ירושלים ב-2011 לתקן את המחסור בכיתות לימוד בבתי ספר במזרח ירושלים עד שנת הלימודים 2016-17; אך על-פי כלי תקשורת מקומיים, המועד חלף ועדיין קיים צורך בלמעלה מ-2,000 כיתות לימוד. על-פי הערכות של האו״ם, העיר צריכה לבנות כ-100 כיתות לימוד חדשות מדי שנה במזרח ירושלים כדי לעמוד בקצב גידול האוכלוסייה. אנשי קשר אקדמיים ציינו שממשלת ישראל מנעה הכנסת עותקים של תכנית הלימודים של הרש״פ לשימוש בבתי ספר במזרח ירושלים, ושעיריית

ירושלים שלחה במקום זה גירסה ערוכה/מצונזרת של תכנית הלימודים של הרש״פ, שבה נמחק מידע על ההיסטוריה והתרבות הפלסטינית. שני נושאי תפקידים התלוננו בפני דיפלומטים מערביים על מאמצים שדווחו לאחרונה מצד משרד החינוך הישראלי לקשור את המימון של בתי ספר פלסטינים לשימוש בתכנית לימודים ישראלית וניסיון להפוך את תכנית הלימודים ל"ישראלית".

כוחות ישראלים ערכו פשיטות על חלק מבתי הספר במזרח ירושלים במשך השנה, כולל ב-17 באוקטובר, כאשר כוחות ישראלים ערכו פשיטה על בית ספר "דאר אל איתאם" הממוקם בעיר העתיקה בירושלים ועצרו קודם את סמיר ג׳יבריל, מנהל מחלקת משרד החינוך הפלסטיני המפקחת על כל בתי הספר הפלסטיניים במזרח ירושלים. אחר כך הם עצרו 10 סטודנטים פלסטינים על זריקת אבנים, אך שחררו אותם באותו יום.

במשך השנה המשיך בית המשפט העליון לתמוך באיסור הישראלי משנת 2000 שאסר על סטודנטים מרצועת עזה ללמוד באוניברסיטאות בגדה המערבית. ככלל, לא ביקשו סטודנטים מעזה ללמוד באוניברסיטאות הגדה המערבית, שכן הם ידעו שישראל תסרב לבקשות לקבלת היתר. במשך השנה מנעו הרשויות הישראליות מספר פעמים מתלמידים בבתי ספר הסמוכים להר הבית/חראם א-שריף או נמצאים בתחומו להגיע אל כיתותיהם.

הגבלות ישראליות על נסיעה גם מנעו מסטודנטים רבים בגדה המערבית ובעזה להשתתף בתכניות תרבות בתוך השטחים הפלסטינים ובתכניות לימודים בחו״ל. במקרים אחרים, גרמו עיכובים באישור היתרים מצד נושאי תפקידים ישראלים לפלסטינים לפספס את מועדי הנסיעה עבור תכניות חילופי סטודנטים בחו״ל או להפסיד תכניות תרבות בירושלים או בגדה המערבית. במקרים מסוימים דרשו הרשויות מסטודנטים לעבור ראיונות ביטחוניים לפני קבלת היתר. בשנתיים האחרונות, עצרו הרשויות הישראליות סטודנטים מסוימים ללא הגבלת זמן בלי להגיש נגדם כתבי אישום בעקבות הראיונות הביטחוניים, מה שגרם לחלק מהסטודנטים לסרב לבוא לראיונות ביטחוניים עקב חשש ממעצר, ובכך נמנעה מהם היכולת לקבל היתר נסיעה.

האתגרים הכרוכים בנסיעות היו חריפים במיוחד עבור פלסטינים מעזה, היות והרשויות הישראליות סירבו לעתים לתת היתרי נסיעה דרך מעבר ארז. ארגונים לא ממשלתיים וארגונים בינלאומיים דיווחו על עלייה של למעלה מ-50 אחוזים בסירובים ישראלים להיתרי נסיעה לפלסטינים מעזה, שמנעו מפלסטינים לעבור לירושלים לצורך ראיונות לקבלת אשרות, לחצות את גשר אלנבי לירדן כדי לנסוע משם הלאה, ולעבור לגדה המערבית לצורך עבודה או לימודים. הסירובים התרבו עבור הסגל של ארגונים בינלאומיים ועבור קטגוריות מסוימות של טיפול רפואי בתוך ישראל, על-פי ארגונים לא ממשלתיים ישראלים. על-פי מתאם הפעולות הממשלתי הישראלי בשטחים, רק 46 אחוזים מהבקשות להיתרי יציאה אושרו במשך השנה, בהשוואה ל-80 אחוזים של הבקשות להיתרי יציאה שאושרו ב-2013. ארגונים לא ממשלתיים רבים האמינו שמרבית ההשעיות הביטחוניות שהרשויות הישראליות הטילו על פלסטינים שביקשו לצאת מעזה לעבודה, לימודים או ארועים משפחתיים היו שרירותיות. פקידי גבול ישראלים הגבירו את

המעצרים והחקירות של פלסטינים מעזה שביקשו היתרי עסקים. מכיוון שהרשויות המצריות שמרו גם הן על הסגר במעבר רפיח, למעט קטגוריות מיוחדות של נוסעים למשך 45 ימים במשך השנה (שמונה ימים לעולי רגל לחאג׳ בלבד), נותרו הפלסטינים בעזה סגורים למעשה בתוך עזה.

ב. חופש התכנסות והתאגדות שלווה

חופש התכנסות

החוק הפלסטיני מתיר לקיים פגישות, תהלוכות והתכנסויות ציבוריות במסגרת החוק. הוא דורש להוציא היתרים לעצרות, להפגנות ולאירועי תרבות רחבי היקף, ונדיר שהרש״פ התנגדה לכך. כוחות הביטחון של הרש״פ וגם של חמאס הגבילו או פיזרו בצורה סלקטיבית מחאות והפגנות במשך השנה. לדוגמה, במרץ הקימו כוחות ביטחון פלסטיניים מחסומים ונקודות ביקורת בכבישים כדי לנסות למנוע מתומכי שביתת מורים מלהגיע להפגנות בחברון וברמאללה ועצרו כמה עשרות מפגינים בעצרות למען המורים.

בכפוף לצו של חמאס הסותר את חוק היסוד של הרש״פ, יש לקבל מראש היתר לכל התכנסות או חגיגה בזירה הציבורית ברצועת עזה. ככלל לא התיר חמאס לחברי פת"ח לקיים עצרות. פעילים דיווחו שגורמים רשמיים של חמאס הטרידו נשים במקומות ציבוריים ולא אפשרו להן להתכנס בצורה שלווה.

גורמים רשמיים של חמאס ניסו גם למנוע ביקורת פוטנציאלית על מדיניות חמאס, באמצעות הטלת דרישות שרירותיות לאישור פגישות בנושאים פוליטיים או חברתיים.

ארגון הצלב האדום הוסיף לדווח על הגבלות שרירותיות על חופש ההתכנסות של הפלסטינים בירושלים, כולל השימוש במעצרים שלא כחוק כדי להפחיד את המפגינים. ב-18 במרץ, עצרו אנשי משטרה ומשמר הגבול שלושה פלסטינים בשכונה המזרח ירושלמית עיסאוויה עקב התנהגות של הפרת סדר כביכול. הרשויות הישראליות הודו מאוחר יותר בבית המשפט שהם עצרו את החשודים כדי למנוע מהם לערוך הפגנה שלווה ביום שבו נערך המרתון בירושלים, משום שחלק מהמסלול עבר בסמוך לעיסאוויה במזרח ירושלים. ב-24 באוגוסט פיזרו שוטרים ישראלים ואנשי משמר הגבול בכוח קבוצה של מפגינים מחוץ לשער שכם בעיר העתיקה. הם ערכו הפגנת הזדהות שקטה עם אסירים פלסטינים ששבתו רעב.

צה״ל המשיך את השימוש בצו הצבאי מ-1967 האוסר בפועל על הפגנות של פלסטינים והגביל את חופש הדיבור בגדה המערבית. הצו קובע שאסיפה "פוליטית" של 10 אנשים או יותר דורשת היתר מהמפקד האזורי של כוחות הצבא – דבר שהמפקד מעניק לעתים נדירות בלבד. העונש על הפרת צו זה הוא עד 10 שנות מאסר או קנס כבד. בפברואר הגיש בית משפט צבאי ישראלי כתב אישום נגד פעיל זכויות האדם הפלסטיני עיסא עמרו על 18 אישומים בקשר לפעילותו ב-2010. ארגוני זכויות אדם אמרו שמעשיו של עמרו בתקריות אלה עלו בקנה אחד עם מרי אזרחי בלתי-אלים, למרות שהחוק הצבאי אוסר

עליהם בגדה המערבית, כולל חסימה או העלבת חייל, השתתפות בעצרת שלא קיבלה היתר, ו"הסתה" (עידוד אחרים להשתתף במרי אזרחי). המשפט, שהחל ב-23 בנובמבר נמשך בסוף השנה.

ארגונים לא ממשלתיים שונים ציינו שצה״ל לא כיבד את חופש ההתכנסות ולעתים הגיב בתוקפנות למפגינים. כוחות הביטחון הישראליים השתמשו לעתים בכוח, כולל אש חיה, נגד פלסטינים ואחרים שהשתתפו בהפגנות בגדה המערבית ובמזרח ירושלים, וגרמו למותם של אזרחים פלסטינים (ראו סעיף 1.א.). צה״ל השתמש בכוח בייחוד נגד הפגנות שבועיות בסמיכות או ליד התנחלויות ישראליות הממוקמות בשטח C. צה״ל הגיב להפגנות בטכניקות לריסון המונים או בכוח, והשתמש בגז מדמיע וברימוני הלם כדי להדוף את המפגינים, מה שלטענת הארגונים הלא ממשלתיים מסתכם בשימוש בכוח לא-קטלני בצורה קטלנית. ב-1 ביולי דיווח משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים שפלסטיני בן 63 מת משאיפת גז מדמיע ושצה״ל פצע עוד 21 אנשים במחסום קלנדיה. קבוצה של פלסטינים ללא רשיונות התאספו במחסום כי הם רצו להיכנס לירושלים להתפלל ברמדאן, וכשסירבו לעזוב, השתמשו כוחות ביטחון ישראליים במיכלי גז מדמיע וברימוני הלם לפיזורם. חלק מהפלסטינים זרקו אבנים על אנשי כוחות הביטחון; חייל אחד נפצע, לפי הדיווח.

פיקוד המרכז של צה״ל הכריז על אזורים בגדה המערבית כ"אזורים צבאים סגורים" שבהם נאסרה התכנסות ציבורית. אותה הגדרה התקיימה עבור אזורים הסמוכים לגדר ההפרדה בכפרים בלעין ונעלין בכל יום שישי בשעות שבהן הפגינו פעילים פלסטינים, ישראלים ובינלאומיים באופן קבוע. התכתשויות תכופות התקיימו בין מפגינים וכוחות צה״ל. אנשי צה״ל והמשטרה הישראלית שהיו מוצבים מצד הגדה המערבית של הגדר בעת ההפגנות השבועיות בכפרים אלה הגיבו ליידוי אבנים בגז מדמיע, ברימוני הלם, במי "בואש" מסריחים, ובכדורים מצופי גומי.

חופש ההתאגדות

בגדה המערבית חוק הרש״פ מאפשר את חופש ההתאגדות, אך הרשויות לעתים מגבילות אותו, כולל עבור ארגוני עובדים (ראו סעיף 7.א.). הרש״פ הקפיאה נכסים של Future for Palestine, ארגון לא ממשלתי שהוקם על-ידי ראש ממשלת הרש״פ לשעבר סלאם פיאד, ביוני 2015 עקב הלבנת הון לכאורה. בדצמבר 2015 ביטל בג״ץ את האישומים נגד פיאד והארגון הלא ממשלתי והחזיר את הנכסים.

ברצועת עזה ניסה חמאס לסכל את פעילותם של כמה ארגונים, כולל כאלה שהאשים בהזדהות עם פת"ח, וכן את פעילותם של עסקים פרטיים וארגונים לא ממשלתיים שלטענתו הפרו את הנורמות החברתיות של האיסלאם. ל"משרד הפנים" של חמאס יש סמכות פיקוחית על כל הארגונים הלא ממשלתיים, המאפשרת למשרד לבקש מסמכים. היו מקרים שבהם סגרו הרשויות בפועל באופן זמני ארגונים לא ממשלתיים שלא צייתו. פעילים דיווחו שחמאס הפעיל לחץ רב על ארגונים למען זכויות האישה.

ישראל המשיכה לקיים איסורים נגד כמה מוסדות פלסטיניים מירושלים, כגון לשכת המסחר הירושלמית ו"אוריינט האוס", המשמש בפועל כמשרדי אש"ף בירושלים. הרשויות הישראליות חידשו פקודה לסגר צבאי, שהתחילה ב-2001, עבור מוסדות אלה ואחרים בטענה שהפרו את הסכמי אוסלו על-ידי פעילות למען הרש"פ בירושלים.

ג. חופש הדת

ראו את דוח משרד החוץ של ארה"ב *International Religious Freedom Report* באתר www.state.gov/religiousfreedomreport/.

ד. חופש תנועה, עקורים בתוך המדינה, הגנה על פליטים ואנשים חסרי מדינה

חוק היסוד של הרש"פ דואג לחופש תנועה, והרש"פ לא הגבילה ככלל את חופש התנועה. אין בחוק היסוד תקנות בנוגע לנסיעות לחו"ל, הגירה או שיבה למולדת.

רשויות חמאס ברצועת עזה הגבילו חלק מהנסיעות לחו"ל ודרשו היתרי יציאה עבור פלסטינים שיצאו דרך מעבר ארז בין עזה לישראל. חמאס גם מנע את יציאתם של מספר פלסטינים מעזה בגלל מטרת נסיעתם או כדי לכפות שינוי בהתנהגות, כגון תשלום מיסים וקנסות. היו כמה דיווחים על הגבלות על נסיעות של נשים לא נשואות.

כוחות הביטחון הישראלים הטילו דרך קבע את ההגבלות המשמעותיות ביותר על תנועה של פלסטינים בתוך השטחים הכבושים ונסיעות לחו"ל, ולעתים הוגברו הגבלות אלה בתואנה של שיקולי ביטחון.

מחסומים על תנועה כללו נקודות ביקורת; גדר הפרדה בין מרבית הגדה המערבית לישראל, מזרח ירושלים, וחלקים אחרים של הגדה המערבית (היות והגדר חותכת עד כ-18 קילומטרים ממזרח לקו הירוק במקומות מסוימים, ומבודדת כ-25,000 פלסטינים, על-פי הערכה); סגירת כבישים פנימית; ומגבלות על תנועת אנשים וסחורות פנימה והחוצה מהגדה המערבית ורצועת עזה. הגבלות התנועה השפיעו למעשה על כל היבטי החיים, כולל הגישה אל מקומות פולחן, תעסוקה, אדמות חקלאיות, בתי ספר, בתי חולים וכמו כן על התנהלותן של פעילויות עיתונאיות, הומניטריות ושל ארגונים לא ממשלתיים.

באפריל הקלו הרשויות הישראליות באופן זמני על הסגר הימי מחוץ לחופי רצועת עזה, והרחיבו את גבולות הדיג משישה לתשעה מיילים ימיים. אך ביוני פקעה ההרחבה הזמנית והרשויות לא חידשו אותה. לעתים קרובות ירו הרשויות על סירות דיג שנעו בתוך הטווח של שישה מייל או גררו אותם לנמלים ישראלים ועצרו את הדייגים.

הרש"פ, חמאס וממשלת ישראל בדרך כלל שיתפו פעולה עם ארגונים הומניטריים בהספקת הגנה וסיוע לעקורים פנימיים ולפליטים; יחד עם זאת, נושאי תפקידים מממשלת ישראל הטילו פיקוח על הכניסה והיציאה של סחורות ואנשים אל עזה וממנה והגבילו את היכולת של UNRWA לפעול בחופשיות בעזה. "אמנסטי אינטרנשיונל" ו"משמר זכויות

האדם" דיווחו גם שממשלת ישראל מנעה ממועסקים שלהם היתרי כניסה לעזה. ארגונים הומניטריים גם העלו חששות לגבי "מרחב הפעילות ההולך וקטן" עבור ארגונים לא ממשלתיים בעזה לאחר שממשלת ישראל טענה בפומבי שאנשי סגל של ארגונים לא ממשלתיים בינלאומיים כביכול מפנים סחורות וכספים לחמאס. במקרה אחד כזה, עצרו הרשויות הישראליות מועסק של ארגון לא ממשלתי בינלאומי במעבר ארז כשהוא חזר לעזה מישראל והחזיקו בו במשך 21 ימים לפני שקיבל גישה לעורך דין על-פי בחירתו. הוא טען שבמשך אותם 21 ימים, הוא עבר עינויים פיזיים ופסיכולוגיים ומסר הודאה כוזבת תחת לחץ, על-פי נציגים של הארגון הלא ממשלתי. הרשויות הישראליות החזיקו את המועסק במעצר במשך 50 יום עד שהגישו נגדו כתב אישום. הרשויות המשיכו לדחות את מועד המשפט ונכון לסוף השנה ההגנה עדיין לא קיבלה את תיק הראיות מהפרקליטות.

<u>יחס רע כלפי מהגרים, פליטים ואנשים חסרי מדינה:</u> ממשלת ישראל מנעה מפליטים גישה לסיוע הומניטרי של UNRWA בגדה המערבית. תשתיות חיוניות ברצועת עזה, כולל שירותי מים ותברואה, המשיכו להיות במצב קשה, בחלקו עקב ההגבלות שהטילה ישראל על יבוא של חלקים וחלקי חילוף. UNRWA דיווחה שהביטחון התזונתי המשיך להתדרדר עקב ההשלכות של "צוק איתן" על מצב הפרנסה, סגירת מנהרות, ועליות במחירי המזון.

הגבלות של ממשלת ישראל על היבוא של סחורות מסוימות הנחשבות לשימוש כפול המשיכו להפריע לפעולות UNRWA. באוגוסט דיווחה UNRWA שרשימה מעודכנת של סחורות לשימוש כפול שהנפיק מתאם פעולות הממשלה בשטחים הגבילה עץ בעובי יותר משלוש שמיניות של אינץ׳, שלטענת הרשויות הישראליות השתמשו בו לבניית מנהרות הברחה והסתננות. לדעת UNRWA תגרום הגבלה חדשה זאת להגבלת הייצור של דלתות עבור פרויקטים של תשתיות ורהיטים עבור בתי הספר של UNRWA ברצועת עזה.

במשך השנה הטילו הרשויות הישראליות הגבלות תנועה על סגל UNRWA של פליטים פלסטיניים, מה שגרם לאובדן של 157 ימי עבודה של UNRWA בגדה המערבית ובמזרח ירושלים.

על-פי UNRWA, הובילו פעולות ביטחון ישראליות בגדה המערבית ובמזרח ירושלים הן לפציעות והן למקרי מוות של שבעה פליטים פלסטינים, כולל קטין אחד. כוחות ביטחון ישראלים הרגו 30 פליטים, על-פי UNRWA בעת פעילויות בטחוניות. מרבית הפציעות התרחשו כתוצאה מהשימוש שעשו הרשויות הישראליות בתחמושת חיה. היו 364 פציעות שדווחו על-ידי הרשויות הישראליות במחנות פליטים בגדה המערבית, על-פי UNRWA, שמתוכם נגרמו 156 משימוש בתחמושת חיה.

ב-1 במרץ ירו כוחות ביטחון ישראלים למוות בנאהד פאוזי פאייז מתייר ואת איאד עומר מחמוד סג׳דייה בני ה-21 בעת התנגשויות במחנה הפליטים קלנדיה, אחרי שרכב של

צה״ל נכנס בטעות למחנה והצית עימותים עם תושבי המחנה שעל-פי הדיווח כללו שימוש בבקבוקי תבערה וירי. מתייר וסג׳דייה זרקו אבנים על כוחות ביטחון ישראלים בעת העימותים, למרות שהיו דיווחים שונים לגבי אם הם בפועל עסקו בזריקת אבנים כאשר הם נורו. גם פלסטינים אחרים זרקו בקבוקי תבערה ומטעני נפץ מאולתרים על הכוחות הישראלים.

ב-10 בפברואר ירה צה״ל למוות בעומר יוסף איסמאעיל מאדי בן ה-15 בכניסה למחנה הפליטים אל-ערוב בנפת חברון, בעת עימות שבו זרקו פלסטינים אבנים על חיילי צה״ל.

ב-16 באוגוסט ירו חיילי צה״ל למוות במוחמד יוסף סאבר אבו השהש בן ה-19 בעת פעולה רחבת היקף של צה״ל במחנה הפליטים אל-פוואר בנפת חברון בגדה המערבית.

<u>תנועה בתוך המדינה:</u> הרש״פ לא התערבה בתנועה בתוך גבולות הגדה המערבית.

ככלל לא אכפו רשויות חמאס הגבלות קבועות על תנועת התושבים בתחומי הרצועה, אם כי היו כמה אזורים שחמאס הגביל אליהם את הגישה. הגברת הלחץ לקבל את נורמות האיסלאם על-פי פירושו של חמאס הובילה ככלל להגבלות על תנועת הנשים.

חיילי צה״ל עצרו באופן שגרתי למשך שעות פלסטינים תושבי עזה שהיו להם רישיונות כניסה לישראל לצורך עסקיהם וכפו עליהם לעבור חקירות ובדיקות גופניות בנקודות ביקורת שבשליטת ישראל.

ממשלת ישראל הטילה הגבלות משמעותיות על תנועה בגדה המערבית ובין הגדה המערבית לירושלים. הרשויות הישראליות אסרו לעתים קרובות על נסיעה בין חלק או כל העיירות בגדה המערבית ופרסו נקודות ביקורת אקראיות (זמניות). פלסטינים תושבי היישובים שנפגעו ציינו ש"סגרים פנימיים" מסוג זה המשיכו לפגוע בכלכלה. בתקופות של חשש לאי-שקט ובמהלך חלק מהחגים המרכזיים בישראל, של יהודים ושל מוסלמים, החילו רשויות ישראל "סגרים חיצוניים מקיפים" שמנעו את יציאתם של הפלסטינים מגבולות הגדה המערבית. הרשויות הישראליות הטילו גם הגבלות תנועה על עיירות וכפרים פלסטיניים שלמים.

לדוגמה, מה-4 עד ה-6 בפברואר חסמו הרשויות הישראליות את הכניסות דרך הכביש הראשי ודרך הכביש העוקף לקבטיה, על יד ג׳נין, בזמן שערכו פעילות של מעצרים והריסת בתים כאמצעי ענישה בכפר. ממשלת ישראל אמרה שהגבלות קולקטיביות כאלה התרחשו רק אם מפקד צבאי היה משוכנע שקיים צורך צבאי לפעולה, ושההפרעה לחיי היומיום של אזרחים פלסטינים הייתה לא מידתית. בעוד שמספר הסגרים ומיקומם המדויק בגדה המערבית עלה וירד חליפות, בסוף 2015 דיווח משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים על 543 סגרים כולל אמצעים כגון נקודות ביקורת קבועות, נקודות ביקורת חלקיות, סוללות עפר, סגירת כבישים, מחסומים מסוגים שונים, קירות עפר ותעלות.

הרשויות הישראליות הגבילו או אסרו כליל נסיעה של פלסטינים ב-41 כבישים וקטעי כבישים ברחבי הגדה המערבית, כולל רבים מעורקי התנועה המכסים למעלה מ-640 ק״מ של כבישים, שבהם ישראלים יכולים לנסוע באופן חופשי. כמו כן במהלך מבצעים למעצר מבוקשים, הטיל צה״ל עוצרים זמניים שלא אפשרו לפלסטינים לצאת מבתיהם. במשך חודש הרמדאן הקדוש למוסלמים הקלו הרשויות הישראליות את ההגבלות על כניסת פלסטינים לירושלים ולישראל, והרשו לגברים פלסטינים מעל גיל 35 שביקשו וקיבלו היתרי תפילה מיוחדים, בנוסף לגברים מוסלמים מעל גיל 45 ללא היתרים, לבקר בחרם אל-שריף/הר הבית.

ממשלת ישראל המשיכה בבניית גדר ההפרדה, העוברת במידה רבה בתוך הגדה המערבית ולאורך חלקים מהקו הירוק (קו שביתת הנשק מ-1949). הרשויות הישראליות האריכו את המחסום בעמק כרמיזן על-יד בית לחם והתחילו להכין את הקרקע כדי להאריך את הגדר דרך הכפר וולאג׳ה הסמוך גם הוא לבית לחם. ישראל המשיכה להגביל – באמצעות שימוש בהיתרים מיוחדים – את התנועה והפיתוח סמוך לגדר ההפרדה, כולל את הגישה לכמה ארגונים בינלאומיים. ארגונים בינלאומיים דיווחו שהרשויות הישראליות הירשו לפלסטינים רבים המופרדים על-ידי הגדר מאדמתם לקבל גישה לקרקע שלהם במשך כמה ימים בלבד בכל שנה.

צוותים של חברות אבטחה פרטיות שהעסיקה ממשלת ישראל איישו נקודות גישה רבות בגדר, ולטענת ארגונים בינלאומיים וקבוצות מקומיות למען זכויות אדם הם לא נענו לבקשות לאשר מעבר סחורות ופקידים רשמיים בנקודת המעבר. פלסטינים וארגונים לא ממשלתיים רבים דיווחו שהיו רמות גבוהות יותר של יחס גרוע בנקודות ביקורת המאוישות על-ידי קבלני ביטחון שונים לעומת אלה המאוישות על-ידי חיילי צה״ל.

הגדר הפריעה לילדי האזור המזרחי של הגדר להגיע לבתי ספר בירושלים והפריעה לכמה כפריים להגיע לאדמות ולמקורות מים. כפריים פלסטינים המשיכו לדווח על קשיי גישה לאדמותיהם בשטח C שבשליטת ישראל ובאזור התפר, האזור הסגור בין גדר ההפרדה לקו הירוק. הארגון הלא ממשלתי "מחסום ווטש" דיווח שלכפרים פלסטינים רבים יש קרקעות ללא גישה באזור התפר, ומנגנון ישראלי מסובך לבקשת היתרים (שדרש יותר מ-10 היתרים שונים) מנע מפלסטינים שימוש מלא בקרקע שלהם.

ישראל הקלה על הגבלות הגישה לאדמות חקלאיות ברצועת עזה עד ל-100 מטר מהגבול עם ישראל ולאזורי דיג לאורך החוף. למרות ההקלות האלה, על-פי הדיווחים המשיכה ישראל לאכוף הגבלות "אזורי חיץ" על מי שאינם חקלאים בתחום של כמאה מטרים מהגבול בין עזה לישראל וריססה חומרי הדברה מעבר לגדר הגבול על אדמות שפונו על-ידי הוועד הבינלאומי של הצלב האדום עבור חקלאים השבים לאדמותיהם. ההיקף המדויק של התחום שבו הרשויות איפשרו גישה לאורך הגבול המשיך להיות לא ברור. משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים דיווח שפלסטינים בעזה התייחסו אל שטחים עד 300 מטרים מגדר הגבול כאל אזורי "אין כניסה", ועד אלף מטרים כאזורים ב"סיכון גבוה", מה שגרם לחקלאים להימנע מעיבוד שדותיהם. להערכת משרד האו"ם לתיאום עניינים

הומניטריים, כ-35 אחוזים מן האדמה החקלאית של הרצועה נמצאו באזור האסור לגישה. הארגון הלא ממשלתי הפלסטיני "אל מיזאן" דיווח שהרשויות הישראליות עצרו 119 חקלאים וירו ופצעו עוד 13 שעיבדו קרקעות באזור החיץ או על-ידו.

מי הדיג של עזה היו לרוב בלתי נגישים לפלסטינים עקב הגבלות ישראליות שהרשו לדוג רק בתחום של שישה מיילים ימיים. בעוד שהרשויות הישראליות הקלו את הסגר הימי באפריל והרחיבו את גבולות הדיג משישה עד תשעה מיילים ימיים, ההרחבה הייתה זמנית וחזרה לשישה מיילים ימיים ביוני. האו״ם דיווח שההגבלה "מדאיגה במיוחד". ספינות סיור ימיות של ישראל אכפו את המגבלה החדשה, הפחתה מ-20 מיילים ימיים שנקבעו בהסכם מ-1994 על רצועת עזה ואזור יריחו. חיל הים הישראלי ירה דרך קבע יריות אזהרה לעבר דייגים פלסטינים שנכנסו לאזורי הים האסורים, בחלק מהמקרים היישר לעבר הדייגים – כך על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים. צה״ל החרים תכופות סירות דיג שנתפסו באזורים אלה ועצר את הדייגים, זאת בעוד הדייגים הפלסטינים דיווחו על בלבול בנוגע לגבולות המדויקים של אזורי הדיג החדשים.

במשך השנה הגבילו כוחות ביטחון ישראלים את התנועה בחלקים של מזרח ירושלים, כולל העיר העתיקה של ירושלים. כוחות ביטחון ישראלים חסמו מדי פעם חלק מהכניסות לשכונות מזרח ירושלים הפלסטיניות עיסאוויה, סילוואן, וג׳בל מוכבר. רשויות הצבא הישראליות המשיכו בהגבלות על תנועת הפלסטינים ברגל וברכב במרכז המסחרי של חברון, בטענה שעליהם להגן על כמה מאות מתנחלים ישראלים תושבי המקום. על הפלסטינים נאסר לנהוג ברוב הכבישים במרכז חברון וללכת ברחוב שוהאדא וכבישים אחרים בעיר העתיקה ובסביבתה; המתנחלים הישראלים ניתנה לעומת זאת גישה חופשית לכבישים אלה. צה״ל סגר את מרבית החנויות ברחוב שוהאדא ואטם כניסות לבתים פלסטינים. בעקבות התקפות טרור ביולי בהתנחלויות קרית ארבע ועתניאל, סכר צה״ל לחלוטין חלק מהכפרים באזור חברון, כגון סעיר, דורא ובני נעים לתקופות של בין יומיים עד חמישה ימים, ובכך שיבש באופן חמור את השגרה היומיומית של התושבים ואת פרנסתם. הרשויות סגרו את מחנה הפליטים אל פוואר למשך 25 ימים רצופים, עם השפעה לרעה על חייהם של 9,500 פליטים. צה״ל גם המשיך לתפוס גגות של בתי אזרחים כעמדות בטחוניות, תוך כפייה על משפחות להשאיר את דלת ביתם פתוחה כדי שחיילים יוכלו להיכנס לבתיהם.

משטרת ישראל הגבילה גישה לקטגוריות רחבות של מתפללים מוסלמים בחרם א-שריף/הר הבית בעיקר על סמך גיל או מגדר במשך יומיים לאורך השנה, בהתאם לתקופות של ביקורים יהודיים רבים יותר באתר בחגים יהודיים או בסמוך להם. בנוסף, בספטמבר 2015 הפעילה משטרת ישראל "רשימה שחורה" של מתפללים ומתפללות מוסלמים שנאסרה עליהם הכניסה למסגד אל אקצא/הר הבית עקב האשמות מצד מבקרים יהודים על הטרדה. לאלה שכניסתם נאסרה לא ניתנה הזדמנות כלשהי לערער על האיסור במשטרת ישראל או באמצעות מערכת המשפט הישראלית. משטרת ישראל גם עצרה או הדיחה באופן זמני מהמתחם שומרים ועובדים אחרים של הוואקף המוסלמי הממונה על-ידי ירדן המנהל את חרם א שריף/הר הבית. המשטרה טענה שהעובדים

הטרידו מבקרים "פעילי הר הבית יהודיים" או הפריעו למשטרה ולפיקוח של רשות העתיקות הישראלית על התיקונים שהוואקף ערך בחרם א שריף/הר הבית.

נסיעות לחו״ל: הרש״פ לא הגבילה נסיעות לחו״ל של התושבים. הרש״פ אינה שולטת במעברי גבול בכניסה וביציאה מהגדה המערבית.

רשויות חמאס ברצועת עזה אכפו הגבלות תנועה על פלסטינים שניסו לצאת מעזה לישראל דרך מעבר ארז ולמצרים דרך מעבר רפיח. יחידים שהורשו להיכנס או לצאת מרצועת עזה במעבר ארז היו בעיקר מקרים הומניטריים; רשויות ישראל הגבילו את מספר אנשי העסקים שעברו במשך השנה וביטלו כ-1,600 מתוך 3,500 אישורים לאנשי עסקים במשך השנה.

הרשויות במצרים כפו הגבלות תנועה על פלסטינים שניסו לצאת מרצועת עזה דרך מעבר רפיח. הממשלה המצרית הרשתה מעברי גבול מפעם לפעם למשך מספר ימים בכל פעם – ולרוב רק בכיוון אחד לנוסעים ולסיוע הומניטרי. הרשויות סגרו את מעבר רפיח מאז אוקטובר 2014, מלבד פתיחות חלקיות ב-45 ימים (שמונה ימים רק לעולי רגל לחאג׳) במשך השנה.

פלסטינים מעזה התמודדו עם אתגרים נוספים במשך כמה חודשים כאשר נוסעים שקיבלו היתרים מישראל לצאת מעזה דרך מעבר ארז על-פי דיווחים לא יכלו להשיג אישורי "אין התנגדות" מהרשויות הירדניות להיכנס לירדן כדי להשתמש בשדה התעופה הבינלאומי שלה. אך אנשי קשר דיווחו שהנפקת אישורי "אין התנגדות" חזרו לכאורה למצב רגיל בארבעת החודשים האחרונים של השנה. פלסטינים מעזה דיווחו על הליכים ארוכים, מכבידים ויקרים להשגת האישורים, שהרשויות הירדניות לא דרשו מתושבי הגדה המערבית.

הגבלות גישה לירושלים פגעה במטופלים ובצוות רפואי עת ניסו להגיע לשישה בתי חולים פלסטיניים שהציעו טיפול ייחודי שאינו זמין בגדה המערבית. חיילי צה״ל במחסומים הטרידו ועיכבו את אמבולנסי הסהר האדום הפלסטיני מהגדה המערבית או סירבו להכניסם לירושלים אפילו במצבי חירום. כשלא הותר לאמבולנס לעבור, הועברו מטופלים מאמבולנס בצדו האחד של המחסום לאמבולנס (בדרך כלל לאחד מחמשת האמבולנסים במזרח ירושלים) או לרכב פרטי בצדו האחר. הסהר האדום דיווח על מאות פעולות כאלה שננקטו נגד צוותיו ונגד שירותים הומניטריים במהלך השנה. רוב התקריות כללו מניעת גישה לנזקקים לטיפול, מניעת מעבר לרכב שבו הועברו למרכזים רפואיים מתמחים או לעתים לעיכובים עד שעתיים במחסומים.

צה״ל הגביל מעבר של סטודנטים מעזה ללימודים בגדה המערבית או בישראל, והגביל לימוד פלסטינים מהגדה המערבית באוניברסיטאות בירושלים ובישראל (ראו סעיף 2.א.). פלסטינים בעלי תעודת זהות ירושלמית שהנפיקה ממשלת ישראל נזקקו למסמכים מיוחדים כדי לנסוע לחו״ל. ממשלת ירדן הנפיקה דרכונים לפלסטינים שהגישו בקשות.

על-פי ארגונים לא ממשלתיים מנעו הגבלות מגורים איחוד משפחות, בייחוד בין פלסטינים הגרים במזרח ירושלים ובני זוג או ילדים מהגדה המערבית. הרשויות בישראל נתנו גישה לילדים מרצועת עזה אל הורה בגדה המערבית רק אם לא היה קרוב משפחה אחר ברצועת עזה. רשויות ישראל מנעו מפלסטינים שנמצאו בחו״ל במהלך מלחמת ששת הימים או שאשרות התושבות שלהם נלקחו בידי הממשלה את האפשרות להשתכן כתושבי קבע בשטחים. רעיות וילדי פלסטינים ממוצא זר התקשו להשיג אישורי תושבות. בני/בנות זוג של תושבי/ות ירושלים נדרשו להשיג אישור תושבות, והם דיווחו על עיכובים של שנים בהשגת האישורים.

למרות שישראל מרשה לחלק מהעזתים להיכנס למדינה לטיפולים רפואיים או מסיבות הומניטריות, על-פי הארגון הלא ממשלתי "רופאים לזכויות אדם", חל צמצום משמעותי במספר אישורי היציאה שניתנו על-ידי הממשלה לטיפולים רפואיים. בנוסף, העלו הרשויות הישראליות את גיל המינימום עבור אדם המבקש היתר ללוות מטופלים אל מחוץ לעזה מ-35 ל-55. "רופאים לזכויות אדם" תיעדו שבעה מקרים שבהם כוחות ביטחון ישראלים חקרו מטופלים חולים, לעתים בתוך אמבולנס, שנסעו ממעבר ארז לבית חולים בישראל או בגדה המערבית, וב-2015 תיעד הארגון 20 מקרים שבהם הממשלה התנתה היתר יציאה במסירת מידע אודות הקהילה שלהם בעזה. השב״כ טען שעליו לבדוק כל מטופל העובר במעבר לטיפול רפואי כי חמאס מנסה להבריח כספים, מידע או אנשים לגדה המערבית או לישראל דרך מסלול זה. אך על-פי דיווחי תקשורת ו"רופאים לזכויות אדם", היו מטרות החקירה בדרך כלל מידע על עזה ולא חששות ביטחוניים לגבי המטופל. באופן רחב יותר, דיווח הארגון הלא ממשלתי "גישה" שהרשויות חסמו את כניסתם של אלפי אנשים מעזה במשך השנה על סמך "מניעה ביטחונית" שלא פורטה, עלייה חדה לעומת שנים קודמות, והייתה עלייה במספר החקירות במעבר.

<u>גירוש:</u> המשך פסילת תעודות זהות ירושלמיות הסתכם בגירוש כפוי לשטחים הכבושים או לחו״ל. על-פי "המוקד", ארגון ישראלי למען זכויות אדם, חידש משרד הפנים הישראלי שוב במשך השנה הוראות "זמניות" המאפשרות לפסול את זכות התושבות של תושבים חוקיים בירושלים. בין 1967 ל-2014, שללה ישראל את מעמדם של 14,416 פלסטינים ממזרח ירושלים. שיעור השלילות הצטמצם בשנים האחרונות לממוצע של 100 בשנה; ב-2015 ישראל שללה את המעמד של 84 פלסטינים ממזרח ירושלים. הסיבות לשלילה כללו השגת תושבות או אזרחות במדינה שלישית, חיים בחו״ל (כולל בגדה המערבית או ברצועת עזה) למעלה משבע שנים, או הסיבה השכיחה ביותר – אי יכולת להוכיח ש"החיים מתרכזים" כל הזמן בירושלים. חלק מהפלסטינים, ילידי ירושלים שלמדו בחו״ל, דיווחו שאיבדו את מעמד התושבות שלהם בירושלים.

עקורי פנים

משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים העריך ש-53,000 בני אדם בעזה נותרו עקורים עקב ההרס שנגרם במלחמה של 2014. השיקום התקדם לאט. רק 64 אחוזים מכל חומרי

הבנייה הדרושים לטפל בעומס המקרים מהעימות ב-2014 נכנסו לעזה. מבין 11,000 בתים שנהרסו כליל, נבנו מחדש רק 1,764.

נכון ל-8 בספטמבר, הרסה ישראל 837 מבנים של פלסטינים בשטח C ובמזרח ירושלים - עלייה ניכרת לעומת 499 בשנת 2015. על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, גרמו מספר קווי מדיניות לעקירת אנשים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים מבתיהם, כולל עקירות הקשורות לפעילות התנחלותית. בשטח C ובמזרח ירושלים הרסו הרשויות מאות בתים פלסטינים ומבנים נוספים מפני שהתושבים לא יכלו להשיג רשיונות בנייה המונפקים על-ידי ישראל. על-פי משרד האו״ם לתיאום עניינים הומניטריים והאגודה לזכויות האזרח בישראל, גרמו הגבלות על מגורים לכך שהיה כמעט בלתי אפשרי לפלסטינים לקבל רשיונות בשטח C ובמזרח ירושלים, בעוד שלישראלים ניתנה העדפה באזורים אלה. משרד האו״ם לתיאום עניינים הומניטריים ציין שבמקרים רבים נבעה העקירה משילוב של גורמים, כולל אלימות של מתנחלים, הגבלות תנועה וגישה מוגבלת לשירותים ולמשאבים. הרשויות גם עקרו פלסטינים במזרח ירושלים עקב פינויים בכוח, כשהן מסייעות לארגוני מתנחלים להשתלט על נכסים פלסטיניים באמצעות פעולה בבתי המשפט המאשרת תביעה יהודית על הרכוש של פלסטינים שהיה בבעלות יהודית לפני 1948, ועל-ידי ביטול מעמד התושבות של פלסטינים במזרח ירושלים.

UNRWA וארגונים הומניטריים אחרים העניקו שירותי סיוע לעקורי פנים ברצועת עזה ובגדה המערבית, בהגבלה מסוימת בגין הגבלות התנועה ונגישות הגבולות שהטילה ישראל.

הגנה על פליטים

<u>גישה לקבלת מקלט:</u> לפי הערכה של UNRWA, היו 805,209 פליטים פלסטינים רשומים בגדה המערבית ולמעלה מ-1.3 מיליון ברצועת עזה. כמעט רבע מהפליטים (24 אחוזים) בגדה המערבית חיו במחנות פליטים, כפי שעשו בערך 40 אחוזים מהפליטים בעזה. הפליטים כללו את העקורים בעקבות הסכסוך של 1948 עם ישראל וצאצאיהם. נציבות האו"ם לפליטים שקלה ליישב מחדש משפחות סוריות וסוריות/פלסטיניות פגיעות שנתקעו בעזה עקב הסכסוך בסוריה.

<u>נגישות השירותים הבסיסיים:</u> מבחינה טכנית, כל מיזמי UNRWA בגדה המערבית ובעזה צריכים לקבל היתרים מממשלת ישראל, אך UNRWA אינו מבקש היתרים במחנות פליטים.

מאז 2014 דרשו הרשויות הישראליות שמשאיות UNRWA ישתמשו רק במעברים מסחריים לכניסה לירושלים, שם הם נתקלו בעיכובים משמעותיים, מעקפים ארוכים, ודרישות מוגברות לחיפושים בהשוואה לנקודות ביקורת שהיו בשימוש קודם לכן. משאיות של UNRWA המשיכו להשתמש במעברים רגילים בנקודות ביקורת במקום במעברים המסחריים, עם תוצאות מעורבות. UNRWA דיווח שמתן שירותים באזור שבין גדר הגדה המערבית לקו שביתת הנשק מ-1949 היה בעייתי, בפרט באזור ברטעה, בשלושה ישובי

פליטים ליד קלקיליה, ובארבע ישובים בצפון מערב מירושלים. תשתיות חיוניות ברצועת עזה, כולל שירותי מים ותברואה, המשיכו להיות במצב קשה – בחלקו משום שההגבלות שהטילה ישראל מונעות יבוא חלקים וחלקי חילוף. במבצע "צוק איתן" הרסו כוחות חמושים ישראלים תשתיות חשמל, מים ותשתיות ציבוריות נוספות.

ההתדרדרות של התנאים הסוציו-כלכליים במשך השנה השפיעה לרעה על הפליטים ברצועת עזה. UNRWA דיווח שהביטחון התזונתי המשיך להתדרדר.

במשך השנה, גרם מחסור בבנייני בתי ספר לבעיה חמורה באיכות החינוך ולצורך להפעלת מערכת לימודים במשמרות, שעות לימוד קצרות יותר, וצפיפות יתר של תלמידים.

אנשים מחוסרי אזרחות

על-פי ארגונים לא ממשלתיים, ל-40,000 עד 50,000 פרטים ברצועת עזה לא היו תעודות זהות המוכרות על-ידי ישראל. חלק מהאנשים האלה נולדו ברצועת עזה, אך ישראל מעולם לא הכירה בהם כתושבים; חלקם ברחו מרצועת עזה במלחמת 1967, וחלקם עזבו את עזה מסיבות שונות אחרי 1967 ואחר כך שבו. חלק קטן מהם נולדו בעזה ומעולם לא עזבו, והיו להם רק תעודות זהות שהונפקו על-ידי חמאס. ממשלת ישראל שלטה במרשם האוכלוסין הפלסטיני היכול להרשות לאנשים חסרי אזרחות לקבל מעמד.

סעיף 3. החופש להשתתף בהליך הפוליטי

חוק היסוד של הרשות הפלסטינית נותן לפלסטינים את היכולת לבחור את ממשלתם באמצעים דמוקרטיים, אך הרשות הפלסטינית לא ערכה בחירות בגדה המערבית או בעזה מאז 2006; הרשויות הישראליות אסרו על הרש״פ לבצע פעילות פוליטית במזרח ירושלים. תושבי רצועת עזה, המצויים תחת שלטון חמאס מאז 2007, לא יכלו לבחור את הממשלה שלהם או לדרוש ממנה אחריותיות. ארגוני חברה אזרחית ברצועת עזה טענו שחמאס וקבוצות מוסלמיות שמרניות נוספות לא התירו התנגדות ציבורית, מתנגדים, אקטיביזם אזרחי או קידום ערכים שסתרו את האידאולוגיה הפוליטית והדתית שלהם.

בחירות והשתתפות פוליטית

<u>בחירות אחרונות:</u> הרשויות קבעו בחירות עירוניות הן בגדה המערבית והן בעזה ל-8 באוקטובר; אך הרש״פ דחתה את הבחירות בלפחות ארבעה חודשים. פעולה זאת באה בעקבות פסיקה של בית המשפט הגבוה של הרש״פ שהבחירות יכולות להתקיים בגדה המערבית אך לא בעזה עקב המעורבות האדמיניסטרטיבית של ארגון הטרור חמאס בעזה. ב-2006 נבחרו 132 חברי המועצה המחוקקת הפלסטינית בהליך הכפוף לחוק היסוד של הרש״פ, שלדעת משקיפים בינלאומיים עמד ככלל בסטנדרטים דמוקרטיים בכך שאפשר לאזרחים לבחור שלטון בדרכי שלום. מועמדים בגיבוי חמאס השתתפו בבחירות

המועצה ב-2006 בשם תנועת השינוי והרפורמה, והם זכו ב-74 מתוך 132 המושבים. פת"ח זכה ב-45 מושבים, וביתרת הקולות זכו מועמדים עצמאיים ומועמדי מפלגות אחרות. למועצה המחוקקת הפלסטינית חסר מניין החברים הדרוש, וחבריה לא נפגשו במהלך השנה. ממשלת ישראל והרש״פ צייתו לקווים מנחים שהיו מקובלים על שני הצדדים בנוגע להצבעות פלסטינים תושבי ירושלים בשנים 2005 ו-2006, אולם רשויות ישראל לא התירו לכל הפלסטינים בירושלים להצביע, ואלה שהורשו להצביע נדרשו לעשות כן באמצעות סניפי דואר (המעטים במספר), מה שהקשה על יכולתם להצביע. לא נקבע תאריך לקיום בחירות לאומיות או עירוניות עד סוף השנה.

מפלגות פוליטיות והשתתפות פוליטית: הרש״פ התירה את קיומן של מפלגות פוליטיות שונות, אולם היא הגבילה את יכולתם של חברי חמאס לקיים מסעות בחירות ולארגן עצרות. בעזה התיר חמאס את קיומן של מפלגות אחרות, אולם הגביל מאוד את פעילותן. נושאי תפקידים בפת״ח טענו בפני התקשורת שחמאס חטף, איים ועצר כמה חברי פת״ח שעבדו במסגרת הבחירות העירוניות בעזה.

השתתפות של נשים ומיעוטים: אין חוקים המגבילים השתתפות של נשים ובני מיעוטים בתהליך הפוליטי, ונשים ובני מיעוטים עשו זאת. נשים ומיעוטים יכולים להצביע ולהשתתף בחיים פוליטיים על-פי חוק על אותו בסיס כמו גברים ואזרחים שאינם מיעוטים, אולם נשים נתקלו במחסומים חברתיים ותרבותיים משמעותיים בגדה המערבית וברצועת עזה. 17 נשים ישבו במועצה המחוקקת הפלסטינית, שייצגה את מחוזות הגדה המערבית, עזה, ומזרח ירושלים, ושלוש נשים ישבו בקבינט שבו יש 23 חברים. במועצה השתתפו שבעה נוצרים ובקבינט – שלושה. חמאס הדיר בדרך כלל נשים מעמדות מנהיגות במשרדיו בפועל בעזה.

סעיף 4. שחיתות והיעדר שקיפות בממשלה

החוק הפלסטיני מטיל עונשים פליליים על שחיתות של גורמים רשמיים, והממשלה כיבדה את החוק ובמהלך השנה חלה התקדמות בחקירות ובהעמדה לדין.

שחיתות: טענות על נוהגים מושחתים בקרב נושאי תפקידים בפת״ח המשיכו להישמע, בייחוד בקשר למשוא פנים ונפוטיזם במינויים למגזר הציבורי.

משקיפים וארגונים לא ממשלתיים מקומיים ברצועת עזה טענו לשותפות חמאס בהתנהלות מושחתת, כולל תנאי רכישה מועדפים בנדל״ן ורווחים כספיים מגביית מסים והטלים מהיבואנים בעזה, אולם הרשויות הגבילו נחרצות את הדיווח והגישה למידע.

נציגי עסקים מקומיים בעזה טענו גם שהמשרד לעניינים אזרחיים של הרש״פ, המגיש לרשויות הישראליות בקשות לכניסה של חומרים מוגבלים לעזה, עסק בנפוטיזם ונתן טיפול מעדיף ליבואנים מעזה המקורבים למשרד.

הצהרת הון: שרי הרש״פ כפופים לחוקי הצהרת ההון, אך הייתה מעט אחריותיות על הימנעות ממנה. ב-2015 דיווח ארגון לא ממשלתי פלסטיני נגד שחיתות שהרש״פ התחילה לפרסם את המסמכי הכספיים של מועסקים במגזר הציבורי, כולל שרים, באמצעות הוועדה נגד שחיתות של הרש״פ. לא היה מידע על דרישות חוקיות של הצהרות הון עבור רשויות חמאס בעזה.

גישת הציבור למידע: חוק הרש״פ דורש ממוסדות רשמיים של הרש״פ "לאפשר" לכל פלסטיני לקבל לידיו מסמכים או מידע שהוא מבקש, אך הוא אינו דורש מסוכנויות לספק מידע כזה. הסיבות למניעה נסמכו בדרך כלל על זכויות פרטיות ועל צרכים ביטחוניים. הרשויות לא השקיעו מאמצים מספקים להכשרת נושאי תפקידים לביצוע החוק. לא היה מידע על הזכויות או ההליך החוקי עבור הגישה של פלסטינים למידע מהרשויות בפועל בעזה.

סעיף 5. עמדת הממשלה בעניין חקירות בינלאומיות ולא ממשלתיות הנוגעות להפרות לכאורה של זכויות אדם

קבוצות פלסטיניות למען זכויות אדם וכמה ארגונים בינלאומיים פעלו ככלל בלי הגבלה מצד הרש״פ, ופקידי ממשל סייעו להם במאמציהם לנטר את התנהלות הרש״פ בכל הנוגע לזכויות אדם. כמה משירותי הביטחון של הרש״פ, כולל שירות המודיעין הכללי והמשטרה האזרחית, מינו אנשי קשר רשמיים שעבדו עם קבוצות למען זכויות אדם.

ארגוני זכויות אדם ישראלים ופלסטינים הפועלים במזרח ירושלים, בגדה המערבית ובעזה דיווחו על עלייה בהטרדות, באיומים ובהתקפות סייבר מצד מתנחלים ישראלים, ארגוני זכויות אדם ימניים או מקורות אנונימיים. ארגונים לא ממשלתיים אלה דיווחו על עלייה בכמות ההטרדות בטלפון בעקבות הפרסום הרחב של סרטון שפירט שמות והשמיץ פעילים או תומכים של ארבעה ארגוני זכויות אדם שדיווחו על נושאים הקשורים בזכויות אדם של פלסטינים. "בצלם", "רבנים למען זכויות אדם", "שוברים שתיקה", ו"אל-חאק" דיווחו שחלק מהמועסקים שלהם קיבלו איומים, איומים במוות או תקיפות פיזיות.

בינואר נעצרו שני פעילי זכויות אדם מהארגון הלא ממשלתי "תעאיוש" לזמן קצר, ועובד שטח פלסטיני של "בצלם" נכלא למשך שישה ימים, אחרי שהארגון הלא ממשלתי הישראלי "עד כאן" שחרר קטע מסרט שהתיימר להראות את שלושת הפעילים הזוממים להסגיר לידיהם של שירותי ביטחון פלסטינים אדם פלסטיני שמכר אדמה למתנחלים ישראלים. מכירת אדמות למתנחלים היא עבירה שדינה מוות תחת חוק העונשין מהתקופה הירדנית שאומץ על-ידי הרש״פ; הרש״פ לא אכפה את החוק הזה. הרשויות שחררו את שלושת הפעילים ללא אישומים עקב היעדר ראיות והיעדר סמכות שיפוטית. דיווחים בתקשורת אחרי כן טענו ש"עד כאן" החדירו פעילים חשאיים אל הרשתות של הארגון ופברקו את מכירת הקרקע כביכול במה שלטענת הארגונים הלא ממשלתיים היה מקרה של מלכוד.

ארגוני זכויות אדם פלסטינים וישראלים שפעלו בשטחים הכבושים דיווחו שהם היו קרבנות למתקפות סייבר משוכללות באתרי האינטרנט שלהם, בשרתים שלהם ובמסדי נתונים פנימיים שלהם. לדוגמה, הארגון הלא ממשלתי "אל-חאק" דיווח שמספטמבר 2015 עד יוני פרצו אלמונים לחשבונות דוא״ל כדי להתחזות למועסקים של "אל-חאק" ולאיים על סגל "אל-חאק" בהולנד שעבדו עם משרד התובע בבית המשפט הפלילי הבינלאומי.

ברצועת עזה הטריד חמאס בקביעות את קבוצות החברה האזרחית, כולל פירוק וסגירה של ארגונים שוחרי שלום. ארגונים לא ממשלתיים שבסיסם בעזה דיווחו שנציגי חמאס הופיעו במשרדיהם על מנת לגבות תשלומי מס, לדרוש רשימות זכאים ומידע על שכר, ואף זימנו את נציגי הארגונים הלא ממשלתיים לתשאול בתחנות משטרה. במקרה אחד במאי, סגר חמאס ארגון לא ממשלתי בינלאומי, החרים את המפתחות למשרד ומכוניות וכן מחשבים נישאים. חמאס הרשה לארגון הלא ממשלתי להיפתח מחדש כעבור מספר שבועות.

ארגונים לא ממשלתיים ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים ניטרו את התנהלותה של ממשלת ישראל בשטחים הכבושים ופרסמו את ממצאיהם, הגם שהגבלות על חופש התנועה והגישה בגדה המערבית וברצועת עזה הקשו עליהם לבצע את מלאכתם. ממשלת ישראל התירה לכמה קבוצות למען זכויות אדם לקיים מסיבות עיתונאים ולפרסם את ממצאיהם והיא נתנה לצלב האדום גישה אל רוב העצירים. אך ארגונים פלסטינים וישראלים לזכויות אדם דיווחו על עלייה חדה במשך השנה באיומים פרטיים או אנונימיים.

<u>האו״ם או גופים בינלאומיים אחרים:</u> הרשות הפלסטינית ונושאי תפקידים ישראלים שיתפו פעולה והרשו ביקורים של נציגי האו״ם או ארגונים אחרים, כגון הצלב האדום הבינלאומי, למרות שהיו דיווחים רבים על כך שממשלת ישראל חסמה הגשה של סיוע הומניטרי, בייחוד לעזה. היו דיווחים רבים על הטרדה של חברי ארגונים בינלאומיים בידי חמאס.

ב-2014 הקימה המועצה לזכויות אדם ועדת חקירה בינלאומית "לבדיקת כל ההפרות לכאורה של החוק ההומניטרי הבינלאומי והחוק הבינלאומי לזכויות אדם ב'שטחים הכבושים הפלסטינים', כולל מזרח ירושלים, בייחוד ברצועת עזה הכבושה, בהקשר של הפעולות הצבאיות שנערכו מאז 13 ביוני". ממשלת ישראל הודיעה שהיא לא תשתף פעולה עם ועדת החקירה ואמרה שהיא מתמקדת באופן לא הוגן בישראל ולא בהתקפות טרור מצד חמאס. ב-2014 הציגה ועדת החקירה ממצאים אמינים על פשעי מלחמה שבוצעו ב-2014 הן על-ידי ישראל והן על-ידי קבוצות חמושות של פלסטינים. הדו״ח הביע דאגה בגלל הירי חסר ההבחנה של רקטות ואש מרגמות על אזרחים ישראלים על-ידי קבוצות חמושות של פלסטינים, גינה את הריגתם של חשודים בשיתוף פעולה, ואמר שהרשויות הפלסטיניות באופן עקבי לא הביאו למשפט את אלה שהפרו את החוק הבינלאומי. הוועדה גם הביעה דאגה לגבי השימוש הנרחב של ישראל בכלי נשק בעלי רדיוס רחב של הרג ופציעה. למרות שכלי נשק אלה אינם בלתי-חוקיים, השימוש בהם באזורים צפופי אוכלוסין גרם לסבירות רבה שייהרגו לוחמים ואזרחים כאחד. נאמר גם

ששורר פטור מעונש לגבי הפרות שבוצעו כביכול על-ידי כוחות ישראלים הן בעזה והן בגדה המערבית.

בנובמבר 2014 הודיע מזכ״ל האו״ם על ועדת חקירה לבדיקת ההתקפות נגד מתקני האו״ם בעזה במבצע "צוק איתן" ומקרים שבהם צה״ל מצא כלי נשק במתקנים אלה. באפריל 2015 פרסמה ועדת החקירה ממצאים לפיהם ישראל הייתה אחראית לנזקים שנגרמו לשבעה מתקנים של האו״ם ברצועת עזה במבצע "צוק איתן". הוועדה גם הגיעה למסקנה שקבוצות של פלסטינים מיליטנטים השתמשו בשלושה מתקנים של האו״ם לאחסון כלי נשק ולירי רקטות ופצצות מרגמה.

במרץ קראה המועצה לזכויות אדם לרשויות הרלוונטיות לשאוף לביצוע ההמלצות שנכללו בדיווחים של ועדת החקירה העצמאית בקשר למבצע "צוק איתן".

נושאי תפקידים פלסטינים הגישו מסמך אשרור למזכ״ל האו״ם כנאמן של אמנת רומא והגישו הצהרה המקבלת את הסמכות השיפוטית של בית המשפט הפלילי הבינלאומי על הפשעים אשר בוצעו לכאורה "בשטחים הכבושים הפלסטינים, כולל מזרח ירושלים, מאז 13 ביוני, 2014". בעקבות הודעה זאת, הצהיר משרד התובע של בית המשפט הפלילי הבינלאומי שהוא פותח בבדיקה מקדמית על מנת לקבוע אם היו פשעים שבוצעו במסגרת תחום השיפוט של בית המשפט בשטחי "מדינת פלסטין". נושאי תפקידים פלסטינים ציינו שהם המשיכו למסור מידע לגבי פשעים כביכול למשרד התובע. בכירים ישראלים התנגדו בצורה חריפה לבדיקה המקדמית, אך שמרו על תקשורת עם משרד התובע. קבוצות פלסטיניות לזכויות אדם גם מסרו מידע אודות פשעים לכאורה למשרד התובע של בית המשפט הפלילי הבינלאומי.

<u>גופים ממשלתיים למען זכויות אדם:</u> הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם הוסיפה לשמש כנציב תלונות הציבור של הרש״פ וכוועדה לזכויות אדם. היא הפיקה דוחות חודשיים ושנתיים על הפרות זכויות אדם באזורים שבשליטה פלסטינית; היא הפיקה גם המלצות רשמיות לרש״פ. הנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם הייתה עצמאית באופן כללי אך התמודדה עם מחסור במשאבים שהגביל את יכולתה לפעול באופן יעיל. ארגונים לא ממשלתיים מקומיים ובינלאומיים שיתפו פעולה עם הנציבות.

סעיף 6. הפליה, התנכלות חברתית וסחר בבני אדם

נשים

<u>אונס ואלימות במשפחה:</u> אונס אסור על-פי חוקי הרש״פ, אולם ההגדרה החוקית אינה חלה על אונס אישה בידי בעלה. החוקים החלים, הן בגדה המערבית והן ברצועת עזה, פוטרים מכל אחריות פלילית את האנסים שמתחתנים עם הקורבנות שלהם. ככלל לא אכפו הרשויות ביעילות את החוק בגדה המערבית וברצועת עזה. העונש על אונס הוא 5 עד 15 שנות מאסר. הנורמות החברתיות גרמו לאי דיווח ניכר. בשנים הקודמות היו

דיווחים על המשטרה הרואה באונס עניין חברתי ולא פלילי, ועל הרשויות ששחררו חלק מן הנאשמים באונס לאחר שהם התנצלו בפני קורבנותיהם.

חוקי הרש״פ אינם אוסרים מפורשות על אלימות במשפחה, אבל "תקיפה והכאה" הן פשעים. הרשויות לא אכפו ביעילות את החוק במקרים של אלימות במשפחה. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שנשים לעתים קרובות לא רצו לדווח על מקרים של אלימות או התעללות למשטרה עקב חשש מנקמה. בשנים קודמות דיווח "משמר זכויות האדם" שהרשויות העמידו לדין בהצלחה מקרים מעטים של אלימות במשפחה. נשים ונערות רבות ציינו שלדעתן המערכת המשפטית מפלה נשים לרעה. על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הרש״פ, הייתה אלימות נגד רעיות, בפרט אלימות פסיכולוגית, שכיחה בגדה המערבית וברצועת עזה. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו על עלייה במספר המקרים של אלימות במשפחה ואלימות נגד נשים בעזה עקב עקירה ולחצים סוציו-אקונומיים מוגברים בעקבות העימות ב-2014.

המנדט של המשרד לענייני נשים של הרש״פ הוא לקדם זכויות נשים, והמשרד עבד באופן אסטרטגי להדגשת אתגרים רבים שאיתם מתמודדות נשים פלסטיניות הדורשים תשומת לב, שיתוף פעולה ותיאום בין מוסדות ציבור, ארגונים לא ממשלתיים, והמגזר הפרטי, וכן ארגונים בינלאומיים ואזוריים התומכים בנשים בהתמודדות עם אתגרים אלה. הוא שימש כסימוכין לפיתוח קווי מדיניות הולמים הנענים לאתגור מגדרי על מנת להשפיע לטובה על התנאים החברתיים-כלכליים והפוליטיים של נשים וגברים ולאפשר לנשים ליהנות מזכויותיהן באופן מלא ושוויוני בחברה הפלסטינית. ביוני 2015 פיתח המשרד אסטרטגיה לאומית המתמקדת במניעה ובהגנת נשים מפני אלימות במשפחה, במקום העבודה ובקהילה. על יסוד האסטרטגיה, עבד המשרד יחד עם המשרד לעניינים חברתיים ועם משרד הבריאות כדי לכונן "מצפה לאומי על אלימות נגד נשים" שיעקוב, יאסוף ויתעד מקרים של אלימות נגד נשים כדי לסייע לעצב מדיניות מניעה. תובעים מטעם משרד המשפטים סיימו הכשרה שניתנה על-ידי האו״ם על חקירת אלימות נגד נשים.

<u>מילת נשים:</u> היו דיווחים על כך שמילת נשים התרחשה בעבר, אך לא דווחו מקרים כאלה במשך השנה. החוק אוסר על מילת נשים.

<u>מנהגים מסורתיים מזיקים נוספים:</u> הוראות החוקים הפלסטיניים מפלות לרעה את הנשים. הנשיא עבאס חתם ב-2011 על תיקון ל"חוק הרג על רקע כבוד המשפחה" שהסיר את ההגנה וההקלות ממבצעי פשע זה של הגנה על "כבוד המשפחה", אולם לטענת כמה ארגונים לא ממשלתיים התיקון לא חל על הסעיפים הרלוונטיים ביותר של החוק ולכן לא הייתה לו השפעה ניכרת. ב-19 בדצמבר הגדיל בית משפט לערעורים של הרש״פ את גזר הדין שגזר בית משפט מערכאה נמוכה יותר על פלסטיני שהודה שהרג את שתי אחיותיו ב-2006 בגלל מה שלטענתו היה להגנת "כבוד המשפחה", משמונה שנים למאסר עולם עם עבודת פרך, אחרי שהתובע הכללי של הרש״פ ערער על גזר הדין המקורי כקל מדי. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו על 28 דיווחים מתועדים של רצח על רקע חילול כבוד המשפחה ב-2015, אך ציינו חשש מפני דיווחים חסרים, כיוון שלעתים הייתה

חוסר התאמה בין הדרך שבה המשטרה מתעדת רצח על חילול כבוד המשפחה לעומת השיטה שמשמשת ארגוני נשים, ועקב היעדר מידע על המצב בעזה.

הטרדה מינית: אין חוק המתייחס ספציפית להטרדה מינית, וזאת הייתה בעיה קשה ונפוצה. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שאיסורים תרבותיים ופחד מפני אות קלון אילצו נשים מסוימות לשתוק לגבי הטרדה מינית. חלק מהנשים טענו שכשהן דיווחו על הטרדות, הרשויות ראו בהן אחראיות לכך שהן עוררו את התנהגותם המטרידה של גברים. הרשויות בעזה הטרידו נשים על התנהגות "לא-מוסלמית", כולל הימצאות במקום ציבורי אחר רדת החשיכה והליכה בחברת גבר שאינו קרוב משפחה.

זכויות רבייה: לזוגות ולפרטים ברצועת עזה, בגדה המערבית ובירושלים יש זכות להחליט על המספר, הריווח והתזמון של לידת ילדיהם; ולנהל את בריאותם הרבייתית. נשים דיווחו על מחסומים לקבלת מידע או שירותים הקשורים לתכנון המשפחה עקב לחצים חברתיים – בייחוד בעזה – או התנגדות של בן זוגן, ובמקרים מסוימים הייתה חסרה להן גישה פיזית לאמצעי מניעה. על-פי הערכות מ-2015 של קרן האוכלוסיה של האו״ם, 43 אחוזים מהנשים הפלסטיניות בין הגילאים 15 ו-49 השתמשו באמצעי מניעה מודרני. בעוד ששיעור השכיחות של אמצעים למניעת הריון גדל במקצת בשנים האחרונות, הצורך הבלתי ממומש לתכנון המשפחה נותר על 15 אחוזים עקב היעדר זמינות ואיכות של שירותי תכנון משפחה. על-פי ה-Population Reference Bureau, שיעור הפריון הכולל היה בממוצע 4.2 ילדים לכל אישה, כאשר אישה אחת מכל שלוש דיווחה שההריון האחרון שלה היה לא מתוכנן. משקיפים העריכו ששיעור הלידות של נשים בגיל ההתבגרות היה 67 לידות לכל 1,000 נשים בין גיל 15 ל-49, על-פי קרן האוכלוסיה של האו״ם.

הפליה: החוק אמנם דואג לשוויון בין המינים, אולם יחד עם זאת הוא מפלה נשים לרעה וכך גם המנהגים המסורתיים. נשים זכאיות לקבל ירושה, אך לא במידה המשתווה לגברים. גברים רשאים לשאת יותר מאישה אחת, אך באזורים עירוניים נדיר שהם עושים כן והמנהג רווח יותר בכפרים קטנים. נשים רשאיות להוסיף תנאים לחוזה הנישואין כדי להגן על האינטרסים שלהן בגירושין וכדי לזכות במשמורת על ילדים, אך נדיר שהן עושות כן. לחץ חברתי מונע ככלל מנשים להכליל הסדרי גירושין בחוזה נישואין. הגבלות תרבותיות הקשורות לנישואים מנעו מדי פעם מנשים להשלים את לימודי החובה או לרכוש השכלה גבוהה. משפחות מתנכרות לעתים לנשים מוסלמיות ונוצריות הנישאות מחוץ לקבוצת הדת שלהן. נושאי משרה מקומיים יעצו לעתים לנשים אלה לעזוב את הקהילה שלהן כדי שלא יתנכלו להן.

חמאס אכף את הפירוש השמרני של האסלאם על האוכלוסייה המוסלמית ברצועת עזה, פירוש המפלה לרעה בפרט את הנשים. הרשויות אסרו ככלל על נשים וגברים להסתובב יחדיו במקומות ציבוריים. שוטרים בלבוש אזרחי עצרו דרך קבע זוגות, הפרידו ביניהם ותחקרו אותם כדי לקבוע אם הם נשואים; קיום יחסי מין לפני נישואין הוא בר-ענישה במאסר. "משטרת המוסר" של חמאס הענישה גם נשים שרכבו על אופנועים, עישנו סיגריות או נרגילות, לא כיסו את ראשן והתלבשו בצורה "לא ראויה" (דהיינו בבגדים

בסגנון מערבי או בגדים צמודים כגון ג׳ינס או חולצת טריקו). נשים המתגוררות במחנות פליטים ברצועת עזה אמרו שהן חשו אי-ביטחון בשימוש במתקנים ציבוריים לרחצה או לעשיית צרכים.

חוק העבודה הפלסטיני קובע שכל אדם כשיר, זכותו לעבוד; אולם יש בחוק רגולציה של עבודת נשים המונעת מהן לעסוק במקצועות מסוכנים. צו של משרד העבודה לשנת 2004 אוסר על נשים לעבוד בתחומי כרייה ומחצבות, ייצור זיקוקי די-נור, ייצור אספלט, ייצור של אלכוהול, חומרי הדברה, פעילות ריתוך, וביערות ושמורות טבע, כולל עבודה הקשורה לתעשיית העץ.

שיעורי ההשכלה של נשים היו גבוהים, בייחוד בגדה המערבית, וההשתתפות של נשים בלימודים באוניברסיטאות הייתה גבוהה מזו של גברים. אך סטודנטיות באוניברסיטה דיווחו על הפליה מצד אדמיניסטרטורים, פרופסורים ועמיתיהן ללימודים הגברים, על-פי מרכז ז׳נבה לשליטה הדמוקרטית בכוחות חמושים. ב-2015 הנהיג חמאס קוד לבוש "צנוע" באוניברסיטת אל-אקצא בעזה, וזכה לביקורות מצד השר להשכלה גבוהה של הרש״פ.

מדיווחי עיתונים וארגונים לא ממשלתיים עולה שמורים בבתי הספר של חמאס שלחו לעתים נערות שלא באו בלבוש שמרני לביתן, אולם האכיפה לא הייתה עקבית.

ילדים

<u>רישום ילודים:</u> הרש״פ אחראית לרישום פלסטינים הנולדים בגדה המערבית וברצועת עזה, וישראל דורשת מהרש״פ להעביר את המידע למנהא״ז. מאחר שהרש״פ איננה בבחינת מדינה, היא אינה קובעת לבדה בדבר ה"אזרחות". ילדים להורים פלסטינים יכולים לקבל תעודת זהות פלסטינית (בהנפקת המנהל האזרחי של משרד הביטחון הישראלי) אם הם נולדו בשטחים לאב המחזיק בתעודת זהות פלסטינית. לשני הגורמים, למשרד הפנים הפלסטיני ולמנהל האזרחי בישראל, יש תפקיד בקביעת כשירותו או זכאותו של אדם.

ישראל אחראית לרישום ילודים פלסטינים בירושלים, אולם תושביה הפלסטינים של ירושלים דיווחו לעתים על עיכובים בהליך שנמשכו שנים.

<u>חינוך:</u> החינוך באזורים שבשליטת הרש״פ הוא חינוך חובה מגיל שש ועד לכיתה ט' (בערך עד גיל 16). חינוך חינם מוצע לכל הפלסטינים עד סיום הלימודים התיכוניים.

ברצועת עזה החינוך היסודי אינו אוניברסלי. UNRWA והרשויות בעזה סיפקו את ההוראה. בנוסף לתכנית הלימודים שסיפקה הרש״פ, סיפקה UNRWA שיעורים מיוחדים על זכויות אדם, פתרון סכסוכים וסובלנות. לפי דיווחים, הציע חמאס קורסים להכשרה צבאית בבתי הספר שלו במסגרת מחנות קיץ לנוער, שאליהם יכלו לפנות הורים לילדים בגילאי בית ספר.

בירושלים, לא הייתה לילדים פלסטינים גישה לאותם משאבים חינוכיים כפי שהיו לילדים ישראלים, וארגונים לא ממשלתיים דיווחו שבמזרח ירושלים נדרשות כיתות נוספות בבתי ספר עירוניים רשמיים כדי לספק מקום נאות שבו ילדים פלסטינים יוכלו ללמוד בבתי ספר רשמיים (ראו סעיף 6, "מיעוטים לאומיים/גזעיים/אתניים"). ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שניתן לומר שהעירייה לא עמדה בהחלטת בית המשפט העליון לבנות למעלה מ-1,000 כיתות לימוד במזרח ירושלים עד פברואר כדי למלא את המחסור הממושך. עיריית ירושלים בנתה 237 כיתות לימוד חדשות ושכרה עוד כ-700 נוספות במזרח ירושלים בשנים 2011-2016.

התעללות בילדים: מדיווחים עולה שנושא ההתעללות בילדים הוא בעיה רווחת ונפוצה. החוק אוסר על אלימות נגד ילדים; אולם רשויות הרש״פ והרשויות בפועל ברצועת עזה הענישו את האשמים באלימות במשפחה במקרים נדירים.

כוחות הביטחון הישראליים אף נשאו באחריות לאלימות נגד ילדים שהיו במעצר או במאסר (ראו סעיף 1.ג.) בגדה המערבית וסמוך לאזור החיץ ברצועת עזה, זאת על-פי דיווחי ארגונים לא ממשלתיים והאו״ם.

על-פי דיווחי "רופאים ללא גבולות", גדל מספר הילדים עם הפרעת חרדה פוסט טראומטית והפרעות חרדה אחרות, כולל דיכאון, בשנים האחרונות. הארגון ייחס את רוב המקרים לטראומה שחוו במהלך פלישות צה״ל או כתוצאה מאלימות המתנחלים.

נישואין מוקדמים ובכפייה: החוק הפלסטיני מגדיר את הגיל המינימלי לנישואין כגיל 18; למרות זאת, החוק הדתי מאפשר לאנשים מגיל 15 ומעלה להינשא. לא עושה רושם שנישואי ילדים הם תופעה נפוצה, על-פי ארגונים לא ממשלתיים, כולל מרכז הנשים לסיוע משפטי ולייעוץ. על-פי נתוני UNICEF ל-2015, שני אחוזים מהבנות נישאו לפני הגיען לגיל 15. הערכות של האו״ם מצאו שהתנאים הכלכליים בעזה בעקבות העימות של 2014 הניעו חלק מהמשפחות להסדיר שבנותיהן יינשאו בגיל צעיר כדי לשפר את מצבה הכלכלי של המשפחה.

ניצול מיני של ילדים: הרש״פ רואה באונס סטטוטורי פשע, על סמך חוק העונשין הירדני האוסר גם על כל צורות הפורנוגרפיה. העונש על אינוס קורבן מתחת לגיל 15 כולל עונש מינימום של שבע שנים. בעזה חשודים שהורשעו באונס של קרבן בגיל הנמוך מ-14 עשויים לקבל עונש מוות. היו דיווחים שנורמות חברתיות הובילו לתת-דיווח לרשויות בפועל ולמשטרה על ניצול מיני של ילדים.

ילדים חיילים: היו דיווחים על חמאס שמאמן ילדים כלוחמים.

ילדים עקורים: עימותים וצווי הריסה (ראו סעיף 2.ד.) גרמו לעקירת ילדים בשטחים הכבושים. נתונים של האו״ם הצביעו על כך שנכון ל-8 בספטמבר נעקרו יותר ילדים (697) בגדה המערבית ובמזרח ירושלים עקב הריסות בתים במשך השנה מאשר באותה תקופה בכל שנה קודמת מאז 2009.

אנטישמיות

כ-386,000 מתנחלים יהודים חיו בגדה המערבית. בעזה אין יהודים, חוץ מבני לאומים זרים. במזרח ירושלים מעריכים שיש 201,000 מתיישבים יהודים.

הרטוריקה של חלק מהמנהיגים הפלסטינים ושל מנהיגי דת מוסלמים כללה ביטויים של אנטישמיות והכחשת שואה. הרגשות האנטי-ישראליים רווחים ולעתים חצו את הגבול וחלחלו לאנטישמיות בשיח הציבורי, כולל הפרשנות באמצעי התקשורת המייחלת לעולם בלי ישראל ומפארת התקפות טרור שאירעו לאחרונה ולאורך ההיסטוריה נגד ישראל. בעקבות שורה של התקפות מצד פלסטינים על ישראלים בירושלים, בגדה המערבית ובישראל החל מאוקטובר 2015, שמספרם אומנם יורד מאז אפריל, המשיכו העיתונות הפלסטינית והרשתות החברתיות להפיץ קריקטורות שעודדו התקפות כאלה.

לעתים, לא גינתה הרש״פ מקרים של ביטויים אנטישמיים בכלי תקשורת פלסטינים מסורתיים וברשתות חברתיות.

ברצועת עזה ובגדה המערבית היו מקרים שבהם אמצעי התקשורת הפלסטיניים, במיוחד אמצעי התקשורת הנשלטים על ידי חמאס, פרסמו ושידרו תכנים בעלי מאפיינים אנטי-ישראליים ואנטישמיים, שהגיעו לעתים לכלל הסתה לאלימות.

סחר בבני אדם

אין חוק של הרש״פ האוסר ספציפית על סחר בבני אדם, ועל פי דיווחים סבלו מספרים קטנים של ילדים ובגירים מעבודה בכפייה הן בגדה המערבית והן ברצועת עזה, כמו גם במזרח ירושלים שעליה חל החוק הישראלי. בספטמבר אישר בית משפט מחוזי בירושלים ערעור על החלטת בית משפט מ-2012 שהרשיעה זוג פלסטיני ממזרח ירושלים באילוץ עובדת משק בית מהפיליפינים לעבוד עבודת כפייה, כולל אי תשלום שכר מינימום, החרמת הדרכון שלה ומניעת ימי חופשה.

היו דיווחים על ילדים שעבדו בתנאים של עבודה בכפייה בגדה המערבית, כולל בהתנחלויות. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שגברים פלסטינים עבדו בתנאי עבודה בכפייה בהתנחלויות במגזרי התעשייה, החקלאות, הבנייה ובמגזרים אחרים. הרש״פ לא הצליחה לנטר ולחקור התעללויות בתחומים אלה ואחרים, שכן אין לה שליטה על הגבולות, בעוד ממשלת ישראל הגבילה את סמכותה לפעול בשטח A ובשטח C.

אנשים עם מוגבלויות

הרש״פ אישררה את חוק הנכים הפלסטיני ב-1999 אך ארגונים לא ממשלתיים התלוננו על ביצוע איטי מאוד. החוק אינו דורש נגישות לבניינים, למידע או לתקשורת, למרות שמדיניות UNRWA הינה לספק נגישות בכל המבנים החדשים. הארגון הלא ממשלתי "בזכות" לזכויות נכים דיווח על היעדר שירותי תחבורה נגישים במזרח ירושלים, בעוד

שהנציבות הבלתי תלויה לזכויות אדם דיווחה על היעדר תחבורה נגישה באזורים פלסטיניים בגדה המערבית. "חוק הנכים" אוסר על הפליה עקב נכות קבועה או חלקית ביכולות הפיזיות, הפסיכולוגיות או המנטליות.

פלסטינים עם מוגבלויות המשיכו לקבל שירותים וטיפול לא אחידים ובאיכות ירודה. הרש״פ והרשויות בפועל ברצועת עזה הסתמכו באופן חלקי על סוכנויות האו״ם ועל ארגונים לא ממשלתיים בנושא הטיפול באנשים עם מוגבלויות פיזיות והציעו טיפול ירוד לאנשים הסובלים מלקויות נפשיות. פלסטינים בעזה דיווחו שהיו מעט עד אפס התאמות של תשתיות עבור אנשים בעלי נכויות והגבלות ניידות, וקשיים בייבוא של כסאות גלגלים ועזרי ניידות אחרים עקב שליטת הרשויות הישראליות בסחורות החוצות את הגבול בכניסה לעזה. הלחימה בעימות בעזה ב-2014 הרסה מרכז עבור נכים בעיר עזה שניהל חמאס.

היו דיווחים שהרשויות הישראליות הכניסו לבידוד ללא הערכה רפואית מלאה עצירים שנחשבו לוקים בשכלם או שנחשבו כמי שמהווים איום כלפי עצמם או לאחרים. על-פי "רופאים למען זכויות אדם – ישראל", היה בידוד אסירים הלוקים בנפשם מנהג רווח.

היו גילויים של הפליה משפחתית וחברתית נגד אנשים עם מוגבלויות הן בגדה המערבית והן ברצועת עזה.

מיעוטים על רקע לאום/גזע/מוצא אתני

על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, התגוררו כ-27,500 בדואים בשטח A של הגדה המערבית. רבים מהם היו פליטים שנרשמו ב-UNRWA, בעוד שבדואים ישבו לעתים קרובות באזורים שישראל ייעדה כשטחים צבאיים סגורים או אזורים שתוכננו להרחבת ישובים. נמשכה הריסה ועקירה בכוח של קהילות בדואים ורועים בשטח C על ידי ממשלת ישראל, ורבים מיישובים אלה סבלו מגישה מוגבלת למים, לשירותי בריאות, לחינוך ולשירותים בסיסיים אחרים.

מעשי התעללות, הפליה ואלימות אחרים בגין העדפה מינית וזהות מגדרית

החוק הפלסטיני, המבוסס על חוק העונשין הירדני מ-1960, אוסר על פעילות מינית הומוסקסואלית בהסכמה, אולם הרש״פ לא העמידה לדין אנשים שנחשדו בפעילות כזאת. הפליה חברתית המבוססת על מסורות תרבותיות ודתיות רווחה, והיא הפכה את הגדה המערבית, את מזרח ירושלים ואת רצועת עזה לסביבות מחייה קשות ללסביות, להומואים, לביסקסואלים, לטרנסג׳נדרים ולאינטרסקסים (להט"ב). היו פלסטינים שטענו ששירותי הביטחון של הרש״פ ושכנים הטרידו פרטים מקהילת הלהט"ב והתעללו בהם ולעתים עצרו אותם – בגין ההעדפה המינית או הזהות המגדרית שלהם. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שגם חמאס הטריד ועצר אנשים בגין ההעדפה המינית או הזהות המגדרית שלהם.

סטיגמה חברתית בגין HIV ואיידס

משרד הבריאות של הרש״פ סיפק טיפול והגנה על פרטיות לחולי איידס ולנשאי איידס, אולם הם סבלו תכופות מהפליה חברתית. מעדויות אנקדוטליות עלה שהפליה חברתית של חולי איידס ונשאי איידס רווחה גם בעזה.

אלימות והפליה מסוג אחר על רקע חברתי

משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "יש דין" וארגונים לא ממשלתיים אחרים דיווחו על התקפות מצד מתנחלים ישראלים נגד פלסטינים ורכושם בגדה המערבית, שערערו את הפרנסה והביטחון הפיזי של הפלסטינים. ההתקפות כללו אלימות ישירה נגד תושבים פלסטינים. על-פי דיווחים, השתמשו כמה מתנחלים ישראלים באלימות נגד פלסטינים כאמצעי הטרדה וכדי להרחיקם מן הקרקעות שהמתנחלים ביקשו לרכוש. ב-5 בנובמבר, לדוגמה, זרקה קבוצה של מתנחלים אבנים על פלסטינים שקטפו זיתים על-ידי רמאללה, ופצעה שלושה פלסטינים, כולל אחד באופן קריטי. ככלל, משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים דיווח שמספר המקרים של אלימות מתנחלים נגד פלסטינים ירד מ-221 ב-2015 ל-101 נכון לנובמבר.

פלסטינים טענו שמתנחלים ביצעו התקפות פגע וברח נגד הולכי רגל פלסטינים, למרות שבמרבית המקרים הנסיבות לא היו ברורות. ב-8 בספטמבר פגע רכב של מתנחל ישראלי בחקלאי פלסטיני בכביש 60 על-יד בית לחם ואחר כך ברח; הפלסטיני סבל משברים בעצמות. ב-10 בספטמבר דרס רכב של מתנחל ישראלי שנסע על-יד הכפר אל-חאדר בשטח C דרומית לבית לחם למוות ילדה פלסטינית בת ארבע לפני שברח. הנהגים במקרים של ה-8 וה-10 בספטמבר הסגירו עצמם מאוחר יותר למשטרת ישראל, שסיווגה את האירועים כתאונות דרכים ושחררה את הנהגים ללא אישומים.

במקרים רבים של אלימות היו מעורבים מתנחלים שפלשו לאדמות בבעלות פלסטינית וגרמו נזק לאדמה וליבולים. באפריל הזרימו מתנחלים מההתנחלות ביתר עילית שפכים לקרקע חקלאית פלסטינית בחוסאן, בית לחם, תוך גרימת נזק לכ-70 דונם. במרץ שחררו מתנחלים עדרי בקר לרעות בקרקע פלסטינית בכפר עקרבה בנפת שכם, והרסו למעלה מ-70 עצים. בעת קטיף הזיתים השנתי בגדה המערבית באוקטובר-נובמבר, תיעד הארגון הלא ממשלתי "רבנים למען זכויות אדם" 11 מקרים של איומים ואלימות של מתנחלים.

התקפות על עצי זית, שעליהם מסתמכים פלסטינים כפריים רבים לפרנסתם, המשיכו להיות שכיחות. ביולי הציתו מתנחלים מההתנחלות שילה וממאחזים סמוכים נוספים כ-280 עצים בבעלות פלסטינית וכמה דונמים של אדמות מעובדות בא-זאוויה, שכם, כפר מליק ואל-מועייר על-ידי רמאללה. משרד האו"ם לעניינים הומניטריים דיווח שבאוגוסט עקרו הרשויות הישראליות בליווי הארגון הלא ממשלתי הימני "רגבים" 300 עצי זית בבעלות פלסטינית על-יד קלקיליה, בטענה שהרשויות ייעדו את השטחים האלה כ"אדמות מדינה".

בנוסף לנזק לקרקע וליבולים, דיווח משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים גם על התקפות של מתנחלים על רכוש כגון בהמות ורכבים. היו מקרים שוליים של זריקת אבנים וגניבות בכל חודש. בתחילת אוגוסט הרגה קבוצת מתנחלים ישראלים חמושה 11 כבשים שהיו שייכים לקהילה הבדואית במזרח טייבה, על-יד רמאללה. באוקטובר אילצה קבוצת מתנחלים ישראלים משפחה פלסטינית לפנות קרקע חקלאית בכפר קריוט, דרומית לשכם, בעת קטיף הזיתים השנתי והסבה נזק למכוניתם בגרזנים ובכלי נשק אחרים.

קבוצות שונות לזכויות אדם המשיכו לטעון שהרשויות לא חקרו בצורה הולמת והעמידו לדין רק לעתים נדירות מקרים של אלימות מצד מתנחלים. קבוצות מספר ייחסו זאת בחלקו להתעלמות המנהא"ז מתלונות הפלסטינים, וגם לעובדה שתושבים פלסטינים נמנעו מלדווח על תקריות מחשש שהמתנחלים יתנקמו בהם או משום שנרתעו לאור חוסר האחריותיות ברוב המקרים. הארגון הלא ממשלתי הישראלי "יש דין" ציין שהרשויות סגרו מעל 85 אחוזים מהחקירות שישראל מנהלת בעבירות המבוצעות נגד פלסטינים בגדה המערבית מבלי שיוגשו כתבי אישום. על-פי נתונים של "יש דין", היה לתלונה על המשטרה שהוגשה על-ידי פלסטיני בגדה המערבית סיכוי של 1.9 אחוזים לזכות בחקירה אפקטיבית שתוביל לזיהוי, מעצר והרשעה של חשודים.

ב-2014 תקפו מתנחלים מיצהר שני גברים פלסטינים בקרקע חקלאית פלסטינית. המתנחלים היכו את אחד הגברים במוט מתכת ושברו את זרועו ואת רגלו. המתנחלים היכו את הפלסטיני השני בצווארו, וערפו את ראשו. המקרה אירע בנוכחות חייל ישראלי, שפקד על התוקפים לעזוב את השטח החקלאי ולחזור להתנחלות. הפלסטינים הגישו דיווח למשטרה אך המשטרה סגרה את התיק באומרה שהמידע אינו מספיק לזיהוי המבצע. המשטרה מעולם לא ביקשה מהחייל הישראלי להעיד או ניסתה למצוא עדים. "יש דין" ערער על הסגירה, אך המשטרה שבה וסגרה את התיק בנובמבר 2015 בלי לפתוח בחקירה. "יש דין" הגיש ערעור נוסף, אך באפריל סגרה משטרת ישראל את התיק בנימוק של היעדר ראיות.

ב-2012 גזלו ארבעה מתנחלים מהמאחז "הר ברכה" שקי זיתים מחורשות פלסטיניות על-יד בורין. צה"ל ואנשי משרד התיאום המחוזי שהיו באתר ובדקו את הכריתה של 51 עצי זית ביום הקודם תפסו את המתנחלים תוך כדי מעשה. צה"ל לא עצר את החשודים. צה"ל העביר את חקירת הנזק לעצי הזית, יחד עם הסגת גבול וגזילת רכוש למשטרת מחוז שומרון ויהודה. למרות שהיו עדים למקרה שיכלו לזהות את העבריינים, והכתובת של אחד החשודים הייתה ידועה למשטרה, סגרו שוטרי המחוז את התיק עקב היעדר ראיות. בעקבות הערעור הראשון על הסגירה, הראו רישומים שהיה ניסיון ליצור קשר עם אחד מאנשי הביטחון שהיה נוכח במקום המקרה, אך לא היו ראיות על חקירות אחר כך. "יש דין" ערער שוב, אך המשטרה סגרה שוב את התיק במהלך השנה עקב היעדר ראיות.

התקפות "תג מחיר" (פשעים נגד רכוש ומעשי אלימות מצד פרטים וקבוצות של יהודים קיצוניים נגד פלסטינים או כנקמה על פעולות שלטענתם היו נגד התנחלויות) נמשכו.

ב-10 במרץ הציתו מתנחלים בית פלסטיני בכפר מדרום לבית לחם וכתבו "מוות לערבים" ו"תסתלקו" על הקירות. מתנחלים ישראלים חשודים ביצעו שתי התקפות הצתה בזדון, בהתאמה במרץ וביולי נגד בתים פלסטינים בכפר דומא בגדה המערבית, בלי לגרום פגיעות פיזיות, אך גרמו נזק לבתים של קרובי משפחה של משפחת דוואבשה (הקרבנות של מתקפת "תג מחיר" מ-2015 שבה נספו פעוט והוריו ואילו האח בן ארבע נפצע אנושות).

על-פי דיווחים, חלה עלייה בהטרדות ובהתקפות נגד פלסטינים בירושלים על-ידי קבוצות של יהודים. הארגון הישראלי היהודי "להבה" המשיך למחות נגד מערכות יחסים חברתיות בין יהודים לפלסטינים, ביטא אמירות נגד נוצרים ונגד מוסלמים, ולפי הדיווח תקף פלסטינים בגדה המערבית. התקשורת הישראלית דיווחה שפלסטינים או מעסיקיהם הישראלים הגישו לפחות 20 תלונות על הטרדה ותקיפה – כולל באבנים ובתרסיס פלפל – על-ידי פעילים של "להבה" במרכז ירושלים במשך השנה. משטרת ישראל טענה שהיא הגבירה את הסיורים במרכז ירושלים בעקבות ההתקפות וההטרדות שדווחו, אך הרשויות הישראליות העמידו אנשים לדין רק לעתים נדירות בגין התקפות אלה, ולא פתחו חקירות או סגרו תיקים בגלל היעדר ראיות, על-פי קבוצות מקומיות לזכויות אדם והתקשורת.

הגישה לשירותים חברתיים ומסחריים בהתנחלויות ישראליות בגדה המערבית, כולל דיור, חינוך וטיפול רפואי זמינה רק לישראלים. גורמים רשמיים בישראל הפלו את הפלסטינים בגדה המערבית ובירושלים בהעסקה ובדיור המגיע להם כחוק, באמצעות מניעת הגישה של פלסטינים למסמכי הרשמה. הן בגדה המערבית והן בירושלים, הערימו הרשויות הישראליות לא פעם קשיים בלתי אפשריים בפני פלסטינים שביקשו אישורי בנייה, כולל הדרישה לתיעוד הבעלות על הקרקע בהיעדר הליך רישום קרקעות אחיד לאחר 1967, דמי בקשה גבוהים ודרישה שהבתים החדשים יחוברו לתשתיות עירוניות שלעתים קרובות אינן קיימות.

לטענת "בצלם", בשנת 2000 החלה ישראל לצמצם את רישום האוכלוסין של פלסטינים ומנעה מפלסטינים מסמכים בקבעה למעשה שפלסטינים הם תושבים לא חוקיים. חלק מהפלסטינים שהוגדרו כתושבים לא חוקיים סבלו מהתנכלות, ממאסר או מגירוש לרצועת עזה.

הבנק העולמי דיווח שפלסטינים סבלו מהפסקות מים ורכשו כמחצית מאספקת המים לשימוש ביתי מישראל. הסכמים מתקופת אוסלו הגבילו את כמות המים שפלסטינים יכולים לשאוב מהאקוויפרים בגדה המערבית. על-פי אמנסטי אינטרנשיונל, קיבלו פלסטינים בממוצע 30 ליטר פחות מהקצבת המים היומית המינימלית שהומלצה על-ידי ארגון הבריאות העולמי לצורך שמירה על סטנדרטים של היגיינה בסיסית וביטחון תזונתי. יכולתה של הרש"פ לשפר את הניהול והיעילות של רשת המים הוגבלה בגין אילוצים פוליטיים וכספיים, כולל הדרישה לקבל היתר מישראל ליישום מיזמים הקשורים למים והיעדר סמכות של הרש"פ בשטח C כדי למנוע גניבות מן הרשת, לצד בעיות הניהול של הרש"פ עצמה.

צה"ל המשיך להרוס בורות מים, שחלקם מומנו על-ידי מדינות תורמות למטרות הומניטריות. הצבא הישראלי גם הרס בארות פלסטינים שנחפרו ללא רישיון, בייחוד בעמק הירדן שבגדה המערבית, בטענה שהם מרוקנים את משאבי האקוויפר.

פלסטינים החיים בתוך גבולות עיריית ירושלים אך המופרדים ממנה על-ידי גדר ההפרדה דיווחו שהעירייה לא סיפקה שירותים בסיסיים, כולל מים, משטרה ותשתיות.

ארגונים לא ממשלתיים טענו שהמדיניות העירונית של ירושלים והמדיניות הלאומית של ישראל נועדו לצמצם את מספר תושביה הפלסטיניים של ירושלים. בנייה בחסות ממשלתית של יחידות דיור ישראליות חדשות – כולל בהתנחלויות במזרח ירושלים – נמשכה, בעוד שהיתרי בנייה היו קשים להשגה עבור תושבים פלסטינים בירושלים. הרשויות הרסו בתים שנבנו על-ידי תושבים פלסטינים ללא היתרים חוקיים. הארגונים הלא ממשלתיים הישראליים "במקום" ו"עיר-עמים" ציינו שפלסטינים במזרח ירושלים המשיכו להיתקל בקשיים ברכישת נכסים או בקבלת אישורי בנייה. בדרך כלל תכננו הרשויות קרקע בבעלות פלסטינית או שפלסטינים מאכלסים אותה (כולל פלסטינים-ישראלים) לצמיחת מגורים נמוכה. הרשויות תכננו כ-30 אחוזים ממזרח ירושלים עבור התיישבות ישראלית. פלסטינים הצליחו בחלק מן המקרים לשכור נכסים בבעלות ישראלית, אולם ככלל הם לא הצליחו לרכוש נכסים בשכונות של ישראלים. ארגונים לא ממשלתיים ישראלים אמרו שאחרי שלוקחים בחשבון התנחלויות ישראליות, רכוש של ממשלת ישראל, וגנים לאומיים מוכרזים, נותרו רק 13 אחוזים מכל הקרקעות במזרח ירושלים שהיו זמינים לבנייה פלסטינית.

ממשלת ישראל וארגונים יהודיים בירושלים השקיעו מאמצים בניסיון להגדיל את הבעלות של נכסים ישראליים או להבליט את ההיסטוריה היהודית בשכונות שהן בעיקר שכונות פלסטיניות של ירושלים. בעלי קרקעות יהודים וצאצאיהם או מוסדות נאמנות על קרקעות שייצגו את המשפחות היו זכאים להחזיר לרשותם רכוש שהם נטשו במזרח ירושלים בעת הלחימה לפני 1949, אך לפלסטינים שנטשו רכוש במערב ירושלים בעת הלחימה באותה תקופה לא הייתה טענה חוקית לבעלות על הרכוש. ארגונים יהודים פרטיים בירושלים רכשו בעלות חוקית על רכוש יהודי שנדרשה השבתו במזרח ירושלים, כולל בעיר העתיקה, וביקשו לפנות משפחות פלסטיניות שחיו שם באמצעות פעילות משפטית שהתארכה.

על פי החוק הישראלי, תושביה הערבים של ירושלים זכאים לקבל במלואם את אותם שירותים שהעירייה ורשויות ישראליות אחרות מספקות, אולם עיריית ירושלים לא סיפקה לשכונות פלסטיניות בירושלים די שירותים סוציאליים, חינוך, תשתיות ותכנון חירום. על-פי מכון ירושלים לחקר ישראל, חיו 82 אחוזים מהפלסטינים בירושלים בעוני, ו-87 אחוזים מהילדים במזרח ירושלים חיו מתחת לקו העוני הנהוג בישראל –עלייה לעומת 2015. היה מחסור כרוני בכיתות לימוד במערכת החינוך הרשמית במזרח ירושלים, למרות התחייבויות של הרשויות הישראליות ופסיקה של בית המשפט העליון שהעירייה חייבת למלא את הפער של כיתות לימוד חסרות במזרח ירושלים עד סוף השנה. הרשויות

הפרידו במידה רבה את שירותי האוטובוסים בירושלים בין ישראלים לבין פלסטינים. שירות הרכבת הקלה שהושלם ב-2010 שירת הן את האוכלוסייה הפלסטינית והן את האוכלוסייה הישראלית וחצה אל מזרח ירושלים; אך ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שמתוך 24 התחנות של הרכבת הקלה, רק חמש היו בשכונות פלסטיניות או לידם. עיריית ירושלים המשיכה לא להפעיל את תחנת הרכבת הקלה בשכונה המזרח ירושלמית שועפאט. בני נוער פלסטינים זרקו מדי פעם אבנים על הרכבת בשועפאט וגרמו לנזקים קלים.

סעיף 7. זכויות העובד

א. זכות ההתאגדות וניהול מו"מ קיבוצי

חוקי הרש"פ מעניקים לעובדים זכויות להקים ולהצטרף אל איגודים עצמאיים ולקיים שביתות חוקיות. החוק דורש לערוך מו"מ קיבוצי בלי כל לחץ או השפעה, אך הוא אינו מעניק מפורשות את הזכות לקיים מו"מ קיבוצי. הפליה נגד איגודים מקצועיים והתערבות המעסיק בתפקודי האיגודים הן בלתי חוקיות, אך החוק אינו אוסר במפורש על פיטורין עקב פעילות באיגודים ולא קובע תנאי חזרה לעבודה.

קוד העבודה של הרש"פ אינו חל על עובדי השירות הציבורי או עובדים מקומיים, הגם שהחוק מתיר לעובדי השירות הציבורי להקים איגודים. הדרישות לקיום שביתות חוקיות מסורבלות, ולשובתים הייתה הגנה מועטה מפני צעדי ענישה. שובתים יחויבו בעתיד להגיש אזהרה בכתב שבועיים לפני השביתה (ארבעה שבועות בתחום השירותים הציבוריים). משרד העבודה של הרש"פ רשאי לאכוף בוררות; עובדים או האיגודים המקצועיים שלהם כפופים לצעדים משמעתיים אם הם דוחים את תוצאת הבוררות. אם המשרד אינו מצליח לפתור מחלוקת, ניתן להעבירה לוועדה בראשות נציב המשרד שמספר חבריה יהיה זהה למספר שייעדו העובדים או המעסיק, ולבסוף לבית דין מיוחד לעבודה, אם כי הרשויות לא הקימו בית משפט כנדרש בחוקי העבודה.

הממשלה לא אכפה ביעילות את חוקי העבודה, והליכים התקיימו עם עיכובים ממושכים ועתירות. עונשים ואכיפה לא הספיקו על מנת להרתיע מפני הפרות. הרשויות לא יישמו במלואם את חוקי העבודה של הרש"פ בסוף השנה, ואיגודים מקצועיים טענו שהשיטה הנוכחית נותנת העדפה למעסיקים. במשך השנה המשיך משרד העבודה לערוך בדיקות רפואיות תקופתיות של עובדים כפי שנדרש על-ידי חוקי העבודה. שופטים קיבלו הכשרה לגבי תקנות העבודה. הרש"פ אכפה את האיסורים על הפליית איגודים והתערבות של מעסיקים בפעילויות של איגודים; אולם היא לא אכפה בעקביות את החוקים הנוגעים לחופש ההתאגדות. הרש"פ לא ניסתה לאכוף את הזכות לניהול מו"מ קיבוצי לאיגודים, למעט אלה המיצגים את עובדי הרש"פ. חמאס המשיך לקיים בפועל את השליטה בממשלה ובזכויות עובדים בעזה, שם הרש"פ לא יכלה לאכוף את חוקי העבודה.

הרש"פ כיבדה את חופש ההתאגדות ואת הזכות למו"מ קולקטיבי עם כמה יוצאים מן הכלל משמעותיים. מורי המגזר הציבורי שהיוו את החלק המשמעותי ביותר של כוח

העבודה במגזר הציבורי ערכו הפגנות והשבתות בפברואר ובמרץ בגלל רמות תשלום ותנאי חוזה נוספים. בינואר ניסתה הרש״פ למנוע מחלק מהמפגינים להתאסף וגם ניסתה לעצור את בסאם זכארנה, ראש איגוד עובדי הציבור ברש״פ, שנשיא הרש״פ פירק בצו ב-2014. זכארנה ברח ממעצר וכוחות ביטחון של הרש״פ עצרו אותו לזמן קצר, אך שחררו אותו שוב בפברואר.

איגודי עובדים לא היו בלתי תלויים ברשויות ובמפלגות פוליטיות.

שני איגודים מקצועיים חשובים בגדה המערבית (הפדרציה הכללית הפלסטינית של איגודים מקצועיים והפדרציה של איגודים מקצועיים ועובדים עצמאיים ודמוקרטים) התחרו ביניהם על חברות והכרה פוליטית.

החוק הישראלי חל על ההתנחלויות בגדה המערבית ובירושלים, אך הרשויות לא אכפו אותו באחידות. למרות פסיקה של בית המשפט העליון מ-2008 לפיה החוק הישראלי צריך לחול על עובדים בהתנחלויות, החילו מרבית ההתנחלויות על עובדים פלסטינים את חוקי העבודה הירדניים, שהיו החוק שחל במקום לפני 1967 ועל-פיו שכר העבודה נמוך יותר ויש פחות הגנות לעומת החוק הישראלי. עובדים פלסטינים בירושלים הצטרפו לא פעם לאיגודים של הגדה המערבית או להסתדרות העובדים הכללית (הסתדרות); אבל הם לא יכלו להשתתף בהצבעות ההסתדרות.

ב. איסור על עבודה בכפייה

עבודה בכפייה התרחשה בשטחים הכבושים. חוקי הרש״פ אינם אוסרים במפורש עבודה בכפייה או סחר בבני אדם. נשים שעבדו כעובדות משק בית היו חשופות לתנאי עבודה בכפייה הן בגדה המערבית והן ברצועת עזה, היות והרש״פ אינה מסדירה עבודה בתוך משקי בית או במגזר הבלתי פורמלי הגדול. עבודה בכפייה של ילדים התרחשה גם היא (ראו סעיף 7.ג.).

ראו גם הדוח של משרד החוץ של ארה״ב בדבר סחר בבני אדם, *Trafficking in Persons Report*, באתר www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

ג. איסור על עבודת ילדים וגיל מינימום להעסקה

לרש״פ אין מערכת מאוחדת או מקיפה של חוקים לעבודת ילדים. חוק העבודה המאוחד משנת 2000 וחוק הילד הפלסטיני מ-2004 אוסרים על העסקת אדם מתחת לגיל 15. החוק מגדיר ילדים כמי שטרם מלאו להם 18 שנה ומגביל את העסקתם של ילדים בני 15 עד 18 שנה. החוק מאפשר שכירת ילדים בין הגילאים 15 עד 18 לסוגים מסוימים של העסקה על-פי תנאים שנקבעו. החוק מתיר לילדים שטרם מלאו להם 15 שנה לעבוד אצל בני משפחה ישירה בכפוף להשגחה צמודה.

החוק אוסר על ילדים לעבוד יותר מ-40 שעות בשבוע, להפעיל סוגים מסוימים של מכשירים וציוד, לבצע עבודה העלולה לסכן את בטיחותם, את בריאותם או את החינוך שלהם, והוא אוסר על עבודה בלילה, על עבודה קשה ועל עבודה במקומות נידחים הרחוקים ממרכזים עירוניים. צו נשיאותי משנת 2012 תיקן את החוק כדי שיכלול הוראות לגבי עבודת ילדים כולל עונשים מפורשים על הפרות. עבריינים חוזרים עלולים להיענש בהכפלת הקנס ו/או בסגירה חלקית של המתקן שלהם. קנסות ואכיפה לא היו מספיקים להרתעה נגד הפרות.

המשרד לעניינים חברתיים אחראי לתיאום המאמצים להגן על זכויות ילדים, בעוד שמינהל ההגנה והפיקוח של משרד העבודה אחראי לאכיפת החוק. משרד העבודה דיווח שכמעט 30 אחוזים מפקחי העבודה (בדומה לשנים הקודמות) עברו הכשרה מקיפה והיו בעלי ניסיון בטיפול בעבודת ילדים, ועל כל המפקחים החדשים היה לעבור הכשרה בתחום זה. במהלך ביקור באתרים העלו פקחי משרד העבודה את המודעות בקרב בעלי עסקים שעבודת ילדים מתחת לגיל 15 היא בלתי חוקית על-פי החוק הפלסטיני.

בגין משאבים בלתי מספקים וקשיים לוגיסטיים, לא אכפה הרש״פ את החוק ביעילות. היו הרבה מקרים מדווחים של הפרות בעבודת ילדים בסביבה הביתית, למשל במשק משפחתי שלא נמצא בפיקוח משרד העבודה. פקידי המשרד לנושאים חברתיים ומשרד העבודה האמונים על הגנת הילד דיווחו שרק מקרים של מעסיקי ילדים מתחת לגיל 15 שהועסקו בעבודות מסוכנות הועברו לתובע הכללי כדי להעמידם לדין; במהלך השנה העביר משרד העבודה לתובע הכללי רק מקרים בודדים. נכון לאוקטובר זיהתה הממשלה 16 מקרים של עבודת ילדים (מתחת לגיל 15), לעומת עשרה מקרים ב-2015. כמעט בכל המקרים, הרחיקו הרשויות ילדים אחרי הבדיקות. במקרים רבים טלפן המעסיק להורים וביקש מהם לבוא ולקחת את הילד כשפקחים ממשרד העבודה היו נוכחים. משרד העבודה דורש מהמעסיקים להחזיק רשימות של מועסקים, כולל ילדים, למרות שחלק מהמעסיקים על-פי הדיווח לא החזיקו רישומים מדויקים של ילדים שהם העסיקו והסתירו אותם בבדיקות. בשנים האחרונות דיווחו פקידי הרש״פ על הטלת קנסות על אנשים רבים בעקבות החקירה המוצלחת של משרד העבודה של הרש״פ. המשרד בדק רק עסקים שפעלו בכלכלה הפורמלית ולא היה מסוגל לערוך חקירות ברצועת עזה. לא הייתה לו גישה לשטח C בגדה שבשליטת ישראל (קרוב ל-60 אחוזים מהגדה המערבית) שם יש סבירות גבוהה לניצול כלכלי ועבודת ילדים, על-פי פקידים רשמיים של הרש״פ.

ברבעון השני של השנה העריכה הרש״פ ש-3.7 אחוזים מהילדים בין הגילאים 10 ל-17 עבדו בגדה המערבית ובעזה – 5 אחוזים בגדה המערבית ו-1.8 אחוזים בעזה. ילדים עובדים פלסטינים שהרש״פ החשיבה אותם כפגיעים ביותר לעבודת כפייה ולתנאי מזג אוויר קיצוניים עבדו בדרך כלל בחלקות חקלאיות של משפחותיהם, בחנויות, כרוכלים לצדי הכבישים ובנקודות ביקורת, בשטיפת מכוניות, במפעלים, או במפעלי ייצור קטנים.

על-פי דיווחים חמאס לא אכף חוקי עבודת ילדים בעזה. לפי דיווחים עודד חמאס ילדים לעבוד באיסוף חצץ ופסולת מתכתית מאתרים שפוצצו כדי למכור לסוחרי מחזור, והגביר

את הגיוס של נערים לצורך חפירת מנהרות. היו גם דיווחים על חמאס שמאמן ילדים כלוחמים.

ממשלת ישראל ציינה שהיא אינה מנפיקה אישורים לתושבי הגדה שטרם מלאו להם 18 שנה לצורך עבודה בהתנחלויות הישראליות בגדה המערבית, אלא רק בעמק הירדן, שם החוק מתיר להנפיק היתרי עבודה לבני 16 ומטה. היו דיווחים במשך השנה שילדים פלסטינים מסוימים נכנסו להתנחלויות או לישראל באופן בלתי חוקי, ולעתים הוברחו, כדי לבקש עבודה. הרש״פ דיווחה שילדים פלסטינים שעסקו בעבודת ילדים בהתנחלויות ישראליות בגדה המערבית נתקלו בסיכונים בטחוניים, ניצול והטרדה, היות ולא הייתה להם גישה להגנה משפטית או לפיקוח על העבודה.

ראו גם את ממצאי משרד העבודה של ארה״ב על הצורות החמורות ביותר של עבודת ילדים באתר www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings.

ד. הפליה לגבי העסקה ותחומי עיסוק

החוק והתקנות אינם אוסרים הפליה בגין גזע, שפה, העדפה מינית ו/או זהות מגדרית, מעמד של נשאי נגיף האיידס או של מחלות מדבקות אחרות, או מעמד חברתי. החוקים אוסרים הפליה על בסיס מגדר ונכויות; בכל אופן, הממשלה לא אכפה חוקים ותקנות אלה בצורה יעילה.

הייתה הפליה על בסיס הקטגוריות הנ״ל לגבי תעסוקה ומקצוע. נשים סבלו בעבודה מדעות קדומות, ובמקרים אחדים מתנאי דיכוי. השתתפות של נשים בכוח העבודה הייתה נמוכה מאוד, בייחוד בעזה, למרות שהיא גדלה באופן הדרגתי, על-פי נתוני הרש״פ (ראו סעיף 6, נשים).

ה. תנאי עבודה סבירים

הקבינט של הרש״פ אישר שכר מינימום של 1,450 ש״ח לחודש, שנכנס לתוקף בתחילת 2013, אך 38.9 אחוזים מהמועסקים בשכר קיבלו פחות משכר המינימום ברבעון השני של השנה. בגדה המערבית, קיבלו כ-19.6 אחוזים מהמועסקים בשכר במגזר הפרטי פחות משכר המינימום החודשי; כ-42,500 מועסקים בשכר אלה קיבלו שכר חודשי ממוצע של 1,104 ש״ח. בעזה, קיבלו 78 אחוזים מהמועסקים בשכר במגזר הפרטי פחות משכר המינימום החודשי; כ-83,900 ממועסקים בשכר אלה קיבלו שכר חודשי ממוצע של 734 ש״ח. פלסטינים העובדים בהתנחלויות הישראליות דיווחו שהם המשיכו לקבל שכר נמוך יותר משכר המינימום בישראל, למרות פסיקת בג״ץ מ-2008 שחוקי העבודה הישראליים יחולו בקשרים שבין עובדים פלסטינים למעסיקים ישראלים בהתנחלויות בשטחים הכבושים. ב-2011, מועד ההערכה הרשמית האחרונה שנערכה, העריכה הרש״פ ש-25.8 מהתושבים בשטחים הכבושים חיו מתחת לקו העוני של 7.49 ש״ח ליום עבודה.

על-פי חוקי הרש״פ, עמד שבוע עבודה מקסימלי מיום ראשון עד יום חמישי על 48 שעות. החוק גם דואג לחופשות רשמיות ודתיות בתשלום, ואסור למעסיקים להחסיר ימים אלה מהחופשה השנתית. התשלום על שעות נוספות, מעבר ל-45 שעות בשבוע, הוא שעה וחצי על כל שעה, ואין לעבוד מעל 12 שעות נוספות בשבוע.

משרד העבודה של הרש״פ אחראי לכינון סטנדרטים תעסוקתיים של גהות ובטיחות, אולם יכולת האכיפה שלו הייתה מוגבל, בחלקה בשל מחסור בכוח אדם. המשרד העסיק 62 מפקחי עבודה במשך השנה, כולל 14 שהתמקדו בעבודת ילדים; סגל זה לא היה מספיק על מנת לאכוף ציות. הרש״פ לא ניטר ביעילות מקומות עבודה קטנים שתנאי הבטיחות בהם היו לעתים תת-תקניים. לעובדים אין הגנה חוקית להרחיק עצמם ממצבים המסכנים את בריאותם או את בטיחותם מבלי לסכן את העסקתם.

הרש״פ לא הצליחה לנטר תנאי עבודה ברצועת עזה ולא הייתה לה סמכות לנטר בטיחות תנאי העבודה ב-60 אחוזים מהגדה המערבית המוגדרים כשטח C על-פי הסכמי אוסלו עם ישראל. המשרד אינו יכול לאכוף את חוק העבודה הפלסטיני באזורי התפר, באזור ממזרח לקו הירוק וממערב לגדר ההפרדה של ישראל, בישראל (שם הועסקו פלסטינים עם רישיונות עבודה או בניגוד לחוק) או בהתנחלויות הישראליות בגדה המערבית. רשויות ישראל לא ערכו ביקורות עבודה בהתנחלויות הישראליות, שבהן העובדים הפלסטינים היוו חלק ניכר מכוח העבודה. היעדר רשות עבודה מתאימה בהתנחלויות הגבירה את פגיעותם של העובדים לניצול. ארגונים לא ממשלתיים כגון "קו לעובד" ציינו שההתנהלות הנצלנית הייתה רווחת בהתנחלויות הישראליות. ארגונים לא ממשלתיים ישראליים פנו בכמה מקרים לבתי דין לעבודה בישראל בשם עובדים פלסטינים שהועסקו על-ידי בתי עסק בהתנחלויות.

הבטיחות והבריאות התעסוקתית היו גרועים. מרבית תנאי העבודה המסוכנים היו בהריסות, באיסוף זבל וחומרי פסולת מוצקים אחרים, בעבודה ברוכלות ברחובות, בייצור, בבנייה, בטכנאות רכב ובסדנאות מתכת, בחוות עופות, באיסוף חצץ ובהריסת בניינים. במשך השנה אישרו רשויות ישראליות את הייצוא של פסולת מתכת למחזור מעזה לישראל, ובכך הגבירו את הדרישה לעובדים במגזר זה.